

ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН

ЖЕНИ ВО ПОЛИТИКАТА, РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО
И БЕЗБЕДНОСТ НА ЖЕНИТЕ БРАНИТЕЛКИ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА
ВО АЛБАНИЈА, БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА, КОСОВО, ЦРНА ГОРА,
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И СРБИЈА 2020 ГОДИНА

ЗА ФОНДАЦИЈАТА „КВИНА ТИЛ КВИНА“

Фондацијата „Квина тил квина“ (Kvinna till Kvinna Foundation) ги брани правата на жените од 1993 година, правото на секоја жена да биде безбедна и да биде сослушана.

Денес ние сме една од водечките светски организации за правата на жените, работејќи директно во области погодени од војна и конфликт со цел зајакнување на влијанието и моќта на жените. Работиме заедно со над 100 локални партнерски организации низ 20 земји за да ставиме крај на насилството врз жените, да постигнеме траен мир и да го затвориме родовиот јаз еднаш засекогаш. Иднината е еднаква. И заедно, ние сме промената.

www.kvinнатillkvinna.org

Истражувањето е спроведено и напишано од:

Лејла Гачаница
Раба Ѓоши
Софија Врбашки

Уредувано од:

Софија Врбашки
Стина Магнусон Бур

Благодарност до:

Џулија Пасквинели; Ристин Томасон; Воскре Наумоска Илиева; Елин Делос; Лори Ман, Лејла Сомун; Албанска мрежа за зајакнување на жените; Здружение на жени „Сендглас“; АСТРА – Акција против трговија со луѓе; Автономен женски центар; „Подобра иднина“ (Боља Будукност); Асоцијација за здравствена едукација и истражување; Хелсиншки парламент на граѓани Бања Лука; Косовски центар за родови студии; Мрежа на жени во Косово; Националната мрежа против насилството врз жените и семејно насилство – „Глас против насилство“; Мрежата на ромски, ашкалски и египќански женски организации во Косово; „Реактор - Истражување во акција“; „Права за сите“; Ромски центар за жени и деца „Даје“; „Обединети жени“; Центар за права на жените.

Дизајн:

Урбан ГРАФ

Насловна фотографија:

Маја Јаневска-Илиева

Ноември 2020

Ова издание на „Квина тил квина“ е финансирано од СИДА/Шведска. Одговорноста на содржината е на авторите.

ЗА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Правата на жените во Западен Балкан служи како репер за шесте земји на Западен Балкан кои пристапуваат кон ЕУ во однос на правата на жените и нивното влијание, за споредби со текот на времето. Ова е петто издание на извештајот. Извештајот е подготвен како дел од регионалната програма „Зајакнување на правата на жените, учеството и влијанието на Западен Балкан 2015 – 2020“ за зајакнување на застапувањето засновано врз докази. Оваа програма е финансирана од Шведската агенција за меѓународна соработка и развој (СИДА) и ја спроведува *Фондацијата „Квина тил квина“* во соработка со женски граѓански организации од Западен Балкан. Опфатени се: Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија. Главната цел на програмата е зајакнување на правата на жените и еднакво учество на жените во донесувањето одлуки на Западен Балкан со специфична цел на родово интегрирање на процесот на пристапување кон ЕУ.

Трите области вклучени во овој репер се жените во политиката, родово базираното насилство и состојбата на жените бранителки на човековите права бидејќи тие се приоритетни области за унапредување на правата на жените. Овие области беа избрани, дефинирани и опишани во првиот извештај „Правата на жените во Западен Балкан“, напишан во првото издание во 2016 година. Опсегот на тековното издание е да ги ажурира релевантните статистики и ресурси за 2019/20 година за секој од индикаторите, во секоја од шесте земји од Западен Балкан. За секој индикатор, авторите ги споредија бројките од 2019/20 година со претходните со цел да утврдат до кој степен општествените позиции на жените од Западен Балкан се подобрија или влошија. Извештајот ги одразува податоците собрани во периодот од јуни 2019 до јуни 2020 година. Иако индикаторите во ова издание останаа исти, некои подделови беа изменети. Ова издание, по втор пат, вклучува поднесување барања за податоци до релевантни институции во секоја од шесте земји. Ова беше направено за да се соберат податоци што не беа достапни на интернет и да се утврди до кој степен институциите се придржуваат кон законите за слобода на информации кога станува збор за податоци за родово базирано насилство. Организациите за права на жените, партнерски организации на *Фондацијата „Квина тил квина“*, дадоа свој придонес во извештајот. Препораките се засноваат врз заклучоците од извештајот; препораките за владите доаѓаат од организациите за права на жените, а препораките за меѓународните чинители се од *Фондацијата „Квина тил квина“* и од женските граѓански организации. Одговорноста на содржината, сепак, е единствено на автор(к)ите.

Авторите признаваат дека постојат ограничувања во истражувањето и родовите индикатори за споредување. Поради обемот на задачата, временската рамка и ограничените ресурси, авторите развија специфични индикатори во секоја од тематските области споменати погоре. Еден од предизвиците беше да се ограничи бројот на индикатори бидејќи авторите препознаваат дека постојат бројни други индикатори кои можеа да се искористат за мерење на општествените позиции на жените. Најголемата пречка останува недостатокот на ажурирани информации на официјалните веб-страници на владите во секоја од истражуваните земји.

Се надеваме дека овој извештај ќе биде корисна алатка, покажувајќи ги трендовите со текот на времето на правата на жените во Западен Балкан.

ЖЕНИ ВО ПОЛИТИКАТА 4

РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО 42

ЖЕНИ БРАНИТЕЛКИ НА ЧОВЕКОВИ ПРАВА 75

АКРОНИМИ

АВЕН	Албанска мрежа за зајакнување на жените (АВЕН), Албанија
АСТРА	АСТРА – Акција против трговија со луѓе
АРЕ	Агенција за родова еднаквост, БиХ Агенција за родова еднаквост, Косово
БиХ	Босна и Херцеговина
ЦЕДАВ	Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените
ГО	граѓанска организација/граѓански организации
СН	семејно насилство
ЕХО	Едукативно-хуманитарна организација
ЕСЧП	Европски суд за човекови права
ЕЕАС	Европска служба за надворешно дејствување
ФБиХ	Федерација Босна и Херцеговина
(ГАП II)	Заеднички работен документ на персоналот – Родова еднаквост и зајакнување на жените: Трансформирање на животот на девојките и жените преку надворешни односи на ЕУ 2016 – 2020 (познат и како Родов акциски план II)
РБН	родово базирано насилство
ГИЗ	Германско друштво за меѓународна соработка (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH)
ГРЕВИО	група експерти за акција против насилство врз жените и семејно насилство
ХЕРА	Асоцијација за здравствена едукација и истражување, Северна Македонија
ЦХП	Центар за хуманитарно право, Србија
БЧП	бранител/бранителка на човекови права
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
КЦРС	Косовски центар за родови студии
Квина тил квина	Фондација „Квина тил квина“
МЖК	Мрежа на жени во Косово, Косово
МЗСЗ	Министерство за здравство и социјална заштита, Албанија
МТСП	Министерство за труд и социјална политика, Северна Македонија
МТСЗ	Министерство за труд и социјална заштита
НАП	национален акциски план
НПИСАА	национална програма за спроведување на договорот за стабилизација и асоцијација
НП/НД	неприменливо/недостапно
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
Реактор	Реактор – Истражување во акција, Северна Македонија
СЕП	Секретаријат за европски прашања
СИДА	Шведска агенција за меѓународна соработка и развој (СИДА)
ОН	Обединети нации
УНФПА	Фонд за население на Обединетите нации
КПЗЖ	Канцеларија за помош и застапување на жртвите, Косово
ЖБЧП	жени бранителки на човекови права

% ПРОЦЕНТУАЛНА ЗАСТАПЕНОСТ НА ЖЕНИТЕ ВО ПОЛИТИКАТА И/ИЛИ НАВИСОКИ ПОЗИЦИИ СО МОЌ ЗА ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ

Во текот на периодот на известување (октомври 2019 година – мај 2020 година) немаше големи промени во застапеноста на жените во политиката на Западен Балкан. Парламентарни избори се одржаа во Косово и Србија. Во Косово, формирањето на телата со моќ за донесување одлуки беше долго и тешко, а на Владата ѝ беа потребни неколку месеци за да се формира (процес кој, всушност, се одвиваше во поголемиот дел од периодот на известување). Новата влада вклучи повеќе жени од која било друга од независноста на Косово. Сепак, жените не беа доволно застапени, а Владата подоцна падна.¹ Долгоочекуваното формирање на Советот на министри на Босна и Херцеговина (БиХ), за жал, не донесе подобрување на министерските позиции на жените.

Жените остануваат недоволно застапени во сите земји од Западен Балкан и во сите тела за донесување одлуки. Исклучок е Владата на Албанија, со еднаква застапеност на жени и на мажи на министерски места. Според родовите квоти, политичките партии мора да вклучат најмалку 30 % од помалку застапениот род во нивните листи на кандидати (40 % во БиХ и Северна Македонија), но квотите не секогаш се спроведуваат. Позитивен развој бележи Србија каде што Парламентот усвои минимална квота од 40 % од кандидатите на

изборните листи за парламентарни и локални избори од помалку застапениот род (ова претставува пораст од претходните 30 %). Во 2020 година, Северна Македонија ја исполни минималната квота од 40 % жени во Собранието. Родовите квоти се важен инструмент за постигнување на родова еднаквост во однос на учеството на жените во политиката во сите земји од Западен Балкан. Досега квотите покажаа позитивни резултати за пристапот на жените до позициите на донесување одлуки, но сепак потребно е да се разбере нивната важност за напредокот на едно општество наместо да се гледаат само како „штиклирање на полето“.

Податоците собрани во Косово и Албанија покажаа празнини и ограничувања за жените во политичките партии и нивниот пристап до финансиски средства, претставување во медиумите и застапеност во структурата на политичките партии. Слични заклучоци се валидни и за остатокот од земјите од Западен Балкан, што е одраз на патријархалните ставови и родовите улоги во регионот. Жените кои се застапени во политиката сè уште се перципираат како „асистентки“ наместо како носителки на одлуки и како помалку способни од нивните машки колеги. Важно е да се напомене дека жените во политиката се повеќе изложени на различни видови насилство во политиката во споредба со мажите.

¹ Владата на Косово траеше до јуни 2020 година.

АЛБАНИЈА

Во споредба со другите земји на Западен Балкан, според достапните податоци, Албанија има најдобри резултати во однос на политичкото учество на жените во политиката. Во споредба со ЕУ, Албанија е исто така над просечниот процент на учество утврден со Индексот на родова еднаквост. Според *Индексот на родова еднаквост во Република Албанија за 2020 година*, жените учествуваат на министерските места во Албанија со 45 %, што е повисоко од просекот од 28 % во 28-те земји членки на ЕУ. Дополнително жените се повеќе застапени меѓу членовите на регионалните собранија во Албанија отколку во ЕУ (36 % во споредба со 28 %). Сегашниот албански парламент има најголема застапеност на жени отколку кога било во последните 30 години.²

Сепак, анализата на родовите структури на различните извршни тела укажува на тоа дека раководните позиции ги држат мажи. На пример, доколку ги погледнеме високите позиции како што се претседател на Парламентот, генерален секретар на Парламентот,³ државни функционери (особено двете највисоки нивоа на функционери според

функцијата во Владата), можеме да увидиме дека претежно мажи се застапени на сите овие позиции. Жените се застапени на седумдесет и осум од високите позиции за донесување одлуки во споредба со 96 позиции на кои се застапени мажи.⁴ Само една жена е претседателка на поголема политичка партија, сите три други поголеми политички партии имаат претседател маж. Понатаму, нема жени во редовите на заменици-претседателите на поголемите партии. Претседателот на Врховниот суд е маж и никој од деветте судии на Врховниот суд не е жена.⁵

И покрај подобрувањата во последните години, со оглед на правните и регулаторните ограничувања, заедно со празнините при спроведувањето на квотите, политичкото учество на жените останува попречено. Ова е поткрепено со анализата *Цена на политиката во Албанија 2019*⁶ според која има многу области, освен квотите, кои мора да бидат подобрени. Жените се сè уште недоволно застапени во демократските процеси како носителки на одлуки, како и недоволно застапени при демократското креирање на политики.

² Ministry of Health and Social Protection and Institute of Statistics of the Republic of Albania, *Gender Equality Index for the Republic of Albania 2020*, Tirana, Ministry of Health and Social Protection and Institute of Statistics of the Republic of Albania, 2020. http://www.instat.gov.al/media/6661/gender_equality_index_for_the_republic_of_albania_2020.pdf пристапено на: 10 јуни 2020, 21–22.

³ Inter-Parliamentary Union, *Albania: Parliament* [website]. <https://data.ipu.org/content/albania?chamber_id=13313> пристапено на: 10 април 2020.

⁴ European Institute for Gender Equality, *Gender Statistics Database* [website]. <<https://eige.europa.eu/lt/gender-statistics/dgs/browse/wmidm>> пристапено на: 10 април 2020.

⁵ Ibid.

⁶ B. Kadia, and R. Prifti, *The Cost of Politics in Albania*, Westminster Foundation for Democracy, 2019.

<https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2019/09/Costs-of-Politics-in-Albania_Final.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Во 2018 година се одржаа парламентарни и претседателски избори, сепак, дури во овој период на известување за 2019 година, во декември, се излезе од 14-месечниот кор-сокак при формирањето официјална влада и беше воспоставен новиот Совет на министри на БиХ. Неможноста навреме да се формира Владата на БиХ имаше огромно влијание врз националната политика и врз способноста на земјата да функционира. Бројот на жени министерки остана ист како и во претходната влада, односно жените беа застапени на само две од девет министерски места. Има околу 3,2 милиони регистрирани гласачи во БиХ: 2,04 милиони во Федерацијата Босна и Херцеговина (ФБиХ) и 1,24 милиони во Република Српска, а вкупно околу 51 % се жени. И покрај ова, жените продолжуваат да бидат недоволно застапени на сите други нивоа на политичкиот и јавниот живот.⁷

Без оглед на постојните родови квоти за изборните листи, и понатаму постојат големи нееднаквости во родовата застапеност во телата за донесување одлуки на сите нивоа на власт. Жените се сè уште недоволно застапени на сите раководни позиции на повисоки нивоа, додека мажите се презаастапени:⁸ И претседателот на Претставничкиот дом на БиХ и парламентарниот генерален секретар се мажи, а и лидерите на поголемите политички партии се исто така мажи. Парламентите не се родово сензитивни⁹ ниту на државно ниво на ниво на политичките единици, а жените се раководителки само на 5 од 26 работни тела на

Народното собрание на Република Српска. Исто така во Парламентот на ФБиХ жените раководат со 5 од 26 работни тела.¹⁰ Од 12 комитети во Парламентот на БиХ, има само една жена која претседава.¹¹

Во *Завршните забелешки за шестиот периодичен извештај за Босна и Херцеговина*, Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените (ЦЕДАВ) ја повтори својата загриженост за недоволната застапеност на жените во парламентите и владите, недостатокот на учество на жените кои припаѓаат на ранливи групи, вклучително и жени Ромки, недостатокот на пристап на жените кон политичкиот и јавен живот, недостатокот на обуки за политичко лидерство, вештини за преговори и водење кампањи за жени кандидати, ограничена застапеност на жените во судството и во меѓународните организации. ЦЕДАВ особено повикува на усвојување на измените на Изборниот закон на БиХ за да се зголеми квотата за жени кандидати на изборните листи на политичките партии на 50 %, како и Законот за Советот на министри да воведат минимална квота од 40 % за застапеност на жени и на мажи. Тоа би значело замена на системот на отворени листи со „систем на патент“ за номинирање на кандидати на изборните листи на политичките партии, осигурувајќи се дека машките и женските кандидати се ставаат на секое второ место на изборните листи.¹² Понатаму ова би значело резервирани седишта за најмалку застапениот род во парламентите на сите политички единици.¹³

⁷ United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina, *Women in Elections Project* [website]. https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/sustainable-development/WomenInElections.html пристапено на: 10 јуни 2020.

⁸ D. Hasanbegović, et al., *Orange Report 5: Report on the State of the Human Rights of Women in Bosnia and Herzegovina for the period 2016-2019*, Sarajevo, Sarajevo Open Centre, 2019. <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/12/Orange-report-2016-2019_ENG_web.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020, 80.

⁹ Родово сензитивни парламенти се парламенти кои, преку нивната организација и методи, ги претставуваат потребите и интересите на мажите и на жените. Ова исто така вклучува и активно отстранување на пречки (материјални, структурни и/или културолошки) кои оневозможуваат еднакво учество на жените и обезбедуваат ресурси за промовирање родово правичност.

¹⁰ Helsinki Citizens' Assembly Banja Luka, *Assessing Gender Sensitivity of Entity and State Parliament*, Banja Luka, Helsinki Citizens' Assembly Banja Luka, 2020. <<http://hcabl.org/wp-content/uploads/2020/07/Assessing-Gender-Sensitivity-of-Entity-and-State-Parliament-1.pdf>> пристапено на: 11 септември 2020, 6.

¹¹ Ibid.

¹² Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Bosnia and Herzegovina*, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 2019.

https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/11/CEDAW-C-BIH-Concluding-Observations-6_AsAdopted.pdf пристапено на: 1 јуни 2020.

¹³ Ibid.

KOSOVO

Изборите во октомври 2019 година беа четврти законодавни избори по прогласувањето на независноста на Косово. На листите на кандидати имаше 724 мажи и 343 жени; 32 % од сите кандидати беа жени во согласност со постојната квота за изборни листи.¹⁴ Само една жена се кандидираше за премиерка.¹⁵ Според мисијата на ЕУ за набљудување на изборите во Косово, политичките платформи не обрнаа доволно внимание на родовите прашања во текот на изборите и само 17 % од севкупното медиумско известување за изборите беше посветено на женските кандидатки.¹⁶

И покрај предизвиците со кои се соочуваа жените за време на изборите, повеќе жени беа избрани директно од народот во Парламентот отколку кога било порано (наместо да добиваат места само заради квотата).¹⁷ За прв пат во Владата на Косово, предводена од Албин Курти, жените беа застапени на 30 % од највисоките позиции; од 15 министерски места, со пет министерства раководеа жени (Министерство за економски развој, Министерство за правда, Министерство за образование, Министерство за култура и Министерство за локална самоуправа). Во меѓувреме, жена – Вјоса Османи – беше избрана за претседателка на Собранието за прв пат, друга жена пак – Арберие Нагавци – беше избрана за заменик-претседателка на Собранието. Сепак, оваа нова влада беше соборена на 25 март 2020 година, помалку од два месеци по нејзиното формирање. Владата на Косово падна по гласањето за недоверба на премиерот Курти.

Иако Законот за родова еднаквост налага еднаква застапеност на жените и на мажите во сите социјални, економски и јавни сфери (дефинирано како 50/50), Законот за парламентарни избори сепак налага само минимална квота од 30 % од

најмалку застапениот пол да учествува на партиските листи. Во пракса се спроведува квотата на изборното право наместо новиот Закон за родова еднаквост. Агенцијата за родова еднаквост (АРЕ)¹⁸ и Народниот правобранител¹⁹ повикаа на спроведување на Законот за родова еднаквост, вклучително и еднаква застапеност на жените и на мажите на партиските листи.

Друг пример за слабо спроведување е случајот со кандидатката од политичката партија „Ветевендосје“ Тинка Курти. Овој случај ги илустрира континуираните законски пречки во соодветната примена на Законот за родова еднаквост. И покрај тоа што повеќе жени беа избрани директно од народот во Парламентот отколку кога било порано (наместо да добиваат места само заради квотата), избраните службеници кои потоа стануваат дел од извршната власт треба да бидат заменети со нови кандидати од ист род.²⁰ Во овој случај, двајца мажи ги заменија назначените мажи заменици-министри, и покрај тоа што секој од нив доби помалку гласови од Тинка Курти.²¹

Има само една жена лидерка на политичка партија која е моментално дел од власта. Како и во сите други изданија на *Правата на жените на Западен Балкан*, трендот на финансирање на машки членови на политички партии наспроти женски продолжи: „недоволна регулација и недостаток на транспарентност во однос на тоа како финансиските средства се распределени меѓу машките и женските членови на партиите на крај водат кон давање приоритет на машките кандидати. Во контекстот на машко покровителство за политички партии, машките кандидати се гледаат како попосакувани и посигурни“²² Оваа штетна практика го поткопува учеството на жените во политиката.

¹⁴ EU Election Observation Mission in Kosovo, *Kosovo 2019: Final Report – Early Legislative Elections*, 6 October 2019, EU Election Observation Mission in Kosovo 2019.

<http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/1e4f1465-9cdd-4565-a837-a0487b092e51/Kosovo_early-legislative-elections_6-October-2019_final-report.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020, 33.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

¹⁸ Agency for Gender Equality, 'Press Release – The Law on Gender Equality Shall be Adhered to in Terms of Equal Representation of 50% during the 6 October 2019 Parliamentary Elections', *Agency for Gender Equality*, 04 September 2019. https://abgj.rks-gov.net/en/lajmi_single/739 пристапено на: 1 септември 2020.

¹⁹ Ombudsperson Institution, 'Ombudsperson's Statement Related to Equal Gender Representation in the Process of Early Parliamentary Elections 2019', *Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo*, 5 September 2019. <https://www.oik-rks.org/en/2019/09/05/ombudspersons-statement-related-to-equal-gender-representation-in-the-process-of-early-parliamentary-elections-2019/> пристапено на: 1 септември 2020.

²⁰ D. Halili, 'Women's Political Empowerment Meets its Limit', *Kosovo 2.0*, 14 February 2020.

<https://kosovotwopointzero.com/en/womens-political-empowerment-meets-its-limit/> пристапено на: 11 јуни 2020.

²¹ Ibid.

²² Lj. Cvetanoska and A. Elbasani, 'Kosovo: Corruption, Electoral Funding and Political Participation of Women', *OBC Transeuropa*, 1 June 2020. <https://www.balkanicaucaso.org/eng/Areas/Kosovo/Kosovo-corruption-electoral-funding-and-political-participation-of-women-202255> пристапено на: 21 јуни 2020.

ЦРНА ГОРА

Жените во Црна Гора се недоволно застапени на позиции на политичка моќ и немаат исто влијание како мажите врз политиките, законите и реформите кои го обликуваат социо-економскиот развој. Жените сочинуваат помалку од една третина (приближно 29 %) од членовите на државниот парламент. Нивната застапеност меѓу членовите на Владата е околу 18 %, а на највисоките владини позиции се застапени мажи (премиерот и заменик-премиерот).²³ И претседателот на Парламентот и генералниот секретар се мажи исто така. Политичките кампањи главно се фокусираат на машките кандидати и клучните говорници во речиси сите партиски кампањи се мажи. Ова

укажува на тоа дека приоритет се дава на машките кандидати пред женските и дека кампањите на политичките партии посветуваат повеќе ресурси за теренски активности и повеќе јавен простор за кампањите на мажите отколку оние на жените.

Иако бројот на жени на влијателни извршни позиции продолжува да расте, според *Индексот на родова еднаквост во Црна Гора за 2019 година*, сè уште има загриженост дека мажите се на позициите со најголема моќ на донесување одлуки, а жените се повеќе застапени на позиции од „понежен“ тип како позициите од доменот на општествено-културолошките прашања.²⁴

Северна Македонија

Немаше големи промени од претходниот период на известување: 40 % од членовите на парламентот се жени (48 жени и 72 мажи) и две од пет заменици на претседателот на Владата се жени. Сегашната влада се состои од премиер, 3 вице-премиери, 15 министри и 7 министри без ресор, вкупно 26 лица. Од овие 26, 4 (или 15 %) се жени и 22 (85 %) се мажи. Процентите за другите извршни тела во овој период на известување се следни: 13 % од заменици-министрите во 16 министерства се жени; околу 27 % од државните секретари во 16 министерства се жени; 33 % од заменици-претседателите во Собранието се жени; 50 % од замениците кај Народниот правобранител се жени; 50 % од судиите во Врховниот суд се жени; 22 % од судиите во Уставниот суд се жени.²⁵ Претседателот на Собранието на Републиката е маж, додека генералниот секретар е жена.²⁶ Женските граѓански организации (ГО) признаа дека од формирањето на Владата во 2017 година, жените политичарки и пратенички од најголемата опозициска партија „Внатрешна македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство“ станаа поотворени за соработка со ГО и започнаа активно да работат на зголемување на нивното знаење за родовата еднаквост, да организираат состаноци и да планираат заеднички настани со претставници на ГО.²⁷

Индексот на родова еднаквост во Северна Македонија за 2019 година укажува на тоа дека доколку нема квоти за учество на помалку застапениот род во различни домени на политичка моќ (Влада, Собрание, локална самоуправа), учеството на жените би било значително помало во споредба со мажите, т. е. распределбата на политичката моќ е несразмерно поголема во корист на мажите.²⁸ Ова го нагласува фактот дека, иако системот на изборни квоти не е совршен систем, успешно обезбедува учество на жените во политиката до одреден степен, дури и ако пропорционалните 50 % не се постигнати. Понатаму, во отсуство на квоти, гласовите на жените би биле речиси отсутни во политичките простори.

Во 2020 година, владејачката коалиција во Северна Македонија²⁹ најави акција за изедначување на бројот на мажи кандидати и жени кандидатки за наредните предвремени парламентарни избори. Оваа акција би вклучувала изедначување на бројот на мажи кандидати и жени кандидатки за пратеници на партиските листи. Владејачката коалиција исто така потврди дека нејзините листи на кандидати во сите шест изборни единици ќе биде предводена од тандем на фаворити, еден машки и еден женски кандидат.³⁰

²³ Organisation for Security and Co-operation in Europe, *OSCE-led Survey on Violence against Women: Montenegro*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019.

<https://www.osce.org/files/f/documents/8/7/424985_1.pdf> пристапено на: 21 јуни 2020, 10.

²⁴ O. Komar, *Gender Equality Index Montenegro – 2019*, United Nation Development Programme, 2020.

https://www.me.undp.org/content/montenegro/en/home/library/womens_empowerment/GEI2019.html> пристапено на: 12 јуни 2020.

²⁵ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

²⁶ Inter-Parliamentary Union, *North Macedonia: Assembly of the Republic* [website].

https://data.ipu.org/content/north-macedonia?chamber_id=13391> пристапено на: 10 април 2020.

²⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

²⁸ M. Bashevska, *Gender Equality index North Macedonia 2019: Measuring Gender Equality*, Skopje, UNDP- UN Women, 2019.

https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/events-files/gender_equality_index_macedonia_eng.pdf> пристапено на: 15 јуни 2020, 24.

²⁹ За време на овој период на известување. До 20 август, нова влада допрва треба да се формира.

³⁰ S.J. Marusic, 'North Macedonia Ruling Alliance Pushes Gender Equality in Elections', *BIRN*, 16 March 2020.

<https://balkaninsight.com/2020/03/16/north-macedonia-ruling-alliance-pushes-gender-equality-in-elections/>> пристапено на: 10 јуни 2020.

Србија

За време на периодот на известување немаше значителни промени во политичката застапеност на жените на позиции на донесување одлуки во Србија. Претседателот на Народното собрание е жена, а генералниот секретар е маж. Од 120 регистрирани партии, само 6 се предводени од жени.³¹

Во своите *Завршни забелешки за четвртиот периодичен извештај за Србија*, ЦЕДАВ препорача усвојување на нацрт-законот за родова еднаквост. Спроведувањето на ова би поставило задолжителни квоти до 50 % за учество на жените во сите јавни органи и администрации.³² Во текот на периодот на известување во 2020 година, Парламентот на Србија усвои дополнување на изборните закони со нова минимална квота од 40 % (претходно квотата беше 30 %) за помалку

застапениот род од кандидатите на изборните листи за парламентарни и локални избори. Парламентот го усвои ова дополнување за два закони, Законот за избирање на пратеници и Законот за локални избори, со цел да се зголеми застапеноста на жените во политиката.³³

Парламентарните избори првично беа закажани на 26 април 2020 година, но беа одложени за 21 јуни 2020 година, откако беше укината вонредната состојба воведена поради ковид-19. Само еден кандидат зборуваше за правата на жените во текот на изборната кампања во 2020 година.³⁴ За време на пишување на овој извештај, резултатите од изборите сè уште не беа финализирани, а владата сè уште не беше официјално формирана. Поради неправилности во изборниот процес, гласањето мораше да се повтори на 234 избирачки места.³⁵

”

„Практиката покажува дека ако сакате да го постигнете истиот успех како вашиот машки колега – треба да бидете двојно подобар од него за да бидете рамноправни.“

Гордана Чомиќ, српска пратеничка³⁶

”

„Не се вели само 30 % од Парламентот да бидат жени, туку дека минимум 30 % од жените треба да бидат наведени на изборните листи.“

Луљета Демали, извршна директорка на Косовскиот центар за родови студии³⁷

³¹ A. Janković and M. Čvorić Gubelić, 'Kvote su Uvele Žene u Politički Život, ali ne i na Funkcije', *Blic*, 31 December 2019. <https://www.blic.rs/vesti/politika/samo-dve-partije-u-srbiji-imaju-predsednice-kvote-su-uvele-zene-u-politicki-zivot-ali/58gdnyg> пристапено на: 12 јуни 2020.

³² CEDAW, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, CEDAW, 2019. https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/CEDAW_Concluding_observations.pdf пристапено на: 6 јуни 2020.

³³ Inter-Parliamentary Union 'Serbia Steps up Efforts for Gender Parity', *Inter-Parliamentary Union*, 2020. <https://www.ipu.org/news/news-in-brief/2020-02/serbia-steps-up-efforts-gender-parity> пристапено на: 11 јуни 2020.

³⁴ 'Izbori 2020, Žene i Politika u Srbiji: "Mnogo Ljudi mi je Reklo da mi Tako Nešto Nije Trebalo u Životu"', *BBC News*, 11 June 2020. <https://www.021.rs/story/BBC/245671/Izbori-2020-zene-i-politika-u-Srbiji-Mnogo-ljudi-mi-je-reklo-da-mi-tako-neshto-nije-trebalo-u-zivotu.html> пристапено на: 11 јуни 2020.

³⁵ 'Ponavljanje Izbora na 234 Biračka Mesta u Srbiji', *Radio Slobodna Evropa*, 26 June 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30691628.html> пристапено на: 20 јуни 2020.

³⁶ 'Izbori 2020, Žene i Politika u Srbiji: "Mnogo Ljudi mi je Reklo da mi Tako Nešto Nije Trebalo u Životu"', *BBC News*, 11 June 2020.

³⁷ D. Halili, 'Women's Political Empowerment Meets its Limit', *Kosovo 2.0*, 14 February 2020.

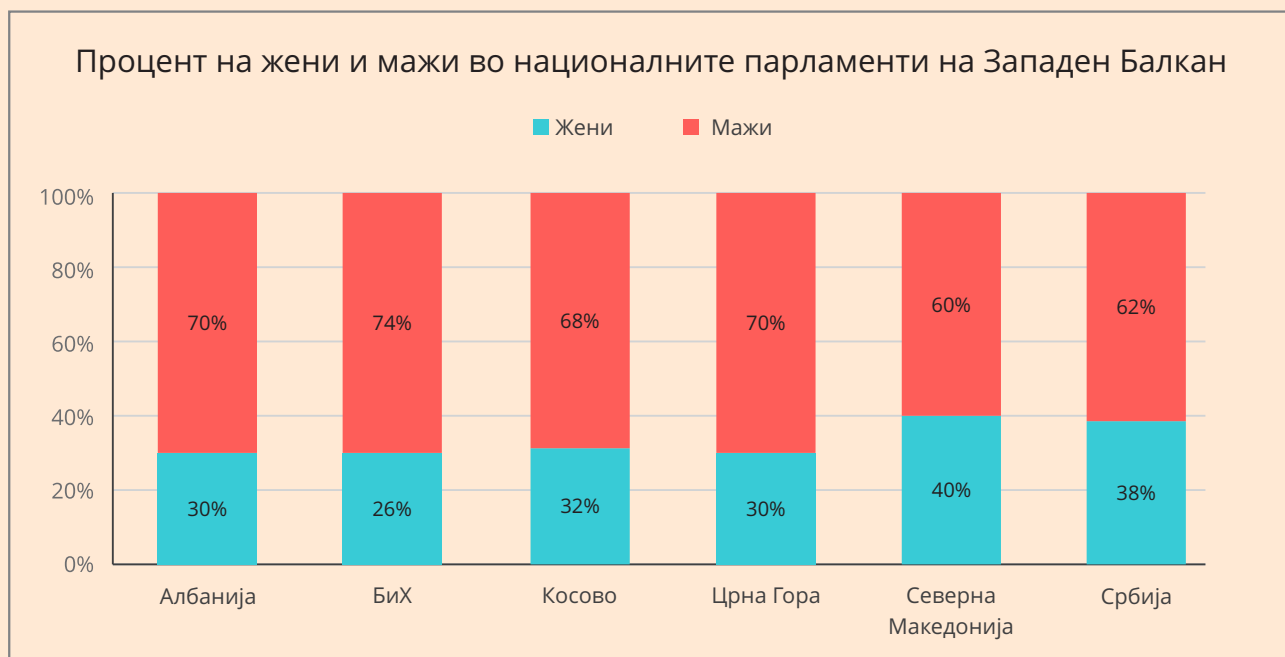
СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОДАТОЦИ:

Процент на жени и на мажи во националниот парламент

	Број на жени	Број на мажи	Севкупен број на седишта	Процент на жени (%)	Процент на мажи (%)
Албанија	39	81	122	30	70
БиХ	11	31	42	26	74
Косово	39	81	120	32	68
Црна Гора	24	57	81	30	70
Северна Македонија	48	72	120	40	60
Србија	93	154	247	38	62

Инфо:

Просечниот процент на жени пратенички на Западен Балкан е приближно 33 %, што претставува зголемување од вкупно 4 % во регионот во споредба со статистичките податоци од 2019 година.

Postotak žena i muškaraca na ministarskim pozicijama

	Број на жени	Број на мажи	Севкупен број на седишта	Процент на жени (%)	Процент на мажи (%)
Албанија	7	7	14	50	50
БиХ	2	7	9	22	78
Косово*	4	16	20	20	80
Црна Гора	4	14	18	22	78
Северна Македонија	6	18	24	25	75
Србија*	4	17	21	19	81

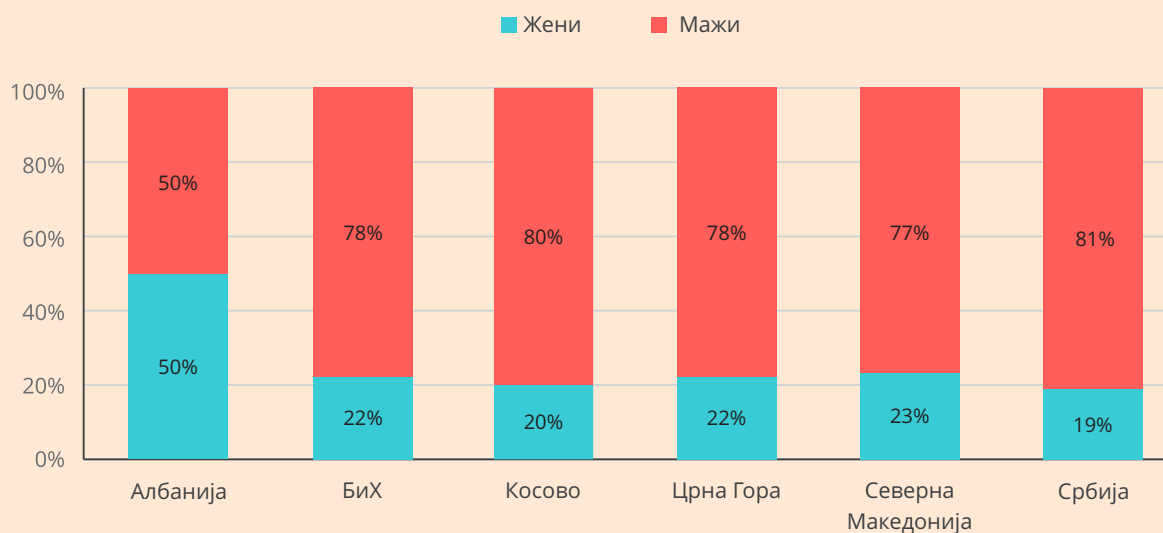
* Земји кои одржаа избори по 1 јуни, датумот на прекин на собирањето податоци за ова издание на извештајот. Овие бројки ги прикажуваат владите за време на пишувањето на овој извештај, што може да биде различно од времето на објавување.

27%

Инфо:

Просечниот процент на жени министерки е приближно 27 % (со исклучок на Албанија, просекот е 22 %). Ова претставува вкупно зголемување од 1,6 проценти во регионот во споредба со статистичките податоци од 2019 година.

Процент на жени министерки и на мажи министри на Западен Балкан

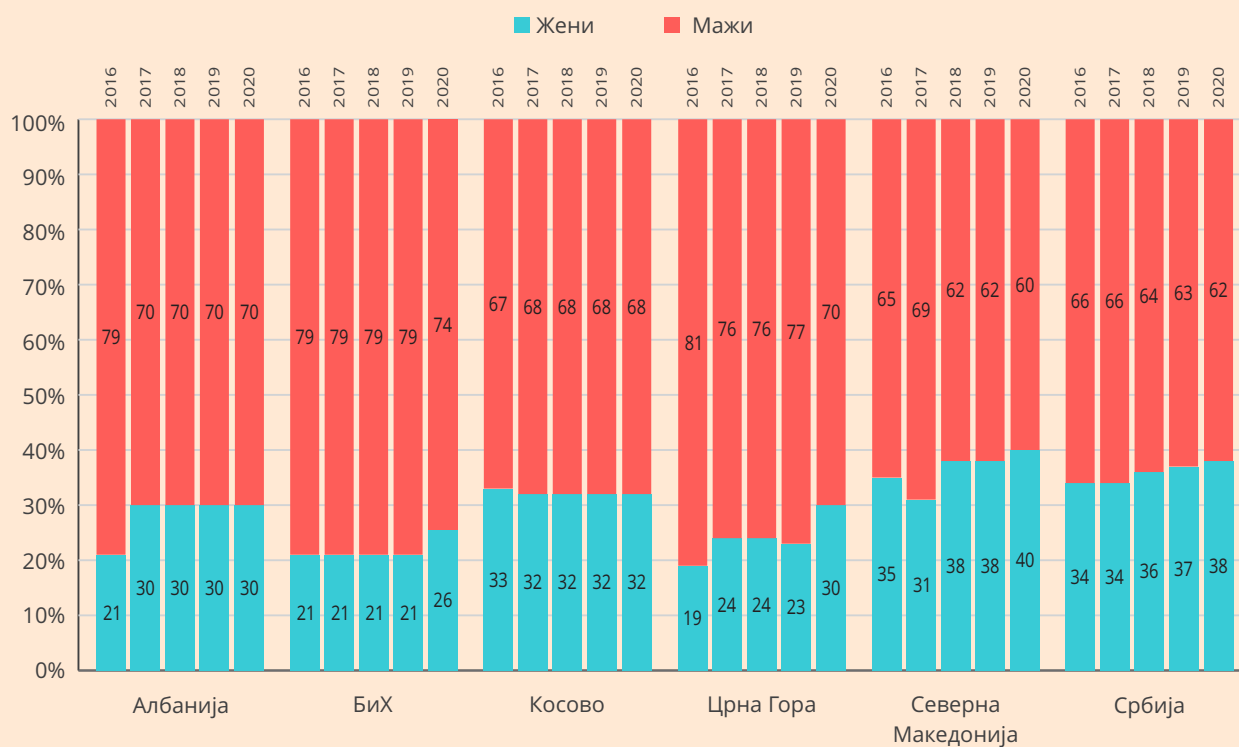

Табела за споредба:

процент на жени пратенички во националните парламенти 2016 – 2020 година³⁸

	2016		2017		2018		2019		2020 ³⁹	
	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М
Албанија	21	79	30	70	30	70	30	70	30	70
БиХ	21	79	21	79	21	79	21	79	26	74
Косово	33	67	32	68	32	68	32	68	32	68
Црна Гора	19	81	24	76	24	76	23	77	30	70
Северна Македонија	35	65	31	69	38	62	38	62	40	60
Србија	34	66	34	66	36	64	37	63	38	62

Процент на жени пратенички во националните парламенти на Западен Балкан, 2017-2020

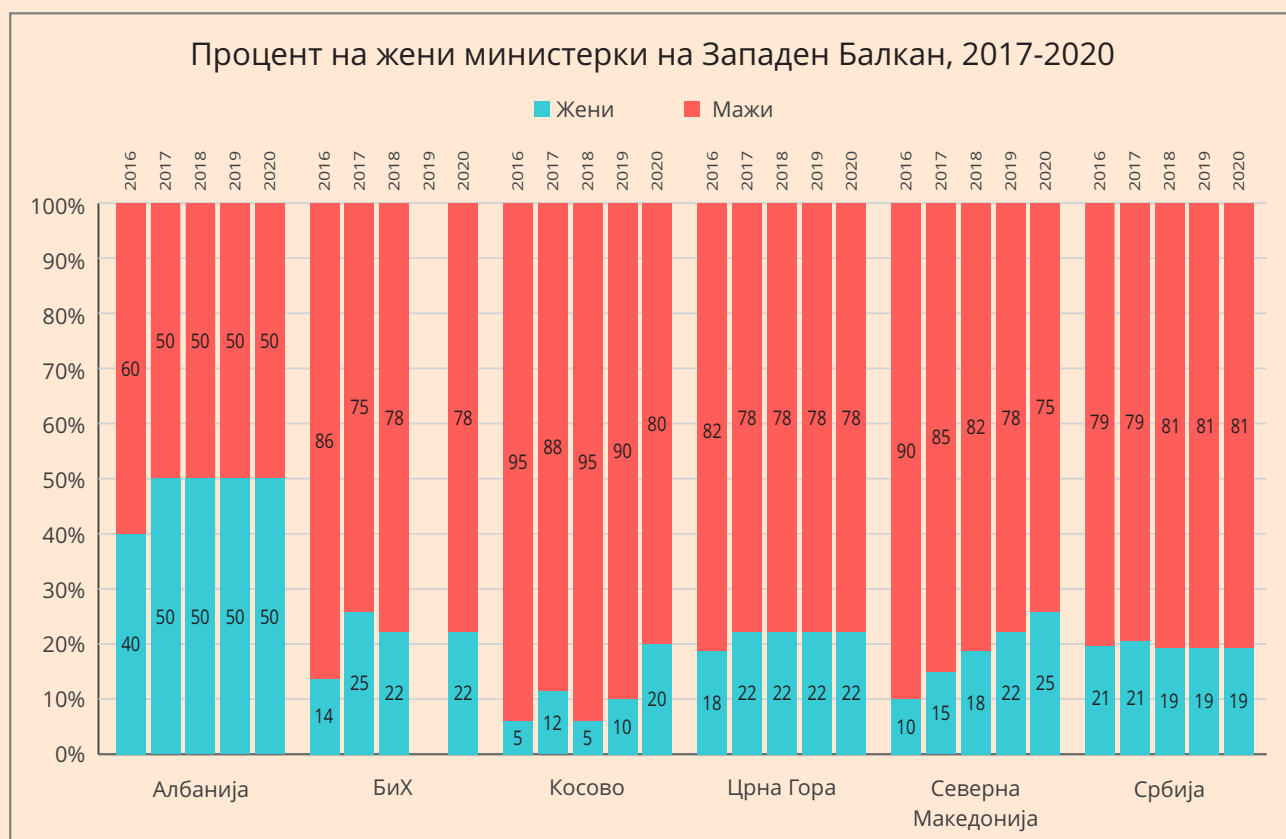
³⁸ Различни извори даваат различен процент на жени пратенички и мажи пратеници меѓу 2016 и 2020 година во секоја од земјите на Западен Балкан. Во зависност од изворот може да има разлика од неколку проценти секоја година. Овој извештај дава приоритет на статистичките податоци од базата на податоци ЕИГЕ. За архивска статистика, базата на податоци на Интерпарламентарната унија беше искористена за пополнување на статистички податоци онаму каде што ЕИГЕ немаше такви податоци.

³⁹ Податоците за 2020 година ги одразуваат броевите само до 1 јуни 2020 година и вклучувајќи го 1 јуни 2020 година.

Табела за споредба:

Postotak ministrica 2016–2020.

	2016		2017		2018		2019		2020	
	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М
Албанија	40	60	50	50	50	50	50	50	50	50
БиХ	14	86	25	75	22	78	/	/	22	78
Косово	5	95	12	88	5	95	10	90	20	80
Црна Гора	18	82	22	78	22	78	22	78	22	78
Северна Македонија	10	90	15	85	18	82	22	78	25	75
Србија	21	79	21	79	19	81	19	81	19	81

% ПРОЦЕНТУАЛНА ЗАСТАПЕНОСТ НА ЖЕНИТЕ ВО ПОЛИТИКАТА ВО ЛОКАЛНИТЕ/ОПШТИНСКИТЕ СОВЕТИ

Еднаквата застапеност и влијание на жените и на мажите во политичкиот живот, на сите нивоа на управување, е основно право, како и предуслов за демократско општество. Локалните структури во земјите на Западен Балкан останаа релативно непроменети за време на периодот на известување. Помали промени се случија на локално ниво, но тие промени не влијаеја многу на соодносот меѓу претставниците на жените и на мажите во локалните/општинските совети.⁴⁰ Општо земено, во регионот гласовите на мажите се позастапени и поприсутни од оние на жените. И покрај некои подобрувања во однос на учеството на жените на државно ниво, општинската политика останува бојно поле за жените кандидати; токму на локално ниво разликата меѓу учеството на мажите и на жените е највидлива. Податоците за бројот на жени градоначалнички во сите земји од Западен Балкан се поразителни. Застапеноста на жените на советничките места бележи мало зголемување, но останува несразмерно ниска.

Жените од етничките малцинства, како и ЛГБТКИ+ заедниците, имаат ограничен пристап за влез во политиката. Решавањето на нивниот недостаток на пристап не е приоритетно во земјите од Западен Балкан на кое било ниво на власт. На локално ниво,

политичкото учество на малцинските заедници е клучно, но дури и кога тоа постои недостасува родово сензитивно разбирање за него. Има значително помалку (или речиси и да нема) жени на возраст под 31 година во политиката на локално ниво, што не е случај со машките политички кандидати. Така, видлив е јазот во возраста меѓу избрани жени и мажи на позиции на донесување одлуки во локалната самоуправа. Постојат тврдења дека жените мора да се трудат повеќе и подолг временски период за да се „докажат“ и дека оваа дискриминаторска практика придонесува кон несразмерно нискиот број на млади жени во локалната политика во споредба со млади мажи.

Општествата во Западен Балкан се сè уште многу традиционални со длабоко вкоренети норми за жените, што го прави пристапот кон политика потешок, понееднаков и пообесхрабрувачки. Ова е структурен, како и општествен проблем, и мора да се реши на различни нивоа, од процесот на избирање и изборниот систем, перцепцијата за себе и општествената слика за жените во политиката, земање предвид на рамнотежата меѓу работа и приватен живот, до еднаков пристап кон финансирање и медиуми.

⁴⁰ Забелешка од страна на преведувачот: иако секоја земја употребува различни термини (општинско собрание, градско собрание итн.), се работи за тела кои имаат идентична или слична улога како општинските совети во Северна Македонија.

АЛБАНИЈА

Има 1 595 членови на совети кои ги претставуваат сите партии регистрирани⁴¹ во 61 општина во Албанија, од кои 555 се жени (околу 35 %), а 1 040 се мажи (65 %). Иако на најнеодамнешните општински избори имаше повисок број на жени градоначалнички во 2017 година, многу малку жени имаат лидерски улоги во политичките партии.⁴²

Извештајот *Цената на политиката во Албанија* открива каде се жените во поглед на финансирањето и на водењето кампањи. Според наодите од истражувањата, жените кандидатки и жените политичарки имале многу мала застапеност во медиумите во текот на изборната кампања.⁴³ Понатаму, жените советнички веруваат дека трошоците кои ги имале во текот на кампањата се високи и следствено може да влијаат врз подготвеноста на жените да учествуваат во политиката: сите тие алудираа на тоа дека партијата не им покрила никакви трошоци за водење на кампања.⁴⁴ Исклучувањето на жените од одредени кругови на моќ, освен што влијае на нивниот личен економски статус кој е главно инфериорен во

споредба со оној на мажите, влијае и на нивното номинирање и регрутирање како кандидатки на локалните избори.⁴⁵ Жените немаат ист пристап до ресурсите на кампањата и како резултат на тоа не можат да бараат разни позиции во партијата. Овие нееднакви позиции создаваат огромни пречки за жените кои сакаат да учествуваат во политички работи, пречки со кои не се соочуваат нивните машки колеги.⁴⁶

Општо има мала вклученост на жените во локалните структури за донесување одлуки во Албанија. Многу малку жени кандидатки се вклучени во изборите, локалните власти не ја почитуваат или не ја спроведуваат целосно родовата квота, а малкуте жени кои имаат можност да пристапат кон политичките позиции немаат можност да работат во еднакви и фер услови во споредба со мажите. Покрај тоа, многу жени не се свесни дека треба да имаат вистинска застапеност во структурите за донесување одлуки; последица на трајните патријархални и традиционални вредности.⁴⁷

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Има значителни подобрувања од изборите во 2018 година на ниво на кантони во ФБиХ, каде што во четири од 10 кантони (Централна Босна, Херцеговина – Неретва, Сараево и Тузла) 40 % или повеќе од 40 % жени беа избрани за претставнички во нивните собранија како одраз на одредбите од Законот за родова еднаквост. Сепак, извршните органи кои беа формирани за време на пишувањето на овој извештај повторно го одразуваат многу ниското учество на жените во формирањето на владите, особено на ниво на кантони.⁴⁸ Ова покажува дека и покрај успехите на системите на квоти, жените се недоволно застапени во извршните органи и на високите позиции со одлучувачка моќ. Барањата за квота може да се

постигнат, но нивното надминување останува предизвик, а влегувањето во највисоките нивоа на власт останува несразмерно.

Неодамнешните наоди од извештајот *Основна студија за пречките за политичко учество на жените во Босна и Херцеговина* посочуваат дека традиционалните родови улоги, недостатокот на поддршка и од жени и од мажи и целокупниот недостаток на поддршка од електоратот се фактори кои ги спречуваат и ги обесхрабруваат жените од влегување во политика. Видливоста и јавното присуство на жените кандидатки во БиХ се особено ниски во предизборието на општинските избори.

⁴¹ B. Kadia, and R. Prifti, *The Cost of Politics in Albania*, WFD, 2019, 18.

⁴² Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Republic of Albania: Local Elections 30 June 2019 - ODIHR Election Observation Mission Final Report*, Warsaw, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2019. https://www.osce.org/files/f/documents/1/f/429230_0.pdf пристапено на: 21 јуни 2020, 2.

⁴³ B. Kadia, and R. Prifti, *The Cost of Politics in Albania*, WFD, 2019.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid., 19.

⁴⁶ Ibid., 20.

⁴⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Албанија.

⁴⁸ Ibid.

КОСОВО

Додека родовата квота резултираше со зголемен број на жени во Владата, во овој период не се случија избори на локално ниво. Сепак, Косово нема ниедна жена градоначалничка во ниедна од своите 38 општини. Законските одредби за родова еднаквост не се доволно интегрирани во различните закони, предизвикувајќи несигурност во однос на нивното правилно спроведување.⁴⁹ Жените и понатаму се недоволно застапени во политичките партии и изборната администрација. Политичките партии и понатаму се една од најголемите пречки за напредок на жените и за значајно учество во јавниот живот.⁵⁰

Афирмативните мерки, како квотите, се важни за зајакнување на учеството на жените во политиката, како што е наведено во ова и во претходните изданија на овој извештај. Соодветното спроведување на Законот за родова еднаквост во Косово, преку усогласување на изборните закони со Законот за родова еднаквост, може да придонесе директно за поеднакво учество на жените на локално ниво.

ЦРНА ГОРА

Во однос на позитивни трендови во процентот на жени избрани за локални функции, Црна Гора е на второ место во Западен Балкан (по Албанија) со што бројот на избрани жени на локално ниво се зголеми од 11 % во 2008 година на 30 % во 2019 година.⁵¹ Во текот на последните два изборни циклуса, најголем пораст на учеството на жените беше забележан во општинските парламенти каде што бројот на советнички беше приближно 29 %, додека мажите имаа 71 % од советничките места. Најмногу советнички се застапени во Општинското собрание на Никшиќ со 40 %, а најмалку во Гусиње со приближно 20 %.

Само 2 % од градоначалниците на Црна Гора се жени, што значи дека мажите ја имаат најголемата моќ на донесување одлуки во 98 % од општините.⁵² Друг загрижувачки факт е недоволниот број жени од етнички групи во политиката и при донесувањето одлуки на локално ниво. Недостатокот на глас на жените во политиката на ниво на општини се влошува со фактот што жените од малцинските групи немаат речиси никаква моќ на донесување одлуки во оваа сфера.

„Кој прашува машки политичар дали е доволно способен да биде на позиција на донесување одлуки? За една жена ова е неизбежно прашање ако се најде на таа позиција.“

Едина Дечиќ, генерална директорка на Дирекцијата за пазар на труд и вработување во Министерството за труд на Црна Гора⁵³

⁴⁹ EU Election Observation Mission in Kosovo, *Kosovo 2019: Final Report – Early Legislative Elections*, 6 October 2019, EU Election Observation Mission in Kosovo, 2019, 4.

⁵⁰ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

⁵¹ S. Ceciarini, *Women in Politics Local and European Trends*, The Council of European Municipalities and Regions (CEMR), 2019. https://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CEMR_Study_Women_in_politics_EN.pdf пристапено на: 21 јуни 2020, 23.

⁵² OSCE, *OSCE-led Survey on Violence against Women: Montenegro*, OSCE, 2019, 10.

⁵³ M. Boričić, and A. Jelić, 'Nedovoljno Žena iz Manjinskih Naroda u Politici i Odlučivanju: Tvrdja Odbrana "Muškog Posla"', *Vijesti*, 31 January 2020. <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/419786/nedovoljno-zena-iz-manjinskih-naroda-u-politici-i-odlucivanju-tvrda-odbrana-muskog-posla> пристапено на: 21 јуни 2020.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Отсуството на жени во политиката на локално ниво е особено забележливо во локалните самоуправи, особено во руралните области. Податоците за учеството на жените во локалните процеси на планирање и донесување одлуки од овој период на известување се исто така загрижувачки: последното истражување за локално граѓанство покажува дека приближно 78 % од анкетираниите жени никогаш не биле вклучени во каква било форма на политички процеси на одлучување.⁵⁴ Само приближно 15 % од претседателите на општинските совети во 81 општина се жени (вкупно 12 жени, 69 мажи), додека 30 % од избраните советници во единиците на локалната самоуправа се жени (415 се жени од севкупно 1 388, а 973 се мажи).⁵⁵ Наодите

покажуваат дека „повеќето жени, без оглед на која општествена група припаѓаат, имаат тешкотии да ги поврзат своите секојдневни проблеми со надлежностите и одговорностите на локалната самоуправа поради недостаток на информации за клучните процеси и улогата на локалната самоуправа“.⁵⁶ Во *Политичко учество на жените во Северна Македонија, студии и научно-истражувачки трудови* се заклучува дека постои систематска дискриминација на жените во рамките на политичките партии, како и во процесот на регрутирање за општинските совети, наведувајќи дека „политичките партии им даваат шанса на мажите врз основа на нивниот потенцијал, додека жените мора да се докажат пред да добијат шанса“.⁵⁷

СРБИЈА

Во *Завршните забелешки за четвртиот периодичен извештај за Србија*, ЦЕДАВ изразува загриженост дека жените се навистина недоволно застапени во локалната администрација со оглед на тоа што само 9 од вкупно 169 општини имаат жени градоначалнички,⁵⁸ што претставува 5 % од сите градоначалнички места во земјата, додека мажите се застапени на 95 % од градоначалничките места. Ова укажува на тоа дека постои сериозна

недоволна застапеност на гласовите на жените на локално ниво. Според истражувањето на Комесарот за заштита на еднаквоста, најголемата разлика во учеството на жените и на мажите во општините и градовите е на позицијата градоначалник. Во однос на претседателите на општински/градски собранија, 14 % се жени, 86 % се мажи. Според истиот извор, жените имаат малку поголеми шанси да бидат назначени на позицијата заменик.⁵⁹

”

„На состаноците во заедниците во руралните области, учеството на жените се проценува дека е околу 5 до 10 % во споредба со учеството на мажите кое е од 90 до 95 % на состаноците во општинските структури или дури и на селските состаноци.“

Програма на Косово за родова еднаквост 2020 – 2024 година⁶⁰

”

Во рекламите на ТВ за предизборна кампања, „во најнефективната форма на платено предизборно рекламирање, жените се речиси секогаш оние кои зборуваат во корист на носителот на списокот.“

Дубравка Валиќ Недељковиќ, аналитичарка на Школата за новинарство на Нови Сад и професорка на Универзитетот во Нови Сад⁶¹

⁵⁴ M. Dokmanovikj et al., 'Women's Political Participation in North Macedonia', *Study and Scientific Research Papers*, WDF, 2019. <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/Women-Political-Participation-2019-EN-for-web-.pdf> пристапено на: 15 јуни 2020, 20.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid., 33.

⁵⁷ Ibid., 49.

⁵⁸ CEDAW, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, CEDAW, 2019.

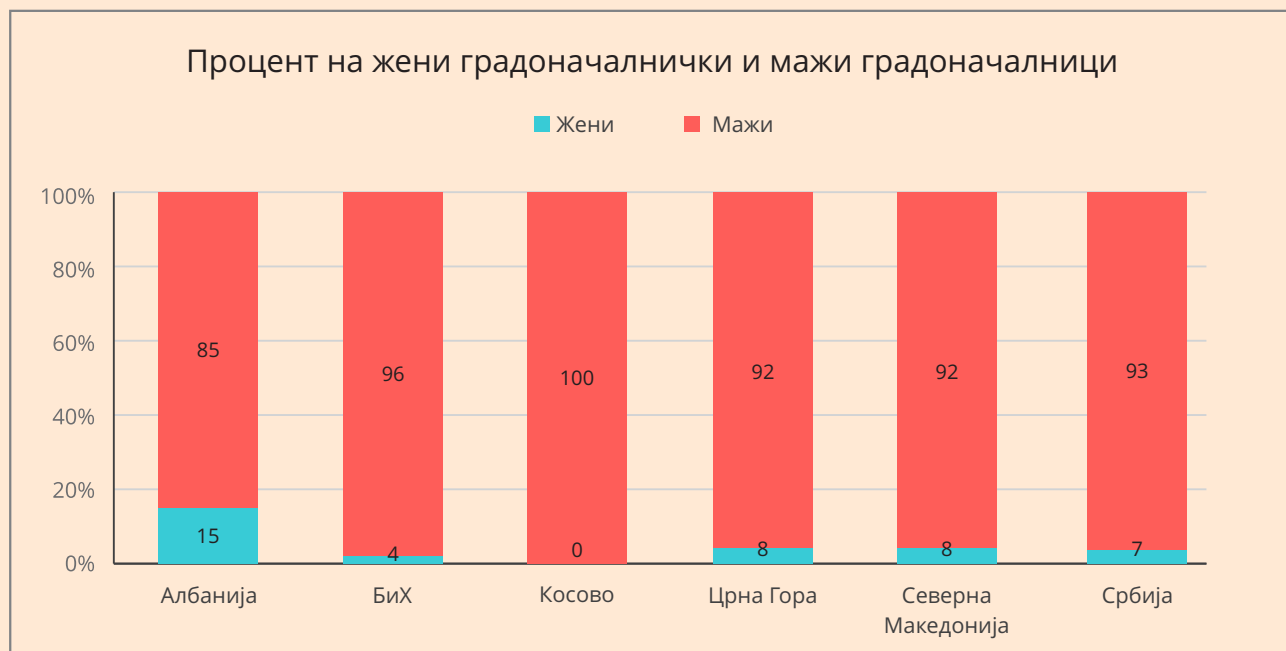
⁵⁹ A. Janković and M. Čvorić Gubelić, 'Kvote su uvele žene u politički život, ali ne i na funkcije', *Blic*, 31 December 2019.

⁶⁰ Government of Republic of Kosovo, *Kosovo Program for Gender Equality 2020-2024*, Government of Republic of Kosovo, 2020. <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/AGE%20Kosovo%20Program%20for%20Gender%20Equality%202020-2024.pdf> пристапено на: 23 септември 2020, 44.

⁶¹ 'Izbori 2020, Žene i Politika u Srbiji: "Mnogo ljudi mi je Reklo da mi Tako Nešto Nije Trebalo u Životu"', *BBC News*, 11 June 2020.

СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОДАТОЦИ:

Процент на жени градоначалнички и на мажи градоначалници на Западен Балкан

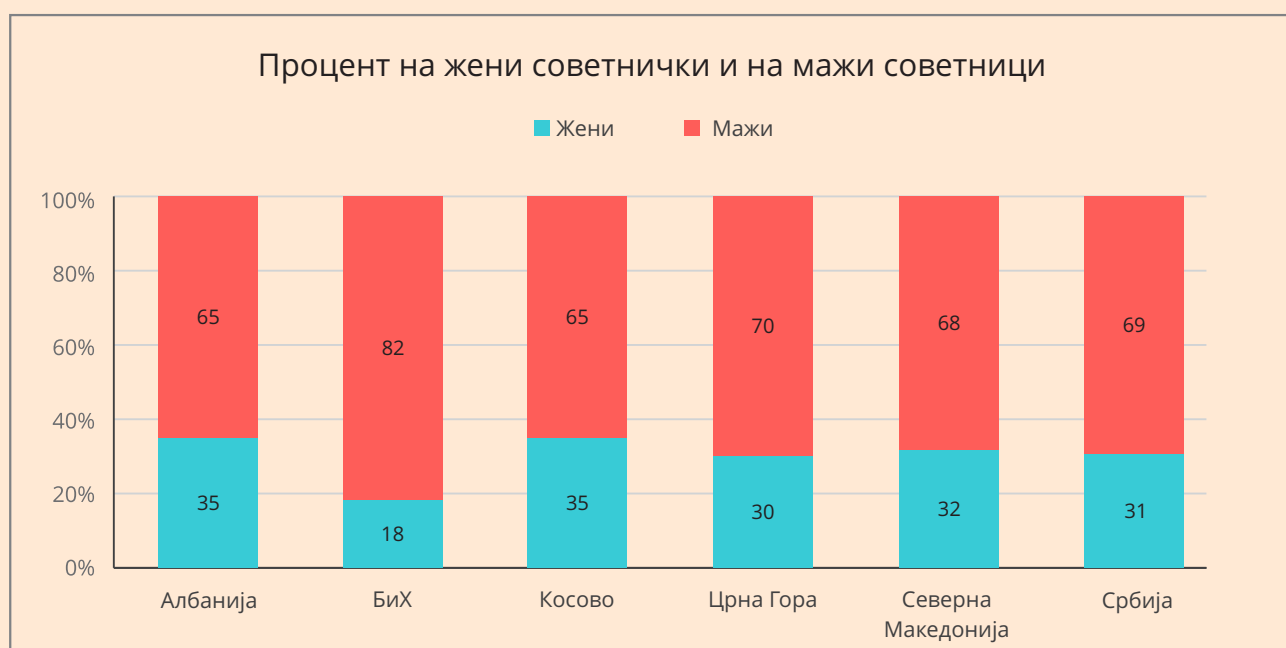
7%**Инфо:**

Просечниот процент на жени градоначалнички во Западен Балкан е многу низок, во просек приближно 7 %.

Во Косово нема жени градоначалнички.

Процент на жени советнички и на мажи советници на Западен Балкан

30%**Инфо:**

Просечниот процент на жени советнички во Западен Балкан е 30 %, што претставува зголемување од 1,7 % во споредба со статистичките податоци од претходното издание на овој извештај (2019).

Табела за споредба:

Жени на градоначалнички места 2016 – 2020 година

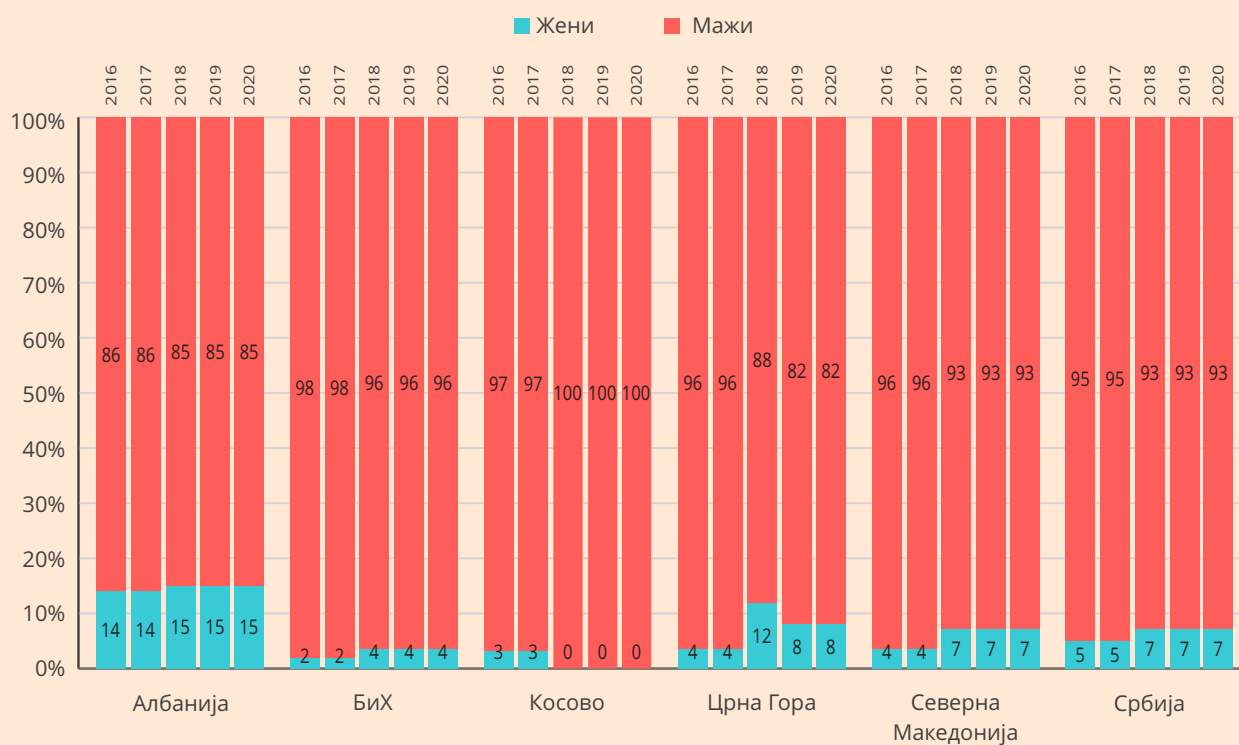
	2016		2017		2018		2019		2020	
	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М
Албанија	14	86	14	86	15	85	15	85	15	85
БиХ	2	98	2	98	4	96	4	96	4	96
Косово	3	97	3	97	0	100	0	100	0	100
Црна Гора	4	96	4	96	12	88	8	92	8	92
Северна Македонија	4	96	4	96	7	93	7	93	7	93
Србија	5	95	5	95	7	93	7	93	7	93

Инфо:

Нема промени во бројот на жени на градоначалнички места во Западен Балкан во споредба со 2019 година.

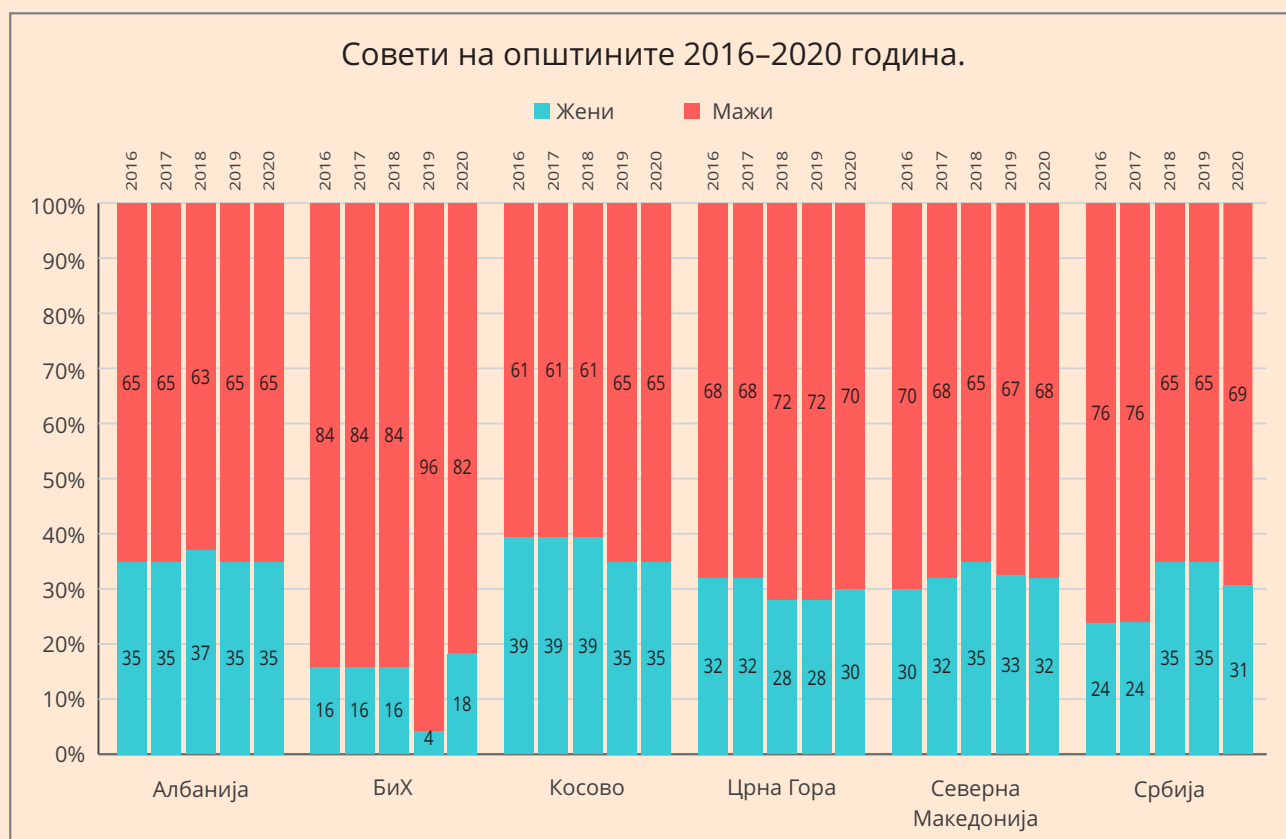
Процент на жени на градоначалнички места 2017-2020

Табела за споредба:

Жени советнички на ниво на општини 2016 – 2020 година

	2016		2017		2018		2019		2020	
	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М	% Ж	% М
Албанија	35	65	35	65	37	63	35	65	35	65
БиХ	16	84	16	84	16	84	4	96	18	82
Косово	39	61	39	61	39	61	35	65	35	65
Црна Гора	32	68	32	68	28	72	28	72	30	70
Северна Македонија	30	70	30	70	35	65	33	67	32	68
Србија	24	76	24	76	35	65	35	65	31	69

РОМКИ ВО ПОЛИТИКАТА

Жените кои се дел од етничките малцинства на Западен Балкан се соочуваат со интерсекциски форми на дискриминација и пречки за пристап кон јавниот живот и позициите со моќ за донесување одлуки. Во регионот, етничките малцинства се соочуваат со систематски расизам на сите нивоа на општеството. Ромките се дополнително маргинализирани поради нивниот род. Во земјите од Западен Балкан главно има мала застапеност и на Ромите и на Ромките во политиката, а во оние случаи кога има претставник на Ромите на позиција со моќ за донесување одлуки, најчесто тоа е маж. Ниските стапки на високо образование, високата стапка на неписменост, специфичните традиционални улоги и родовите стереотипи влијаат врз пристапот на Ромките кон јавни и политички позиции.⁶²

Во Албанија, БиХ, Косово, Северна Македонија⁶³ и Црна Гора нема Ромки во политиката или на позиции со моќ за донесување одлуки на државно ниво (пратеници, министри/заменици-министри). Во Србија, првата жена пратеничка од ромска припадност беше избрана во 2018 година.⁶⁴ На локално ниво, во БиХ има една Ромка советничка во општински совет, а во Северна Македонија има Ромка претседателка на Советот во Шуто Оризари.

За време на овој период на известување, во БиХ има вкупно 14 ромски советници во општинските и градските совети (од севкупно 143 општини/градови), од кои една е Ромка (општина Високо) и 13 се мажи. Ромите не можат да бидат кандидати, избрани за членови на претседателството на БиХ, ниту пак можат да бидат избрани во

парламентарното собрание на земјата бидејќи тие се признати како национално малцинство, а според Уставот на БиХ малцинствата не можат да ги извршуваат овие позиции.⁶⁵

Ромките воопшто не се присутни на политички функции во Албанија или Црна Гора ниту на локално ниво на национално ниво, според женските организации во земјите.⁶⁶ Исто така нема жени Ромки, Ашкалки или Египќанки вклучени во политика или на позиции на донесување одлуки на национално или локално ниво во Косово.⁶⁷ Во Собранието на Северна Македонија, две политички партии се етнички ромски партии кои имаат две парламентарни места од вкупно 120. На ниедно од овие места не се застапени жени.⁶⁸

Составот на политичките партии во Западен Балкан ја отсликува истата ситуација. Во Косово има жени Ромки, Ашкалки и Египќанки кои се членки на разни политички партии и придонесуваат за нив и кои, исто така, учествуваат на избори и на национално и на централно ниво, но досега ниедна од овие жени не е избрана.⁶⁹ Ниедна ромска политичка партија во Северна Македонија никогаш немала жена како лидерка на партијата, а во моментот има само една Ромка на висока позиција во структура на политичка партија, Љатифа Шиковска, која е членка на Извршниот одбор на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија⁷⁰ (сегашната владејачка партија). Во БиХ, општественото и политичкото учество на Ромките е многу мало, дури и во телата што ги застапуваат интересите на ромските заедници.

⁶² A. Kadribašić et al., *Baseline Study on Barriers to Political Participation of Women in Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo, United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina, 2019. <https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/democratic_governance/polazna-studija-o-barijerama-politikom-ueu-ena-u-bosni-i-hercego.html> пристапено на: 12 јуни 2020, 41.

⁶³ За време на пишувањето на ова издание се одржуваа парламентарни избори во Северна Македонија. Резултатите не се вклучени во ова издание на извештајот.

⁶⁴ 'Jelena Jovanović - Prva Romkinja u Skupštini AP Vojvodine', *Radio-Televizija Vojvodine*, 23 May 2018. <https://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/jelena-jovanovic-prva-romkinja-u-skupstini-ap-vojvodine_920566.html> пристапено на: 12 јуни 2020.

⁶⁵ Во Уставот 17 национални малцинства се нарекуваат „други“ и им се негира правото на нивните членови да се кандидираат за претседател и во Горниот дом на Парламентот. И покрај одлуката на Европскиот суд за човекови права во Стразбур (Сејдиќ-Финци против Босна и Херцеговина) од 2009 година со која БиХ се обврзува да ги укине дискриминаторските одредби од Уставот, тоа е нешто што допрва треба да се направи.

⁶⁶ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерски организации.

⁶⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

⁶⁸ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

⁶⁹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

⁷⁰ Името на партијата сè уште го вклучува името „Македонија“ наместо „Северна Македонија“.

Овие бројки ја илустрираат недоволната застапеност на Ромите општо и особено на Ромките во политиката на Западен Балкан на сите нивоа на власт и во политичките партии. Врз основа на маргинализираната позиција на Ромките, овие податоци се загрижувачки, а статистичките трендови не покажуваат никакви позитивни и значајни подобрувања.

Дополнителни проблеми поврзани со нискиот процент на политичко учество на Ромките се: недостаток на веродостојни податоци што можат точно да го демонстрираат постојното политичко учество на Ромките бидејќи некои достапни државни податоци не се расчленети според полот или етничката припадност (како на пример во Северна Македонија); недостаток на истражувачки анализи и општо истражувачки празнини во литературата на оваа тема; и недостаток на транспарентност при изборот и номинирањето членови на постојните малцински совети, што често ги исклучува жените (како на пример во БиХ).

И покрај обесхрабрувачките статистички трендови, има женски граѓански организации кои работат на овие прашања и постојат бројни иницијативи низ целиот регион за промена на сегашната состојба и решавање на овие недостатоци. Еден пример е

„Подобра иднина“ (Боља будуќност) во Тузла, БиХ, која работи на тоа сите тела и групи што ги застапуваат интересите на Ромките и на Ромите на сите нивоа на власт да го зголемат учеството на Ромките на најмалку 40 % како што е утврдено со Законот за родова еднаквост.⁷¹

Ромските активистки во граѓанското општество, исто така, се соочуваат со посебни предизвици како резултат на тоа што се спротивставуваат на традиционалните норми, како жени членки на веќе стигматизирана етничка група.⁷² Стереотипите поврзани со Ромките дополнително ги обесхрабруваат во поглед на нивното учество, а го обесхрабруваат и електоратот. Ромките се маргинализирани не само во националните општества туку и често во ромските заедници. Поради другите егзистенцијални предизвици со кои се соочуваат Ромките на Западен Балкан, недостатокот на пристап кон политичко учество е недоволно претставен како проблем. Оттука решавањето на овој проблем бара негова јасна артикулација во однос на интерсекциската дискриминација, како и интервенции кои би иницирале промени и процеси на еднакво учество на Ромките во политиката како од аспект на законодавството така и од аспект на општествената свест.

⁷¹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

⁷² The World Bank, *Closing the Gender Gaps among Marginalized Roma in the Western Balkan - A Summary of Findings and Policy Recommendations*, The World Bank, 2019. <<http://documents1.worldbank.org/curated/en/994401560763568796/text/Closing-the-Gender-Gaps-among-Marginalized-Roma-in-the-Western-Balkans.txt>> пристапено на: 4 август 2020.

% ПРОЦЕНТУАЛНА ЗАСТАПЕНОСТ НА ЖЕНИТЕ НА ПОЗИЦИИ НА ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ ВО ПРОЦЕСИТЕ ЗА ПРИСТАПУВАЊЕ КОН ЕУ

Еднаквоста меѓу жените и мажите е основна вредност на Европската Унија (ЕУ) која датира од Римскиот договор во 1957 година. Родовата еднаквост е дел од интеграцијата во ЕУ од самиот почеток и затоа е неразделива од условите за пристапување кои треба да ги исполнат кандидатите и потенцијалните земји кандидатки од Западен Балкан.⁷³ Во 2002 година, ЕУ вовеле Акциска програма за родова еднаквост насочена кон зголемување на учеството на жените во политиката во земјите што пристапуваат кон ЕУ.⁷⁴ Европската комисија го следи напредокот на пристапните земји и објавува годишни извештаи за земјите. Албанија, Црна Гора, Северна Македонија и Србија се земји кандидатки кои започнаа со пристапните преговори,⁷⁵ додека БиХ и Косово се потенцијални земји кандидатки.⁷⁶

Од потенцијалните земји кандидатки и од постојните земји кандидатки се бара да го усогласат своето законодавство со законодавството на ЕУ за родова еднаквост и да го интегрираат родот. Покрај заложбите за родова еднаквост, процесот на пристапување кон ЕУ на Западен Балкан треба да одразува вистинско разбирање и спроведување на родовата интеграција што значи: усвојување или изменување на релевантното законодавство, разработување на национални стратегии и акциски планови и воспоставување институционални механизми за спроведување и следење на

релевантните политики, сето ова во родово сензитивна рамка. Во ова петто издание на *Правата на жените на Западен Балкан*, „Квина тил квина“ одлучи да набљудува еден елемент на родовото интегрирање во целиот процес на ЕУ. Овој индикатор се обидува да анализира до кој степен жените од Западен Балкан се вклучени во донесувањето одлуки при преговорите во процесите за пристапување кон ЕУ.

Понатаму овој индикатор обезбедува квантитативна и квалитативна анализа на политичкото учество на жените во тела или институции кои имаат мандат да го спроведуваат процесот на пристапување кон ЕУ во секоја земја.

Сите земји од Западен Балкан се наоѓаат во различни фази од преговорите, а релевантните тела за преговори се разликуваат низ сите шест земји. Со оглед на тоа што постојат различни институции во секоја земја и со оглед на тоа што сите се структурирани на различен начин, воведните забелешки за општата структура се на следниов начин:

- **Министер за надворешни работи:** ги застапува интересите на државата преку надворешна соработка, вклучително делумно и процесот на интеграција во ЕУ.

⁷³ V. Lilyanova, *Women in the Western Balkans - Gender Equality in the EU Accession Process*, European Parliamentary Research Service, 2018. <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625139/EPRS_BRI\(2018\)625139_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625139/EPRS_BRI(2018)625139_EN.pdf)> пристапено на: 10 јуни 2020, 1.

⁷⁴ Commission of the European Communities, *Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Annual Report on Equal Opportunities for Women and Men in the European Union 2002*, Brussels, Commission for European Communities, 2003. [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/empl/20030909/COM\(03\)0098_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/empl/20030909/COM(03)0098_EN.pdf) пристапено на: 11 јуни 2020.

⁷⁵ Една земја станува кандидатка тогаш кога Советот на ЕУ, откако ќе ја разгледа нејзината апликација за членство во ЕУ, формално ја признава земјата како кандидатка и како резултат на тоа ѝ дава статус на земја кандидатка.

⁷⁶ Земји/subjekti кои имаат јасна можност да влезат во ЕУ во иднина, но сè уште не добиле статус на земја кандидатка.

- **Министер на министерството одговорно за интеграција во ЕУ:** официјално владино тело директно вклучено во преговорите за пристапување кон ЕУ. Во земјите од Западен Балкан, овие министерства имаат различни организациски форми:
 - Министерство за европска интеграција: Албанија, Србија,
 - Дирекција за европска интеграција во БиХ (која ја презеде улогата на поранешното Министерство за европска интеграција),
 - Секретаријат за европски прашања: Северна Македонија,
 - Агенција за европска интеграција: Косово (работи во склоп на Кабинетот на премиерот),
 - Канцеларија за европска интеграција во Црна Гора.
- **Координатор на Националниот инструмент за претпристапна помош (ИПА):** механизам за финансирање на ЕУ. Потенцијалните земји кандидатки и земјите кандидатки се корисници на овие средства. Секоја земја од Западен Балкан има национален координатор на ИПА.
- **Главен преговарач:** официјален претставник на земјата за време на пристапните преговори со ЕУ.

Главна претежно мажи се застапени на наведените позиции. Мажите, исто така, го сочинуваат мнозинството во преговарачките структури и се мнозинство меѓу замениците, генералните секретари и комитетите во националните парламенти (за онаму каде што беа достапни податоците). Во сите земји, литературата и достапните податоци покажуваат дека има многу за подобрување и дека соодветните институции треба многу да направат за да се осигури дека жените се

вклучени во пристапните преговори и на национално и на ниво на ЕУ. Составот на преговарачките тимови е различен меѓу земјите поради што тешко е да се презентира компаративна регионална анализа. За да се реши ова ограничување во анализата, следниот индикатор ќе ги спореди сличните институции и позиции на донесување одлуки во секоја земја најдобро колку што може, анализирајќи го бројот на жени вклучени во овие институции и позиции.

Извештаите на ЕУ за сите земји од Западен Балкан исто така го одразуваат статусот на родова еднаквост. Разликите во овие извештаи за земјите се видливи: прашањата поврзани со родот се до одреден степен систематски опфатени (како на пример во Косово и Црна Гора), каде што е видливо подобрувањето (Албанија) или каде што има недостаток на кохерентна анализа на податоци или застапеност (БиХ, Северна Македонија, Србија). Родот е меѓусекторско прашање и не е ограничено само на процесите на интеграција во ЕУ бидејќи еднаквоста меѓу жените и мажите е основен принцип на ЕУ. За жал, недостатокот на сеопфатна и систематска родова анализа во извештаите на ЕУ за земјите, во комбинација со недоволна застапеност на жените на влијателни позиции и процеси на преговори за интеграција, создава контекст каде што вистинските процеси за родова еднаквост ризикуваат да станат вежби за „штиклирање на полето“. За да се реши овој проблем и да се осигури дека жените се вклучени во сите аспекти на интеграцијата во ЕУ, женските граѓански организации во регионот вложуваат напори и енергија за да се обезбеди дека жените се дел од интеграцијата и чиј глас се слуша во интеграцијата во ЕУ.

АЛБАНИЈА

Во Албанија, мажи се застапени на сите гореспоменати позиции за преговори за интеграција во ЕУ (министер за надворешни работи, министер за интеграција во ЕУ, национален координатор за ИПА и главен преговарач). Жените сочинуваат 30 % од парламентарната комисија за европска интеграција (со 5 од 16 претставници), додека мажите се застапени на 70 % од позициите.⁷⁷

Според анализата на „Квина тил квина“, Извештајот на ЕК за Албанија за 2019 година содржи информации за состојбата на жените и некои податоци расчленети според пол во деловите за демократија, основни права, социјална политика и вработување. Делот за еднаквост меѓу жените и мажите е значително подобрен во споредба со 2018 година.⁷⁸

Овие подобрувања во Извештајот за земјата се пожелни бидејќи обезбедуваат подобри можности за следење на спроведувањето на процесите на родово интегрирање.

Албанската мрежа за зајакнување на жените (АБЕН) е прилично вклучена во застапувањето за родова еднаквост и човековите права на жените во контекст на пристапувањето кон ЕУ. Иницијативите на АБЕН во врска со ова вклучуваат: активности за следење на важните инструменти за пристапување кон ЕУ; национални кампањи за подигнување на свеста; активности за застапување и работилници со локални граѓански организации за родово законодавство и законодавство на ЕУ; и развој на капацитети на членовите на нивната мрежа.⁷⁹

„Општеството кое е без глас и визија на жените не е помалку женствено. Помалку е човечно.“

Мери Робинсон, Висок комесар на ОН за човекови права⁸⁰

⁷⁷ INSTAT, *Women and Men in Albania 2018*, Tirana, INSTAT, 2018.

<https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20albania/attachments/publications/2018/06/women%20and%20men%20in%20albania%202018.pdf?la=en&vs=3558> пристапено на: 21 јуни 2020, 102.

⁷⁸ G. Pasquinelli, *Two Steps Forward, One Step Back - Gender Analysis of 2019 EC Country Reports for the Western Balkans*, Kvinna till Kvinna Foundation, 2019. <<https://kvinnatillkvinna.org/2019/10/30/two-steps-forward-one-step-back-2019/>> пристапено на: 11 јуни 2020, 9.

⁷⁹ Информации споделени со „Квина тил квина“.

⁸⁰ B. Barlovac, *Albanian and Serbian Gender Activists Join Efforts for Gender Equality Under the Patronage of UN WOMEN*, United Nations Serbia, 2016. <<https://serbia.un.org/en/13494-albanian-and-serbian-gender-activists-join-efforts-gender-equality-under-patronage-un-women>> пристапено на: 21 јуни 2020.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Нема жени на раководни и високи позиции во институциите поврзани со интеграцијата во ЕУ во БиХ. Жените се недоволно застапени во речиси сите тела кои го сочинуваат националниот механизам за координација.⁸¹

Жените сочинуваат 10 %, мажите 90 % од Колегиумот за интеграција во ЕУ, највисокото тело на механизмот за координација одговорно за најважните политички одлуки во процесот на интеграција.⁸² Понатаму, жените сочинуваат 14 % од министерските конференции (мажите 86 %).⁸³ Ниските проценти на застапеност на жените укажуваат на исклучување на жените од дијалозите за политики и придонесуваат за понатамошна дискриминација на жените.⁸⁴ Процесот на пристапување кон ЕУ е продолжение на практиката жените постојано да бидат недоволно застапени во сите нивоа на владините тела на БиХ.⁸⁵ Во 2019 година, Европската комисија не објави извештај за БиХ, туку мислење за апликацијата на БиХ за членство во ЕУ. Мислењето е особено слабо за родовата еднаквост.⁸⁶ Родот како основа за дискриминација е засенет од етничката припадност што резултира со тоа што жените се речиси целосно невидливи и отсутни во мислењето објавено од ЕК.⁸⁷

Граѓанските организации во БиХ, поточно Хелсиншкото собрание на граѓани и „Права за сите“, формираа група за лобирање за жени и група за застапување на жени. Групата за лобирање за жени составена од истакнати феминистки, политичари и експерти од БиХ и регионот е главно одговорна за покренување клучни прашања за правата на жените важни за пристапните процеси во ЕУ, на ниво на ЕУ и на меѓународно ниво. Групата за застапување на жени е составена од женски граѓански организации од БиХ, кои заедно се

залагаат за зголемена видливост на човековите права на жените на национално ниво и пред претставниците на делегацијата на ЕУ. Целите на овие групи се вклучување на жените и на гласовите на жените во целиот процес на интеграција на БиХ во ЕУ и обезбедување на женска перспектива за сите прашања на различни нивоа на национална и меѓународна власт. „Права за сите“, исто така, го следи формирањето и составот на парламентарните комитети за интеграција во ЕУ на сите нивоа, воспоставувајќи соработка со членовите на Комитетот за европска интеграција на Претставничкиот дом на Парламентот на Федерацијата БиХ.⁸⁸ Соработката меѓу женските граѓански организации и комитетите одговорни за процесот на преговори е важен дел од пристапувањето кон ЕУ бидејќи создава мост меѓу институциите и граѓанското општество, нудејќи платформа на која можат да бидат претставени прашањата на граѓанските организации.

За време на периодот на известување беше основан Советодавен одбор на жени како дел од иницијативата поддржана од ЕУ, „Вклучи ги жените во процесите на промена“,⁸⁹ со цел залагање и давање совети за прашања поврзани со родовата еднаквост во политиката и сите сфери на јавниот живот како дел од интеграцијата во ЕУ.⁹⁰ Советодавниот одбор на жени се состои од 10 члена кои се на располагање за консултации во врска со родовото интегрирање со делегацијата на ЕУ во БиХ и специјалниот претставник на ЕУ, а тоа произлезе од спроведувањето на заедничкиот работен документ на персоналот – Родова еднаквост и зајакнување на жените: Трансформирање на животот на девојките и жените преку надворешни односи на ЕУ 2016 – 2020 (познат и како Родов акциски план на ЕУ II), (ГАП II).⁹¹

⁸¹ Механизмот за координација ги дефинира институционалниот и оперативниот систем и методите за постигнување координација на институциите во БиХ за спроведување на активности во поглед на процесот на пристапување кон ЕУ.

⁸² Prava Za Sve, *How to Ensure Gender Equality through the Process of EU Integration?*, Prava Za Sve, 2018.

⁸³ http://rightsforall.ba/wp-content/uploads/2018/11/Engleska-verzija-How-to-ensure-gender-equality-through-the-process-of-EU-integration_finalna-verzija.pdf пристапено на: 15 јуни 2020, 4.

⁸⁴ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ A. Hanušić Bećirović, et al. *Shadow Report for the 3rd Universal Periodic Review on the state of human rights in Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo Open Centre, 2019. <<https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/08/UPR-ENG-final.pdf>> пристапено на: 15 јуни 2020, 13.

⁸⁷ G. Pasquinelli, *Two Steps Forward, One Step Back - Gender Analysis of 2019 EC Country Reports for the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019, 11.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

⁹⁰ „Вклучи ги жените во процесите на промена“ е заедничка иницијатива на специјалните претставници на ЕУ, на СИДА и на „Квина тил квина“, која започна во декември 2017 година.

⁹¹ Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina, 'Women's Advisory Board holds its first session in Sarajevo', *Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina*, 2019. <<https://europa.ba/?p=63835>> пристапено на: 20 јуни 2020.

⁹² EU Gender Action Plan II 'Gender Equality and Women's Empowerment: Transforming the Lives of Girls and Women through EU External Relations 2016 – 2020'.

КОСОВО

Според достапните информации за овој период на известување, сите раководни позиции во Министерството за европска интеграција ги извршуваат мажи: министерот, заменик-министерот и генералниот секретар. Националниот координатор за ИПА е маж, како и главниот преговарач и министерот за надворешни работи.⁹² Државата има и тим за преговори составен само од мажи.

Извештаите на ЕУ за Косово го продолжуваат позитивниот тренд на интегрирање на родова перспектива во различни критериуми и поглавја, обезбедувајќи темелно разгледување на улогите на жените и предизвиците со кои тие продолжуваат да се соочуваат, надминувајќи ја анализата на работите кои го попречуваат постигнувањето на родовата еднаквост на Косово.⁹³ Недостатоците на Косово забележани од ЕУ се очигледни: има недостатоци во улогите на родовата машинерија при креирањето политики; ефективното спроведување на Законот за родова еднаквост заостанува; сè уште се чека на секундарното законодавство насочено кон институционализирање на родово одговорно буџетирање; и родовото интегрирање во законите и политиките не е системско.⁹⁴

Родот не е интегриран доволно во рамките на неколку закони, политики, владини програми и во процесот на пристапување кон ЕУ на Косово. Женските граѓански организации известуваат дека политичкиот контекст, со распадот на Владата на Косово и предвремениите избори, станува сè потешко за постигнување резултати во контекст на пристапувањето кон ЕУ. Неколку нацрт-закони и политики за кои се залагаше Мрежата на жени во Косово (МЖК) остануваат во ќор-сокак, чекајќи одобрување од Владата и/или Парламентот. Неколку клучни области кои МЖК ги застапуваа не можеа да напредуваат во овој период на известување поради овој ќор-сокак. МЖК и

Косовскиот центар за родови студии (КЦРС) активно го следат и придонесуваат за процесот на интеграција кон ЕУ од перспектива на жените. Овие организации (заеднички) придонесуваат од родова перспектива за Извештајот за Косово, соработуваат со различни организации и тинк-тенкови, го следат учеството на жените во дијалогот меѓу Приштина и Белград, учествуваат во неколку работни групи и активно учествуваат во заедничките напори за застапување со други женски граѓански организации.⁹⁵

Политичката стагнација влијаеше и на напредокот поврзан со пристапувањето кон ЕУ и клучниот дијалог со Србија, кој беше закочен.⁹⁶ Сепак, во процесот на пристапување кон ЕУ граѓанското општество општо и граѓанските организации особено имаат активна улога во промовирањето на агендата за родова еднаквост.⁹⁷ Затоа е клучно да се одржи нивната соработка со релевантните институции, за да се осигури дека овие процеси продолжуваат и се значајни.

Во 2019 година, Канцеларијата на ЕУ/специјалниот претставник на ЕУ во Косово започна серија дискусии под наслов *Разговори на ЕУ за родовите: Затоа што правиме промени*.⁹⁸ Наводно целиот персонал на ЕУ во Косово е обучен за родова еднаквост и за внатрешни и практични упатства за програмите за родово интегрирање, следење, спроведување и собирање податоци. Канцеларијата на ЕУ во Косово склучи договор со МЖК за да ја поддржи ЕУ при развивањето на прилагоден родов акциски план за 2019 – 2020 година за Канцеларијата на ЕУ во Косово и да даде поддршка при спроведувањето на ЕУ ГАП II во Косово.⁹⁹ Исто така важно е институциите да ги применуваат своите родово сензитивни обуки во нивната секојдневна работа и структури за да се постигнат целите и препораките наведени во бројните акциски планови и извештаи за жените на граѓанските организации.

⁹² До крајот на овој извештај, во Косово се формираше нова влада во која министерката за надворешни работи е жена (информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово).

⁹³ G. Pasquinelli, *Two Steps Forward, One Step Back - Gender Analysis of 2019 EC Country Reports for the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019, 13.

⁹⁴ European Commission, *Kosovo* 2019 Report*, Brussels, European Commission, 2019.

<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf> пристапено на: 21 јуни 2020, 28.

⁹⁵ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ A. Selmani, *Talking Women – One Year of EU Support to Gender Equality and Women Empowerment in Kosovo*, Europe House, 2020. https://europehouse-kosovo.com/wp-content/uploads/2020/03/EU-Talking-Women_publication_ENG-2-1.pdf пристапено на: 21 јуни 2020, 7.

⁹⁹ Ibid., 54.

CRNA GORA

Црна Гора има најголем број жени на позиции со моќ за донесување одлуки во процесите на преговори и пристапување и во релевантните институции во споредба со другите земји од Западен Балкан. Малку жени се на високи позиции на донесување одлуки во процесите на пристапување кон ЕУ во Црна Гора и од позициите разгледани во овој извештај жена има на само една таква позиција, националната координаторка за ИПА. Министерот за европски прашања, главниот преговарач и директорот на Канцеларијата за европска интеграција, сите се мажи. Според литературата од 2019 година, преговарачката структура се состои од прилично голем и бирократски управен апарат, со 909 членови на различни работни групи од сите сектори (вклучувајќи ги Владата, Собранието, граѓанското општество, академската заедница, деловната заедница, синдикатите). Родовата анализа на работните групи укажува на тоа дека 524 од овие членови се жени (58 %) и 385 се мажи (42 %), а од 15-те членови на Преговарачката група 6 се жени, 9 се мажи. Двајцата претходни главни преговарачи беа мажи.¹⁰⁰

Извештајот на ЕУ за Црна Гора за 2019 година го продолжи позитивниот тренд на интеграција на родовата перспектива во различни делови.¹⁰¹ Сепак, родовото интегрирање и родовата анализа во процесот на креирање политики, согласно

Законот за родова еднаквост, сè уште не се спроведени.¹⁰²

Женските граѓански организации известуваат дека усвоените закони и политики што беа хармонизирани со директивите на ЕУ немаа речиси никакво позитивно влијание врз секојдневниот живот на жените. На државата ѝ недостасуваат финансиски средства потребни за ефективно спроведување на овие закони и политики. Центарот за права на жените во Црна Гора е една од најактивните женски граѓански организации во процесот на пристапување кон ЕУ и организацијата продолжи да го зајакнува дијалогот меѓу граѓанското општество и делегацијата на ЕУ, Европскиот парламент, Генералниот директорат за соседство и преговори за проширување на Европската комисија, Европската служба за надворешно дејствување (ЕЕАС), како и со други клучни чинители како што се странските амбасади и националните носители на одлуки. Оваа соработка меѓу граѓанското општество и институциите на ЕУ исто така се претвори во збир на препораки кои беа изготвени и усвоени од работната група за 23-то поглавје (судство и основни права) и беа споделени со сите релевантни институции во областа на заштита на жртвите/преживеаните и на меѓународните стандарди против родова базирана дискриминација и насилство.¹⁰³

¹⁰⁰ Ibid., 6.

¹⁰¹ G. Pasquinelli, *Two Steps Forward, One Step Back - Gender Analysis of 2019 EC Country Reports for the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019, 15.

¹⁰² European Commission, *Montenegro 2019 Report*, Brussels, European Commission, 2019.
<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-montenegro-report.pdf>
 пристапено на: 12 јуни 2020, 12.

¹⁰³ Ibid.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Мажите се мнозински застапени на високите позиции на донесување одлуки во процесите на пристапување кон ЕУ во Северна Македонија: главен преговарач, национален координатор за ИПА и вицепремиер за европски прашања во рамките на Секретаријатот за европски прашања (СЕП). Функциите координатор за ИПА и вицепремиер ги извршува истиот човек. Во претходната влада, истиот човек ги извршуваше сите три функции. Државниот секретар на СЕП е жена, а мажите и жените се подеднакво застапени меѓу државните советници. Комитетот за европски прашања исто така има еднаква застапеност на женски и машки членови (7 жени и 7 мажи).¹⁰⁴ Процесите за интеграција во ЕУ им овозможуваат на пратеничките да имаат многу посилни аргументи за одредени закони што влијаат на правата на жените.¹⁰⁵ Зголемената вклученост на пратенички во Северна Македонија е поволна придобивка од процесот на пристапување кон ЕУ, но уште многу треба да се направи за да се постигне еднаква застапеност на жените или женските граѓански организации во сите дијалози за преговори. Во извештајот на ЕУ за Северна Македонија за 2019 година недостасува кохерентна анализа на клучните пречки за постигнување на родова еднаквост како што се: општествените ставови, дискриминацијата на работното место или влијанието на родово базираното насилство (РБН).¹⁰⁶

Во 2019 година, граѓанската организација „Реактор – Истражување во акција“ („Реактор“) беше активна во бројни иницијативи за застапување со цел да се зголеми учеството на жените, како и видливоста на човековите права на жените во документите за пристапување кон ЕУ. Работата на „Реактор“ во текот на целиот период на известување (изградена врз основа на повеќегодишна работа) доведе до

видливи подобрувања во родовото интегрирање во рамките на процесите на консултации и до подобро родово сензитивно известување на делегацијата на ЕУ во нивните извештаи за земјите. Граѓанските организации „Реактор“, ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување (ХЕРА) и Националната мрежа против насилството врз жените и семејно насилство – „Глас против насилство“ (Национална мрежа), сите придонесоа кон овие процеси преку нивната работа и директно вклучување во институциите, преку вмрежување и градење коалиција со (женски) граѓански организации, работење на родова еднаквост и преку заеднички иницијативи за застапување со други граѓански организации кои соработуваат со делегацијата на ЕУ, амбасадите на земјите членки на ЕУ, агенциите на Обединетите нации (ОН), медиумите, политичките партии и јавноста.¹⁰⁷

ХЕРА достави извештај во сенка до Европската комисија во врска со родовата нееднаквост во Северна Македонија. Националната мрежа работеше според нивната сопствена стратегија за застапување во ЕУ, вклучувајќи состаноци, придонес кон законодавството, јавни дебати, анализи и студии, сите во насока на спроведување на Истанбулската конвенција во Северна Македонија и спречување на насилство врз жените, и истовремено заштита на жените жртви/преживеани.¹⁰⁸ Иако Владата официјално изјави дека родовата еднаквост е приоритет, ретко се издвојуваат финансиски средства за национални стратешки планови или документи за акциски планови за унапредување на родовата еднаквост, што укажува на тоа дека не се преземени неопходните чекори за да ѝ се даде приоритет на родовата еднаквост.

¹⁰⁴ Dokmanovikj, M. et al., Women's Political Participation in North Macedonia, Study and Scientific Research Papers, Westminster Foundation for Democracy, 2019. <<https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/Women-Political-Participation-2019-EN-for-web-.pdf>> пристапено на: 15 јуни 2020, 125.

¹⁰⁵ „Кога ваквите закони се поврзани со европската агенда и се дел од реформскиот пакет за усогласување со законодавството на ЕУ, тогаш пратеничките може да имаат многу поголемо влијание“. Dokmanovikj, M. et al., Women's Political Participation in North Macedonia, Study and Scientific Research Papers, Westminster Foundation for Democracy, 2019, 15.

¹⁰⁶ G. Pasquinelli, *Two Steps Forward, One Step Back - Gender Analysis of 2019 EC Country Reports for the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019, 17.

¹⁰⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

¹⁰⁸ Ibid.

СРБИЈА

Со исклучок на непотполнетата позиција¹⁰⁹ на главен преговарач, министерот за надворешни работи е маж, а на двете други разгледани позиции (национален координатор за ИПА и министер за европска интеграција) се застапени жени. И покрај ова, во *Завршните забелешки за четвртиот периодичен извештај за Србија*, ЦЕДАВ повторува дека жените се навистина недоволно застапени на позициите на донесување одлуки во сите сектори, вклучително и процесите за пристапување кон ЕУ.¹¹⁰

Извештајот на ЕУ за Србија за 2019 година дава преглед на тековните законски и институционални случувања во однос на родовата еднаквост, но во него недостасуваат важни делови и податоци за ЛГБТКИ+, интерсекциски анализи на заедниците што се маргинализирани, анализа на различните форми на РБН и родово сензитивни пристапи кон војните во 90-тите и напорите за градење мир и помирување.¹¹¹

Ромскиот центар за жени и деца „Даје“ даде придонес кон ромската рамка на ЕУ по 2020 година и беше активен во застапувањето за политичка и социјална инклузија на Ромките во националните процеси и процесите на интеграција кон ЕУ.

Автономниот женски центар и АСТРА – Акција против трговија со луѓе, во партнерство со уште пет граѓански организации во „Коалицијата прЕУговор“, ги следеше реформите во 23-то поглавје (судство и основни права) и 24-то поглавје (правда, слобода и безбедност) од копенхашките критериуми. Во 2019 година, „прЕУговор“ подготви 11 препораки за нивниот Извештај за аларм¹¹² од кои само три беа земени предвид при првата ревизија на Акцискиот план за 23-то поглавје. Извештајот за аларм „прЕУговор“ 2020 посочи дека не е постигнато никакво подобрување од октомври 2019 година до април 2020 година во областа на политиката на антидискриминација, додека нивото на родовата еднаквост и статусот на жените, особено во сексуалната и репродуктивната сфера, се влошија поради тоа што овие полиња полека тонеа во традиционалната и православна државна политика.¹¹³ Извештајот за аларм им дава на граѓанските (женски) организации можност да ги решат недостатоците и да бараат одговорност од државата за недостатоците во рамките на процесот на пристапување кон ЕУ, истакнувајќи ја важноста на овој процес и на вклученоста на граѓанското општество со тоа што процесот се користи како алатка за следење и надзор.

¹⁰⁹ Позицијата беше празна сè до крајот на периодот на собирање податоци за ова издание на извештајот, 1 јуни 2020 година.

¹¹⁰ CEDAW, Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia, CEDAW, 2019, 8.

¹¹¹ G. Pasquinelli, *Two Steps Forward, One Step Back - Gender Analysis of 2019 EC Country Reports for the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019, 19.

¹¹² Независен полугодишен извештај за напредокот на Србија во врска со спроведувањето на политиките во областите опфатени во 23-тото и 24-тото поглавје од копенхашките критериуми за пристапни преговори со ЕУ. Извештаите за аларм го следат степенот до кој одговорните органи ги исполнуваат своите обврски предвидени со акциските планови за двете поглавја, како и други додатни иницијативи важни за владеењето на правото.

¹¹³ J. Pejić Nikić, (ed), *prEugovor Alarm: Report on Progress of Serbia in Chapters 23 and 24*, Belgrade, Belgrade Centre for Security Policy, 2020. <http://preugovor.org/Alarm-Reports/1596/Coalition-prEugovor-Report-on-Progress-of-Serbia.shtml> пристапено на: 21 јуни 2020, 11.

СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОДАТОЦИ:

Родова структура на институциите за интеграција во ЕУ во секоја земја:

Позиција	Албанија	Босна и Херцеговина	Косово	Црна Гора	Северна Македонија	Srbija
Министер за надворешни работи	маж	жена	жена ¹¹⁴	маж	маж	маж
Главен преговарач	маж	-	-	маж	маж	непотпол позиција (порано беше жена)
Национален координатор за ИПА	маж	маж	жена	жена		жена
Министер на министерството одговорно за интеграција во ЕУ	маж	маж (директор)	маж	маж	маж	жена

„И покрај тоа што во Србија има првпат жена премиер, припадничка на ЛГБТ-заедницата, и 34 % жени во Парламентот, позицијата на сите други жени во Србија никогаш не била полоша.“

Вања Мацановиќ во Изјава на Коалицијата на женски невладини организации „Темни облаци над Србија“ на 72-та седница на Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените¹¹⁵

„Донесуваме закони што се во интерес на подобрување на правата на жените, кои веројатно не би биле приоритет доколку не беа актуелни процесите на евроинтеграција.“

Маја Морачанин, пратеничка во Собранието на Северна Македонија¹¹⁶

¹¹⁴ За време на финализирањето на овој извештај, Косово формираше нова влада во која министерка за надворешни работи е жена (Мелиза Харадинај).

¹¹⁵ V. Macanović et al., 'Statement of Coalition of Women NGOs – Dark Clouds over Serbia', 2019.

<https://tinyurl.com/y55y3kdp> пристапено на: 21 јуни 2020.

¹¹⁶ M. Dokmanovikj et al., *Women's Political Participation in North Macedonia, Study and Scientific Research Papers*, WFD, 2019, 143.

Трендови кај жените во политиката

Овој петти извештај насловен *Правата на жените на Западен Балкан* вклучува анализа на трендовите во однос на индикаторите „жени во политиката“ и односните подиндикатори. Овој дел претставува преглед на трендовите во последните пет години, користејќи ги претходните четири изданија на *Правата на жените на Западен Балкан* како основа за прегледот. Првенствено најголемиот предизвик за подобрување на родовата еднаквост во текот на годините останува менталитетот на жените и на мажите кон традиционалните родови улоги и менување на овие патријархални менталитети.

Меѓу 2015 и 2020 година, статистичките промени во корист на жените беа мали и беше забележаномало зголемување на бројот на жени во телата за

донесување одлуки на национално ниво. Истовремено забележан е негативен тренд на многу бавен и тежок напредок на локално ниво во однос на учеството на жените во општинската политика во текот на петгодишниот период, што се одрази и во повторените препораки на извештаите. Затоа следниве делови од овој преглед се однесуваат на трендовите во врска со:

- влијанијата врз примената на системите за родова квота на Западен Балкан,
- бројот на жени во тела за донесување одлуки.

Анализата на овие трендови ќе помогне да се артикулира состојбата на (недостатокот на) напредок во политичкото учество на жените на Западен Балкан во изминативе пет години.

Дали жените би постоеле во политиката без квоти? Влијанија на примената на системите за родова квота на Западен Балкан

Сите земји од Западен Балкан имаат родови квоти како механизам за обезбедување поеднаква родова застапеност во националните парламенти. Квотите варираат од 30 % (Албанија, Косово, Црна Гора) до 40 % (БиХ, Северна Македонија, Србија) за изборно законодавство и застапеност во владата.¹¹⁷ Воспоставените проценти претставуваат минимална потребна застапеност (барем пропишани проценти од помалку застапениот пол). Сепак, едвај која било земја од Западен Балкан ги достигна барањата на квотите – жените продолжуваат да се соочуваат со предизвици во политичката застапеност и покрај родовите квоти.¹¹⁸

Голем број недоследности и злоупотреби на системите за квоти се појавија во набљудуваниот период (2016 – 2020), од замена на избраните женски кандидатки со нивните машки колеги,¹¹⁹ само делумна примена на квотите (на пример, примена ограничена на одредени нивоа на власт, одредени позиции);¹²⁰ претставување на квотите како нешто што „зачувува места“ за жени и обесхрабрување на гласачите да не гласаат за женски кандидатки (обесхрабрување на гласачите

да не „фрлаат гласови“);¹²¹ до толкување на процентот на квота како максимална застапеност отколку минимална (како што беше на изборите во Косово во 2019 година). Директното непочитување на квотите или нивното „меко“ потиснување започнува во политичките партии и продолжува низ изборниот процес и спроведувањето на изборните резултати. Политичките партии сè уште користат квоти како главна или единствена алатка за унапредување на жените во политиката наместо да им нудат простор и ресурси на жените, да ги поддржуваат во понатамошно зајакнување и стратешки да ги унапредуваат нивните политички кариери.¹²²

Останува прашањето зошто квотите не се поставени на 50 % кој би бил единствениот процент што вистински ја претставува родовата еднаквост. Фактот дека квотите не се поставени на 50 % може значително да ги спушти имињата на жените кандидатки на списоците на политичките партии и на тој начин само формално да се почитува квотата, на минимално ниво и на симболичен начин. Притоа партиите сè уште ги фаворизираат машките кандидати и инвестираат во нивна промоција и кампањи, што води кон тоа јазот меѓу застапеноста на жените и на мажите на списокот да е дополнително зголемен при изборните резултати.¹²³

¹¹⁷ Косово има поинаков вид на квота наречена „резервирани места“ за процентот на изборната листа која функционира на следниов начин: во кандидатската листа на секој политички субјект, најмалку 30 % се мажи и најмалку 30 % се жени и има по еден кандидат од секој род вклучен барем еднаш во секоја група од 3 кандидати, броејќи од првиот кандидат на списокот.

¹¹⁸ S. Tadić, et al., *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2016.

¹¹⁹ <https://hcnl.org/wp-content/uploads/2019/04/Womens-Rights-in-Western-Balkans-Indicators-Kvinna-till-Kvinna-2016.pdf> пристапено на: 19 јуни 2020, 3.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ L. Gačanica et al, *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019.

¹²² <https://kvinnaatillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/11/Womens-rights-in-Western-Balkans.pdf> пристапено на: 19 јуни 2020, 3.

¹²³ S. Tadić et al., *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2016, 4.

¹²⁴ Ibid., 13.

¹²⁵ A. Hanušić Bećirović et al., *Shadow Report for the 3rd Universal Periodic Review on the State of Human Rights in Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo Open Centre, 2019, 12–13.

Примената на системот на квоти е особено слаба на локално ниво (локални избори) и во повеќето од земјите на Западен Балкан¹²⁴ не постои родова квота за најмалку застапениот род на ниво на советници.¹²⁵ На општинско ниво, жените се претежно избрани на пониски позиции во нивните локални власти, додека мажите се застапени на најмоќните позици.¹²⁶ Во текот на периодот на набљудување, ова беше највидливо во Србија, Северна Македонија и Косово.

Во БиХ потребно е да бидат донесени измени на сите релевантни закони за да се обезбеди двојна гаранција за минимална застапеност на помалку застапениот род од 40 %, како и измени на Изборниот закон на БиХ со кои ќе се воведат родова квота од 50 % за партиските изборни листи со дополнителна обврска да се наведуваат мажи кандидати и жени кандидатки наизменично, на секое второ место од изборните листи.¹²⁷

Сепак, во некои земји системите за квоти во претходните четири периоди на известување се заслужни за видливиот напредок на жените во телата за донесување одлуки на национално ниво, каков што е случајот со Северна Македонија. Развој на изборно законодавство со воведување на минимум 40 % застапеност, во комбинација со „системот на сендвич“, односно поставување на недоволно застапениот род на (барем) третото место на секоја листа на кандидати, како и задолжителна замена на избрани жени со други женски кандидатки, значително го зголеми пристапот на жените кон избраните позиции.¹²⁸ За време на набљудуваниот период, процентот на жени во Албанија во Парламентот се зголеми од приближно 17 % во 2013 година на 23 % во 2015 година. Од 2017 година, па наваму Албанија има 50 % министри жени и 50 % мажи. Ова главно се должи на спроведувањето на родовата квота, зголемената општа свест и постојаните иницијативи за застапување од страна на женските граѓански организации.¹²⁹

Во Србија, воведувањето на законски квоти за кандидати со цврсти правила за рангирање и драстични казни (дисквалификација на листата во случај на непочитување) имаше позитивни ефекти во зголемувањето на избраните жени во националниот парламент во споредба со претходните парламенти.¹³⁰ Во Црна Гора, учеството во политиката се зголеми откако родовите квоти беа воведени во изборното законодавство во 2011 година и беа дополнително дополнети во 2014 година. Сепак, бројот на жени кои учествуваат во политиката и понатаму е мал, а жените се особено недоволно застапени кога станува збор за извршната власт.¹³¹

За време на овој период на известување може да се споменат некои позитивни примери: политичка коалиција во Северна Македонија која поддржуваше квота од 50 % за нивните изборни листи; српскиот парламент усвои нова минимална квота од 40 % за помалку застапениот род за изборните листи за парламентарни и локални избори.

И покрај многуте предизвици во однос на примената, родовите квоти и понатаму се важна алатка за родова рамнотежа во политичката застапеност на Западен Балкан како инструмент за надминување на длабоко вкоренетите општествени норми кои ги попречуваат жените да имаат еднаква политичка застапеност.

„Ниедна од жените кои ја преземаат оваа позиција не сака да биде жена со квота и да биде таму само затоа што е жена. Акцентот е ставен на фактот дека жените имаат способности, знаење и сакаат да одлучуваат за своите животи и животот на земјата и градот во кој живеат.“

Надо Дробњак, претседателка на Комитетот за родова еднаквост во Парламентот на Црна Гора¹³²

¹²⁴ Со исклучок на Косово. Видете ја фуснотата 115.

¹²⁵ S. Tadić, et al., *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2018. <https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2018/11/WRWB2018.pdf> пристапено на: 19 јуни 2020, 7.

¹²⁶ Ibid., 9.

¹²⁷ A. Hanušić Bećirović et al., *Shadow Report for the 3rd Universal Periodic Review on the State of Human Rights in Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo Open Centre, 2019, 12–13.

¹²⁸ WFD, *Women's Political Participation in North Macedonia, Study and Scientific Research Papers*, Skopje, WFD, 2019.

<https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/Women-Political-Participation-2019-EN-for-web-.pdf> пристапено на: 19 јуни 2020.

¹²⁹ S. Tadić et al. *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2016, 3.

¹³⁰ Ibid., 6.

¹³¹ O. Komar, *Gender Equality Index Montenegro – 2019*, UNDP, 2020, 29.

¹³² Ž. Vučinić, 'Žene Polako idu ka Vrhui', *Vijesti*, 29 June 2019. <<https://www.vijesti.me/vijesti/politika/391699/zene-polako-idu-ka-vrhui>> пристапено на: 19 јуни 2020.

Каде се жените во политиката? Број на жени во тела за донесување одлуки

Податоците од претходните изданија на *Правата на жените на Западен Балкан* за периодот 2016 – 2020 година укажуваат на тенденции на зголемен број на жени на позиции за донесување одлуки во регионот. Регионот е сè уште далеку од постигнување или обезбедување родова еднаквост во кој било аспект на општествената или политичката структура, сепак, постигнатиот напредок мора да се препознае. Промената во Западен Балкан се одвива во рамките на бавни процеси, придружени со неопходни промени во свеста и ставовите кон жените во (сè уште многу патријархалните) општества на Западен Балкан.

Додека бројот на жени во политиката општо се зголемува кога станува збор за членови на политичките партии и кандидати на изборните листи, бројот на избрани жени и оние на позиции на донесување одлуки е значително помал. Ова е особено видливо на ниво на општини.

Процентот на жени пратенички во националните парламенти во периодот 2016 – 2020 година покажува дека бројките не се променети значително. Процентите за Албанија, БиХ и Црна Гора се движат меѓу 20 и 30 %, додека Косово, Северна Македонија и Србија имаат застапеност на жени меѓу 30 % и 38 %.

Најголемо зголемување на проценти е забележано во Албанија со зголемување од 9 % во 2017 година и Северна Македонија со пет процентни поени од 2016 година до 2020 година. Исто така важно е да се напомене дека Северна Македонија достигна 40 % застапеност на овие позиции.

Процентот на министерки 2016 – 2020 година бележи најголема промена во однос на националните и локалните позиции на донесување одлуки. Албанија постигна еднаков сооднос на мажи и на жени на министерски позиции од 2017 година. Во Косово, жените министерки сочинуваа 5 % во 2016 година и достигнаа 20 % во 2020 година. Северна Македонија оствари годишен раст во застапеноста на жените министерки од 10 % во 2016 година на 25 % во 2020 година. Во БиХ и Црна Гора, процентите исто така се зголемуваат, но во помала мера, а напредокот е многу бавен. Во Србија, пак, постои статус кво состојба со благ пад од 21 % на 19 % во поглед на жени на министерски позиции во периодот 2016 – 2020 година. Просечно во ЕУ министерките сочинуваат 28 % од министерските позиции.

Сепак, податоците за политичкото учество на жените на општинско ниво и понатаму се обесхрабрувачки. Бројот на **жени на градоначалнички позиции 2016 – 2020** година ја одразува суровата реалност на политичкото учество на жените на нивоа што треба да бидат влез во нивното политичко дејствување. Во Косово, од 38 позиции во општините, ниедна жена не е градоначалничка од 2018 година. БиХ има само 4 % жени градоначалнички, Северна Македонија и Србија имаат 7 %, а 8 % Црна Гора, оставајќи им на мажите повеќе од 90 % од позициите во сите четири земји. Овие четири земји имаа мали зголемувања на процентот на жените, од приближно два проценти со текот на годините. Албанија има најголем процент на жени градоначалнички со 15 %, што е зголемување за еден процент од 2016 година и, иако Албанија е регионален лидер во овој поглед, преточено во бројки тоа сочинува само 9 од вкупно 61 градоначалник со тоа што мажите сè уште имаат 85 % од овие позиции.

Општинските жени советнички 2016 – 2020 година се застапени со повисоки проценти, но остануваат далеку од постигнување на родова еднаквост. Бројот на советнички е стабилен и највисок во Албанија (35 %), Северна Македонија (32 %, зголемување од 2 % во последниве четири години) и Србија (31 % и полека се зголемува со текот на годините). Косово во моментот достигна 35 %, но опадна за четири проценти од 2019 година, од претходниот период на известување. Во Црна Гора денес има 30 % советнички, што е повисоко отколку во 2018 година, но исто така забележително е намалување од два проценти во однос на 2016 година. Во набљудуваниот период, БиХ искуси зголемување од два проценти, иако реалниот број на жени советнички останува многу низок: само 587 жени од вкупно 3 278 советнички места.

Со исклучок на Атифете Јахјага, која беше прва жена претседателка на Косово од 2011 година до април 2016 година, сите други претседатели од Западен Балкан во периодот 2016 – 2020 година се мажи. На ниво на национални парламенти има само една жена премиерка на национална влада, а тоа е во Србија. Нема жени претседателки на регионални собранија во која било од шесте земји од Западен Балкан. Ромките и жените од другите национални етнички малцинства се системски исклучени од политичко учество, особено во телата за донесување одлуки, во сите земји на Западен Балкан.

„Активизмот во политичките партии е важен бидејќи ги охрабрува и жените и мажите во политичките партии да се борат за своите права.“

Исмета Дервоз, поранешна пратеничка во БиХ и долгогодишна активистка

Што треба да се направи? Трендови во препораките 2016 – 2020 година

Учеството на жените во политиката е значајна тема за женските граѓански организации и нивните иницијативи за застапување во сите земји од Западен Балкан. Иако индикаторите за застапеност се квантитативни и мерливи, влијанијата и промените на овие статистички податоци, како и факторите што ги спречуваат жените да постигнат еднаквост во донесувањето одлуки и процесите на политики воопшто често пати се немерливи, квалитативни и индиректно мерливи. Што се однесува до учеството на жените и пристапот кон политиката, токму овие немерливи фактори треба најмногу да се набљудуваат, најтемелно да се анализираат и сериозно да се разгледаат заедно со анализирањето на квантитативните податоци. Причините за родовата нееднаквост, вклучително и малото политичко учество, имаат корени во патријархалните ставови, општествените норми и стереотипните мислења за улогите на жените во општеството. Сепак, покрај промените во општествената свест, промени мора да се случат и на ниво на законодавството преку спроведување на афирмативни мерки за акција кои ги надминуваат квотите и опфаќаат мрежа на различни чинители на сите различни нивоа на власт. Изданијата на *Правата на жените на Западен Балкан* од 2016 до 2020 година содржеа препораки во врска со ова, согласно наодите, на годишно ниво. Исполнувањето или неисполнувањето на препораките може да се забележи преку тоа што се повторуваат и укажува на тоа колку бил ограничен напредокот во периодите на известување.

За многу проблеми за кои е утврдено дека треба да се променат преку долгорочни и краткорочни активности, планирање, спроведување и подобрувања, не е забележан напредок во тоа колку се исполнети препораките за периодот 2016 – 2020 година. Ова е особено поврзано со спроведувањето на законодавството (родови квоти, стандарди за антидискриминација), воведување новини во политичкото учество на локално ниво и промена на парадигмите во однесувањето на политичките партии кон жените членки и кандидатки. Други проблеми што се повторуваат се помал пристап на жените кон финансирање на политички партии, помала видливост во медиумите при водење кампања, пречки за подигнување на свеста за важноста на учеството на жените, како и спротивставување на доминантниот наратив во општествата на Западен Балкан и создавање позитивна слика за жените политичарки и политички лидерки. Како што беше кажано претходно, не може да се подобри позицијата на жените на политичката сцена користејќи само законодавство или еднократни кампањи. Промовирањето на родовата еднаквост мора да се прави континуирано и упорно на сите нивоа: општество, политички партии, власти на локално и национално ниво. Родово одговорните политики во буџетот (буџетите) се и понатаму неостварени. Важно е да се напомене дека отстранувањето на стереотипите и длабоко вкоренетите патријархални општествени норми е клучно и дека ова е исто така препорака нагласена од ЦЕДАВ¹³³ за секоја земја од Западен Балкан.

¹³³ Во заклучните препораки во секој извештај на ЦЕДАВ за земјите, освен за Косово.

”

„Медиумите се полни со сексистички и мизогинистички изјави кои, исто така, доаѓаат од високи државни функционери, универзитетски професори, верски водачи и други јавни личности, речиси без никакви последици.“

Тања Игњатовиќ, Автономен женски центар¹³⁴

”

„Секој закон што ќе дојде во Собранието треба да се види преку родовата призма. Ќе видиме како разговараме и се бориме за родова еднаквост, без оглед на темата во Собранието и во Владата.“

Вјоса Османи, претседателка на Собранието на Косово¹³⁵

¹³⁴ T. Ignjatović, 'Gde su Danas Prava Žena u Srbiji', *Danas*, 10 December 2019.

<https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/gde-su-danas-prava-zena-u-srbiji/> пристапено на: 21 јуни 2020.

¹³⁵ N. Đorđević, 'Women Make their Mark in Kosovo's New Government', *Emerging Europe*, 9 March 2020.

<https://emerging-europe.com/news/women-make-their-mark-in-kosovos-new-government/> пристапено на: 21 јуни 2020.

Препораки*

Процентуална застапеност на жените во политиката и/или на високи позиции со моќ за донесување одлуки

НАКРАТКО:

Жените немаат постигнато политичка еднаквост во голем дел од парламентите и владите на Западен Балкан, прашањата за родовата еднаквост остануваат маргинализирани во рамките на политичкиот дискурс, а жените политичарки се соочуваат со дискриминација, малтретирање и насилство од јавноста, и од нивните сопствени партии и од опозициските партии.

ВО РОК ОД ЕДНА ГОДИНА:

Законодавната реформа може да воведо казни за непочитување на постојните барања за квота; може да се воспостават механизми за оплаки и бесплатна правна помош во парламентите за справување со насилството, дискриминацијата и малтретирањето со кои се соочуваат жените политичарки.

Владите треба:

- да усвојат квоти за да обезбедат минимум 40 % застапеност за помалку застапениот род во парламентите, во извршните позиции на кабинетот и во рамките на државната служба (на пример, во сите државни назначувања), (примери: Чешка, Франција)
- да усвојат квоти за да обезбедат минимум 40 % застапеност на жените на партиските листи со барање кандидатите да бидат наведени наизменично според род на партиските листи за да се спречи практиката жените да бидат ставени на дното на списоците онаму каде што тоа се случува (на пример, жена, маж, жена итн.)
- да го изменат постојното законодавство поврзано со квотите на партиските листи за да предвидат санкции за непочитување, вклучително и задржување на државни средства (пример: Белгија)
- да воспостават механизам за оплаки во парламентот за решавање на дискриминација, на вознемирување и на насилство кон жените во политиката за да им се обезбедат потребните услуги за поддршка, вклучително и да бидат признаени овие жени како категорија подобна за добивање бесплатна правна помош и да се собираат податоци за овој феномен (пример: Шпанија)
- да следат/да носат закони кои ќе им наложат на радиодифузните медиуми да обезбедуваат бесплатно време за емитување на жени кандидатки и на партиите кои номинираат најмногу жени кандидатки и на оние кои вклучуваат жени во нивните изборни кампањи.

Институциите на ЕУ, другите меѓувладини организации и донаторите треба:

- да вклучат јасни критериуми во извештаите на ЕК за земјите за поголемо учество на жените во националните парламенти, на позициите на извршниот кабинет и во државната служба
- да поддржат парламентарни мрежи на жени или парламентарни форуми на жени онаму каде што постојат за развој на специфични агенди за застапување за родови прашања
- да поддржат обука на новинари за родово сензитивно медиумско известување во текот на изборите
- да поддржат соработка меѓу женските граѓански организации и регулаторните тела за медиуми со цел следење на известувањето за кампањите од родово перспектива
- да вклучат интерсекциска перспектива во сите програми насочени кон поддршка на политичкото учество на жените.

* Со оглед на разновидната состојба во секоја земја, препораките се генерализирани и се однесуваат на поголемиот дел од земјите на Западен Балкан за секоја препорачана акција.

Процентуална застапеност на жени во локалната политика (градоначалници, локални/општински совети)

НАКРАТКО:

Политичката застапеност на жените на градоначалнички позиции и на локално/општинско ниво е екстремно ниска и за неа се потребни обврзувачки, законски пропишани квоти на партиските листи и на локалните кандидирања и назначувања за извршни локални позиции.

ВО РОК ОД ЕДНА ГОДИНА:

Локалното законодавство и прописи треба да се изменат за да се обезбеди минимум 40 % застапеност де факто каде што такви одредби веќе не постојат и широкораспространети локални кампањи за подигање на јавната свест за сегашната родова пристрасност на изборите.

Владите треба:

- да го изменат законодавството за квоти за да ги зголемат квотите на 40 % за помалку застапениот род за да се обезбеди еднаквост меѓу кандидатите
- да го изменат законодавството за квоти за да налага наизменично поставување на партиски листи според род за листи за градоначалници и за општински совети
- да го изменат законодавството за да налага казни за партии кои не ги почитуваат барањата на квотите
- да воспостават механизам за поплаки во рамките на локалните општински совети во однос на дискриминација, на вознемирување и на насилство врз жените во политиката
- да воспостават родителско и/или старателско отсуство за политичките претставници (пример: Шведска)
- да се вклучат во широки, локални кампањи за

Институциите на ЕУ, другите меѓувладини организации и донаторите треба:

- да вклучат јасни одредници во извештаите за земјите на ЕК за поголема застапеност на жените како градоначалнички и во локални и општински совети
- да го поддржат учеството на граѓански организации, вклучително женски организации, како агенти за отчетност во буџетски консултации и консултации за креирање политики на локално ниво
- да ги поддржат женските граѓански организации да спроведат широка кампања за подигнување на свеста на локално ниво за решавање на родовата дискриминација при донесување на политички одлуки
- да поддржат обука на новинари за родово сензитивно медиумско известување во текот на локалните избори
- да вклучат интерсекциска перспектива во сите програми насочени кон поддршка на политичкото учество на жените.

Референтна листа

Agency for Gender Equality, 'Press Release – The Law on Gender Equality Shall be Adhered to in Terms of Equal Representation of 50% during the 6 October 2019 Parliamentary Elections', *Agency for Gender Equality*, 04 September 2019. <https://abgj.rks-gov.net/en/lajmi_single/739> пристапено на: 1 септември 2020.

Barlovac, B., 'Albanian and Serbian Gender Activists Join Efforts for Gender Equality Under the Patronage of UN WOMEN', *United Nations Serbia*, 2016. <<https://serbia.un.org/en/13494-albanian-and-serbian-gender-activists-join-efforts-gender-equality-under-patronage-un-women>> пристапено на: 21 јуни 2020.

Bashevska, M., *Gender Equality index North Macedonia 2019: Measuring Gender Equality*, 2019, Skopje: UNDP - UN Women, 2019. <https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/events-files/gender_equality_index_macedonia_eng.pdf> пристапено на: 15 јуни 2020.

Boričić, M. and Jelić, A., 'Nedovoljno Žena iz Manjinskih Naroda u Politici i Odlučivanju: Tvrdi Odbrana "Muškog Posla"', *Vijesti*, 31 January 2020. <<https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/419786/nedovoljno-zena-iz-manjinskih-naroda-u-politici-i-odlucivanju-tvrda-odbrana-muskog-posla>> пристапено на: 21 јуни 2020.

Ceciarini, S., *Women in Politics Local and European Trends*, The Council of European Municipalities and Regions (CEMR), 2019. <https://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CEMR_Study_Women_in_politics_EN.pdf> пристапено на: 21 јуни 2020.

Commission of the European Communities, *Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Annual Report on Equal Opportunities for Women and Men in the European Union*, Commission for European Communities, 2003. <[https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/empl/20030909/COM\(03\)0098_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/empl/20030909/COM(03)0098_EN.pdf)> пристапено на: 11 јуни 2020.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), *Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Bosnia and Herzegovina*, Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), 2019. <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/11/CEDAW-C-BIH-Concluding-Observations-6_Accepted.pdf> пристапено на: 1 јуни 2020.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), 2019. <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/SRB/CO/4&Lang=En> пристапено на: 21 јуни 2020.

Cvetanoska, Lj. and Elbasani, A., 'Kosovo: Corruption, Electoral Funding and Political Participation of Women', *OBC Transeuropa*, 2020. <<https://www.balkanicaucaso.org/en/Areas/Kosovo/Kosovo-corruption-electoral-funding-and-political-participation-of-women-202255>> пристапено на: 21 јуни 2020.

Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina, 'Women's Advisory Board holds its first session in Sarajevo', *Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina*, 2019. <<https://europa.ba/?p=63835>> пристапено на: 20 јуни 2020.

Dokmanovikj, M. et al., *Women's Political Participation in North Macedonia, Study and Scientific Research Papers*, Westminster Foundation for Democracy, 2019. <<https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/02/Women-Political-Participation-2019-EN-for-web.pdf>> пристапено на: 15 јуни 2020.

Đorđević, N., 'Women Make their Mark in Kosovo's New Government', *Emerging Europe*, 9 March 2020. <<https://emerging-europe.com/news/women-make-their-mark-in-kosovos-new-government/>> пристапено на: 21 јуни 2020.

EU Election Observation Mission in Kosovo, *Kosovo 2019: Final Report – Early Legislative Elections, 6 October 2019*, EU Election Observation Mission in Kosovo, 2019. <http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/1e4f1465-9cdd-4565-a837-a0487b092e51/Kosovo_early-legislative-elections_6-October-2019_final-report.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020.

European Commission, *Kosovo* 2019 Report*, Brussels, European Commission, 2019. <<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>> пристапено на: 21 јуни 2020.

European Commission, *Montenegro 2019 Report*, Brussels, European Commission, 2019. <<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-montenegro-report.pdf>> пристапено на: 12 јуни 2020.

European Institute for Gender Equality, *Gender Statistics Database* [website]. <<https://eige.europa.eu/lt/gender-statistics/dgs/browse/wmidm>> пристапено на: 10 април 2020.

European Union's Gender Action Plan II 'Gender Equality and Women's Empowerment: Transforming the Lives of Girls and Women through EU External Relations 2016 – 2020'.

Gaćanica, L. et al., *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019. <<https://kvinna-till-kvinna.org/wp-content/uploads/2019/11/Womens-rights-in-Western-Balkans.pdf>> пристапено на: 19 јуни 2020.

Government of Republic of Kosovo, *Kosovo Program for Gender Equality 2020 – 2024*, Government of Republic of Kosovo, 2020. <<https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/AGE%20Kosovo%20Program%20for%20Gender%20Equality%202020-2024.pdf>> пристапено на: 23 септември 2020.

- Halili, D, 'Women's Political Empowerment Meets its Limit', *Kosovo 2.0*, 14 February 2020. <<https://kosovotwopointzero.com/en/womens-political-empowerment-meets-its-limit/>> пристапено на: 11 јуни 2020.
- Hanušić Bećirović, A. et al., *Shadow Report for the 3rd Universal Periodic Review on the State of human rights in Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo Open Centre, 2019. <<https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/08/UPR-ENG-final.pdf>> пристапено на: 15 јуни 2020.
- Hasanbegović, D. et al., *Orange Report 5: Report on the State of the Human Rights of Women in Bosnia and Herzegovina for the period 2016-2019*, Sarajevo, Sarajevo Open Centre, 2019. <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/12/Orange-report-2016-2019_ENG_web.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020.
- Helsinki Citizens' Assembly Banjaluka. *Assessing Gender Sensitivity of Entity and State Parliament*, Banja Luka, Helsinki Citizens' Assembly Banjaluka, 2020. <<http://hcabl.org/wp-content/uploads/2020/07/Assessing-Gender-Sensitivity-of-Entity-and-State-Parliament-1.pdf>> пристапено на: 11 септември 2020.
- Ignjatović, T., 'Gde su Danas Prava Žena u Srbiji', *Danas*, 10 December 2019. <<https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/gde-su-danas-prava-zena-u-srbiji/>> пристапено на: 21 јуни 2020.
- INSTAT, *Women and Men in Albania 2018*, Tirana, INSTAT, 2018. <<https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20albania/attachments/publications/2018/06/women%20and%20men%20in%20albania%202018.pdf?la=en&vs=3558>> пристапено на: 21 јуни 2020.
- Inter-Parliamentary Union, *Albania: Parliament* [website]. <https://data.ipu.org/content/albania?chamber_id=13313> пристапено на: 10 април 2020.
- Inter-Parliamentary Union, *North Macedonia: Assembly of the Republic* [website]. <https://data.ipu.org/content/north-macedonia?chamber_id=13391> пристапено на: 10 април 2020.
- Inter-Parliamentary Union 'Serbia Steps up Efforts for Gender Parity', *Inter-Parliamentary Union*, 2020. <<https://www.ipu.org/news/news-in-brief/2020-02/serbia-steps-up-efforts-gender-parity>> пристапено на: 11 јуни 2020.
- 'Izbori 2020, Žene i Politika u Srbiji: "Mnogo Ljudi mi je Reklo da mi Tako Nešto Nije Trebalo u Životu"', *BBC News*, 11 June 2020. <<https://www.021.rs/story/BBC/245671/Izbori-2020-zene-i-politika-u-srbiji-Mnogo-ljudi-mi-je-reklo-da-mi-tako-nesto-nije-trebalo-u-zivotu.html>> пристапено на: 11 јуни 2020.
- Janković, A. and Čvorić Gubelić, M., 'Kvote su Uvele Žene u Politički Život, ali ne i na Funkcije', *Blic*, 31 December 2019. <<https://www.blic.rs/vesti/politika/samo-dve-partije-u-srbiji-imaju-predsednice-kvote-su-uvele-zene-u-politicki-zivot-ali/58gdnvg>> пристапено на: 12 јуни 2020.
- 'Jelena Jovanović - Prva Romkinja u Skupštini AP Vojvodine', *Radio-Televizija Vojvodine*, 23 May 2018. <https://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/jelena-jovanovic-prva-romkinja-u-skupstini-ap-vojvodine_920566.html> пристапено на: 12 јуни 2020.
- Kadia, B. and Prifti, R., *The Cost of Politics in Albania*, Westminster Foundation for Democracy, 2019. <https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2019/09/Costs-of-Politics-in-Albania_Final.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020.
- Kadribašić, A. et al., *Baseline Study on Barriers to Political Participation of Women in Bosnia and Herzegovina*, United Nations Development Programme Bosnia and Herzegovina, 2019. <https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/democratic_governance/polazna-studija-o-barijerama-politikom-ueu-ena-u-bosni-i-hercego.html> пристапено на: 12 јуни 2020.
- Komar, O., *Gender Equality Index Montenegro – 2019*, United Nation Development Programme, 2020. <https://www.me.undp.org/content/montenegro/en/home/library/womens_empowerment/GEI2019.html> пристапено на: 12 јуни 2020.
- Lilyanova, V., *Women in the Western Balkans – Gender Equality in the EU Accession Process*, European Parliamentary Research Service, 2018. <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625139/EPRS_BRI\(2018\)625139_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625139/EPRS_BRI(2018)625139_EN.pdf)> пристапено на: 10 јуни 2020.
- Macanović, V. et al., 'Statement of Coalition of Women NGOs – Dark Clouds over Serbia', 2019. <<https://tinyurl.com/y5y3kdp>> пристапено на: 21 јуни 2020.
- Marusic, S. J., 'North Macedonia Ruling Alliance Pushes Gender Equality in Elections', *BIRN*, 16 March 2020. <<https://balkaninsight.com/2020/03/16/north-macedonia-ruling-alliance-pushes-gender-equality-in-elections/>> пристапено на: 10 јуни 2020.
- Ministry of Health and Social Protection and Institute of Statistics of the Republic of Albania, *Gender Equality Index for the Republic of Albania 2020*, Tirana, Ministry of Health and Social Protection and Institute of Statistics of the Republic of Albania, 2020. <http://www.instat.gov.al/media/6661/gender_equality_index_for_the_republic_of_albania_2020.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020.
- Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Republic of Albania: Local Elections 30 June 3019 - ODIHR Election Observation Mission Final Report*, Warsaw, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2019. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/f/429230_0.pdf> пристапено на: 21 јуни 2020.
- Ombudsperson Institution, 'Ombudsperson's Statement Related to Equal Gender Representation in the Process of Early Parliamentary Elections 2019', *Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo*, 5 September 2019. <<https://www.oik-rks.org/en/2019/09/05/ombudspersons-statement-related-to-equal-gender-representation-in-the-process-of-early-parliamentary-elections-2019/>> пристапено на: 1 септември 2020.

Organisation for Security and Co-operation in Europe, *OSCE-led Survey on Violence against Women: Montenegro*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/7/424985_1.pdf> пристапено на: 21 јуни 2020.

Pasquinelli, G., *Two Steps Forward, One Step Back - Gender Analysis of 2019 EC Country Reports for the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019. <<https://kvinnatillkvinna.org/2019/10/30/two-steps-forward-one-step-back-2019/>> пристапено на: 11 јуни 2020.

Pejić Nikić, J. (ed), *preUgovor Alarm: Report on Progress of Serbia in Chapters 23 and 24*, Belgrade, Belgrade Centre for Security Policy, 2020. <<http://preugovor.org/Alarm-Reports/1596/Coalition-prEUgovor-Report-on-Progress-of-Serbia.shtml>> пристапено на: 21 јуни 2020.

'Ponavljanje Izbora na 234 Biračka Mesta u Srbiji', *Radio Slobodna Evropa*, 26 June 2020. <<https://www.slobodnaevropa.org/a/30691628.html>> пристапено на: 20 јуни 2020.

Prava Za Sve, *How to Ensure Gender Equality through the Process of EU Integration?*, Prava Za Sve, 2018. <http://rightsforall.ba/wp-content/uploads/2018/11/Engleska-verzija-How-to-ensure-gender-equality-through-the-process-of-EU-integration_finalna-verzija.pdf> пристапено на: 15 јуни 2020.

Selmani, A., *Talking Women - One Year of EU Support to Gender Equality and Women Empowerment in Kosovo*, Europe House, 2020. <https://europehouse-kosovo.com/wp-content/uploads/2020/03/EU-Talking-Women_publication_ENG-2-1.pdf> пристапено на: 21 јуни 2020.

Tadić, S. et al., *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2016. <<http://hcabl.org/wp-content/uploads/2019/04/Womens-Rights-in-Western-Balkans-Indicators-Kvinna-till-Kvinna-2016.pdf>> пристапено на: 19 јуни 2020.

Tadić, S. et al., *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2018. <<https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2018/11/WRWB2018.pdf>> пристапено на: 19 јуни 2020.

Tadić S. et al., *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2018. <<https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2018/11/WRWB2018.pdf>> пристапено на: 19 јуни 2020.

The World Bank, *Closing the Gender Gaps among Marginalized Roma in the Western Balkan - A Summary of Findings and Policy Recommendations*, The World Bank,

2019. <<http://documents1.worldbank.org/curated/en/994401560763568796/text/Closing-the-Gender-Gaps-among-Marginalized-Roma-in-the-Western-Balkans.txt>> пристапено на: 4 август 2020.

United Nations Development Programme, *Women in Elections Project* [website]. <https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/sustainable-development/WomenInElections.html> пристапено на: 10 јуни 2020.

Vučinić, Ž. 'Žene Polako idu ka Vrhui', *Vijesti*, 29 June 2019. <<https://www.vijesti.me/vijesti/politika/391699/zene-polako-idu-ka-vrhui>> пристапено на: 19 јуни 2020.

РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО

Родово базираното насилство (РБН) останува широкораспространет проблем во шесте земји на Западен Балкан. Предизвиците за борба против РБН се многубројни. Во голема мера усогласено со меѓународното право, законодавството е во сила; сепак, постои потреба да се прошири неговиот опсег во решавањето на РБН и надвор од опсегот на семејно насилство (СН) бидејќи семејното насилство не е единствената форма на РН, туку е една од многуте различни форми на родово базирано насилство.

Ова поглавје го истражува спроведувањето на клучните аспекти на *Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство*¹³⁶ (т.н. Истанбулска конвенција). Поголвјето се фокусира на обврските на државите да обезбедат засолништа и телефонски служби за помош на жртвите на РБН/преживеаните од РБН (Истанбулска конвенција, членови 23 и 24), да обезбедат казни и соодветни мерки за насилниците (член 49), да собираат расчленети податоци за сите случаи на РБН во редовни временски периоди (член 11) и да издвојуваат соодветни финансиски средства за соодветно спроведување на интегрирани политики, мерки и програми за спречување и борба против сите форми на насилство (член 8). Посебно внимание се посветува на обврската за спроведување на Конвенцијата заснована врз принципите на еднаквост и недискриминација (член 4) во однос на Ромките и жените со различни способности.

И покрај барањето од член 11 од Истанбулската конвенција, податоците за случаи на РБН остануваат во голема мера недостапни низ регионот. Базите на податоци важни за домашното законодавство не се ефикасно искористени, што претставува голем предизвик за следење на случаите на семејно насилство и проценка на соодветноста на институционалниот одговор. Со оглед на недостатокот на информации од јавен карактер за РБН/СН, а со намера да го процени степенот до кој се применуваат одредбите од Истанбулската конвенција од страна на владите на Западен Балкан, „Квина тил квина“ повторно го оствари правото за пристап до информации од

јавен карактер оваа година со поднесување на барања за слобода на информации во секоја земја врз основа на соодветните закони. Барањата беа стандардизирани и беа побарани информации за доделените финансиски износи за заштита и спречување од РБН според обврските што произлегуваат од член 8¹³⁷ од Истанбулската конвенција. Одговорите на владите на Западен Балкан се разликуваа, а повеќето од нив беа делумни и ограничени на некои сектори. Информациите собрани преку одговорите на барањата на податоци укажуваат на тоа дека владите немаат разбирање за нивните обврски за спречување на РБН/СН и заштита од РБН/СН. Тие направија ограничени напори да воспостават финансиски системи кои ја прикажуваат нивната севкупна финансиска заложба во овој поглед.

Посветеноста и капацитетите на земјите од Западен Балкан да ги спроведат своите закони и да ги исполнат обврските што произлегуваат од Истанбулската конвенција се и понатаму ограничени. Има несоодветна распределба на средства за спроведување на законите, на стратегиите и на политиките што се однесуваат на РБН/СН низ регионот. Доказите за распределбата на средствата се расцепкани. Спречувањето на РБН/СН и заштитата од РБН/СН останаа предмет на меѓународна донаторска поддршка.¹³⁸ Услугите за жртвите на РБН/СН/преживеаните од РБН/СН како што се засолништа, телефонски линии за помош, бесплатна правна помош, здравствена заштита и економска поддршка страдаат директно од недоволно финансирање.

Косово е единствената земја во регионот што не е потписник на Истанбулската конвенција поради нејзиниот политички статус што влијае врз членството во Советот на Европа. Одлуката на Уставниот суд во 2019 година со која се потврдува законитоста на предложениот уставен амандман за усвојување на Истанбулската конвенција од Собранието на Косово, сепак, го отвори патот кон нејзина ратификација.¹³⁹ Сепак, тоа што Косово не е признаена како земја потписник ќе резултира со недостатоци во следењето на спроведувањето на Конвенцијата.

¹³⁶ Council of Europe, *The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, Istanbul, Council of Europe, 2011. <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>> пристапено на: 21 септември 2020.

¹³⁷ Во член 8 Истанбулската конвенција ги повикува потписниците да одвојат соодветни финансиски и човечки ресурси за адекватно спроведување на интегрирани политики, мерки и програми за спречување и борба против сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата, вклучително и оние политики, мерки и програми кои ги обезбедуваат невладини организации и граѓанското општество. Council of Europe, *The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, Istanbul, Council of Europe, 2011.

¹³⁸ N. Farnsworth et al., *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020.

¹³⁹ Constitutional Court of the Republic of Kosovo, *Judgment in the application of the President of the Assembly of the Republic of Kosovo (2009)*, Case No. K0162/18, Prishtina, Constitutional Court of the Republic of Kosovo, 2019.

https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/2019/02/ko_162_18_agj_ang.pdf пристапено на: 9 мај 2020.

Инцидентите поврзани со РБН/СН во целиот регион значително се зголемија од почетокот на пандемијата со ковид-19. Ова доведе до зголемен број на пријавени случаи, како и драстично зголемување на повиците на телефонските линии водени од женски граѓански организации (ГО).¹⁴⁰ Во

меѓувреме, карантините и мерките преземени од владите им отежнуваат на жртвите/преживеаните да ги пријават своите случаи на РБН/СН и да добијат соодветна заштита и други услуги. Останува да се видат целосните последици од пандемијата во врска со РБН.

БРОЈ НА ПОСТОЈНИ ЗАСОЛНИШТА И СОС-ЛИНИИ

Одредбите на Истанбулската конвенција, наведени во член 23 и член 24, бараат од државите да преземат неопходни законски и практични мерки за да обезбедат безбедно и доволно сместување, што вклучува воспоставување соодветни засолништа, обезбедување државна поддршка и воспоставување и одржување достапни телефонски линии за помош за жртвите на РБН/преживеаните од РБН. Овој дел содржи информации за степенот до кој земјите од Западен Балкан ги исполнија своите обврски во однос на

достапноста на засолништа и линии за помош како суштински мерки за решавање на РБН. Исто така во овој дел се оценува нивниот напредок во споредба со претходните години.

Податоците покажуваат дека бројот на постојни национални засолништа и телефонски линии за помош се нема променето значително во текот на овој период на известување.

АЛБАНИЈА

Во Албанија работат девет засолништа за жени, од кои четири се наменети за жртви на трговија со луѓе/преживеани од трговија со луѓе и пет за жртви на СН/преживеани од СН.¹⁴¹ Владата управува со две засолништа, а со останатите седум управуваат женски граѓански организации.¹⁴² Само три засолништа се засолништа за подолг престој или за реинтеграција.¹⁴³ Финансирањето на засолништата на женските граѓански организации е малку подобро во текот на последниве години, иако тие сè уште се соочуваат со предизвици поврзани со несоодветно финансирање.¹⁴⁴

Повеќето засолништа се наоѓаат во поголемите градови со што им се отежнува пристапот на жртвите/преживеаните од оддалечени или рурални области.¹⁴⁵ Пристапот на жртвите/преживеаните кон услугите на засолништата е дополнително попречен од фактот што од жртвите/преживеаните се бара да презентираат заверена копија од нивните налози за заштита, упати од Полицијата, социјалните работници или медицински извештаи за да бидат примени.¹⁴⁶ Во отсуство на засолништа за итни случаи, општините често користат установи кои не се опремени за справување со случаи на СН како што се болници, геријатриски центри, студентски домови и сл.¹⁴⁷ Ова е тековно прашање кое државата сè уште го нема решено.

¹⁴⁰ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

¹⁴¹ Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Albania*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <<https://www.osce.org/secretariat/434849?download=true>> пристапено на: 21 мај 2020, 15.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Албанија.

¹⁴⁴ L. Gačanica et al, *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019.

<<https://kvinna.tillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/11/Womens-rights-in-Western-Balkans.pdf>> пристапено на: 19 јуни 2020, 40.

¹⁴⁵ M. Llubani, *Mapping of Policies and Legislation on Violence Against Women and the Istanbul Convention in Albania*, European Women's Lobby, 2019. <https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-albania_report_web.pdf> пристапено на: 21 мај 2020, 11.

¹⁴⁶ The Advocates for Human Rights & Human Rights in Democracy, *Stakeholders Report for the United Nations Universal Periodical Review*, Minneapolis, The Advocates for Human Rights & Human Rights in Democracy, 2019.

<https://www.theadvocatesforhumanrights.org/uploads/albania_report.pdf> пристапено на: 21 мај 2020, 7.

¹⁴⁷ M. Llubani, *Mapping of Policies and Legislation on Violence Against Women and the Istanbul Convention in Albania*, European Women's Lobby, 2019, 11.

Националниот кризен центар за жртви на сексуално насилство „Лилиум“, основан од албанската влада кон крајот на 2018 година, сè уште е во голема мера непознат за жртвите/преживеаните. Еден истражувачки извештај покажа дека само 28 % од интервјуираните испитаници кои работат во областа на РБН (вклучително, но не ограничувајќи се на: Полицијата, социјалните работници, женските граѓански организации, болниците) биле свесни за постоењето на центарот.¹⁴⁸ Министерството за здравство и социјална заштита (МЗСЗ) очекува локалните болници и здравствени работници да бидат соработници при пријавување случаи на сексуално насилство во Полиција.¹⁴⁹ Со оглед на тоа што „Лилиум“ служи како центар за итна поддршка и упатување, подолготрајната помош на жртвите/преживеаните кои им се обратиле за

нивните услуги обично се обезбедува преку други засолништа за СН.

Албанија има национална линија за помош што обезбедува бесплатни услуги 24 часа и ја раководи граѓанска организација со ограничена поддршка од Владата.¹⁵⁰ Локалните линии за помош со кои раководат граѓански организации работат во текот на дневните часови со редовни такси на телефонскиот оператор.¹⁵¹ Ова е голема пречка за жртвите/преживеаните во руралните области или надвор од центрите на градовите или оние кои имаат ниски примања и не можат да издвојат доволно средства (без да влијае врз семејниот буџет) за да ги покријат трошоците за комуникација со локалните линии за помош. Сите услуги од линиите за помош се достапни на албански јазик, но не на јазиците на малцинствата.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Во Босна и Херцеговина (БиХ) има осум засолништа/безбедни куќи за жени со кои раководат женски граѓански организации: пет во Федерацијата Босна и Херцеговина (ФБиХ) и се наоѓаат во: Сараево, Зеница, Тузла, Бихаќ и Мостар. Во Република Српска има вкупно три и се наоѓаат во: Бања Лука, Модрича, Бјелина.¹⁵² Тие обезбедуваат 174 кревети од 353 што би биле потребни согласно стандардите на Истанбулската конвенција, според населението во БиХ, според најновите податоци од пописот. Ограничените капацитети на прифатилиштата понекогаш доведуваат до несоодветни услуги за заштита на жртвите на СН/преживеаните од СН, а пристапноста е особено тешка за мигрантите/бегалките, жените со малцинско етничко потекло и жените со различни способности.¹⁵³

Финансирањето на засолништата е регулирано со законите за заштита од СН на ниво на политичка единица, иако во ФБиХ ова треба да биде надополнето со соодветно споредно законодавство за да се обезбеди целосна примена на законот.¹⁵⁴ Според законот, владите на ФБиХ и на Република Српска се обврзани да финансираат 70 % од

оперативните трошоци на безбедните куќи, додека преостанатите 30 % од трошоците треба да ги обезбеди кантонот/општината на жртвата/преживеаниот.¹⁵⁵ Постојат различни практики во однос на поддршката од јавниот буџет за оперативните трошоци на засолништата во Република Српска и ФБиХ. Ова предизвикува женските граѓански организации и понатаму да се зависни од меѓународни донатори со цел да обезбедат специјализирани услуги и помош за жените кои се жртви на СН/преживеани од СН.

Тешкотиите во финансирањето влијаат врз засолништата, што понекогаш резултира со недоволна психолошка и економска поддршка за жртвите/преживеаните. Индивидуалните групи за советување и поддршка постојат во некои, но не во сите засолништа.¹⁵⁶ Специјализираните услуги што ги бара Истанбулската конвенција за жртви на сексуално насилство/преживеани од сексуално насилство недостасуваат бидејќи во земјата нема кризни центри и центри за советување специјално за жртви на силување и сексуално насилство/преживеани од силување и сексуално насилство.¹⁵⁷

¹⁴⁸ Women Against Violence European Network, *Mapping of Sexual Violence Services in the Western Balkans and Turkey*, Vienna, Women Against Violence European Network, 2019. <https://cssplatform.org/wp-content/uploads/2019/10/CSSPWAVE_SVReport190927_web.pdf> пристапено на: 4 август 2020, 7.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ The Advocates for Human Rights & Human Rights in Democracy, *Stakeholders Report for the United Nations Universal Periodical Review*, Minneapolis, The Advocates for Human Rights & Human Rights in Democracy, 2019, 7.

¹⁵¹ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Albania*, OSCE, 2019, 15.

¹⁵² Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

¹⁵³ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Bosnia and Herzegovina*, OSCE, 2019. <https://www.osce.org/secretariat/423470?download=true> пристапено на: 23 мај 2020.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Bosnia and Herzegovina*, OSCE, 2019, 15.

БиХ има две достапни СОС-линии за помош за жртви на насилство/преживеани од насилство, едната е во ФБиХ, а другата во Република Српска. Засолништата раководат со линиите за помош во двете политички единици, додека нивното одржување го обезбедуваат родови центри на ниво на политичка единица.¹⁵⁸ Линиите за помош се бесплатни и работат 24 часа, седум дена неделно.¹⁵⁹ Сепак, свеста на жените за постоењето на СОС-линиите и понатаму е мала. Податоците од истражувањето на Организацијата за безбедност и

соработка во Европа (ОБСЕ) спроведено за време на периодот за известување покажуваат дека само 56 % од жените во ФБиХ и 49 % од жените во Република Српска слушнале за линиите за помош во нивните соодветни политички единици, сепак тие не беа сигурни дали услугите се бесплатни, што ги обесхрабруваше да се обратат кон овие линии за помош.¹⁶⁰ Недостатокот на пристапност кон информации за достапните линии за помош останува пречка за жртвите/преживеаните кои имаат потреба од тие услуги.

KOSOVO

Во моментот во Косово има девет засолништа за жртви на СН/преживеани од СН, едно за деца и едно за жртви на трговија со луѓе/преживеани од трговија со луѓе.¹⁶¹ Со сите нив раководат граѓански организации со делумно финансирање од Министерството за труд и социјална заштита (МТЦЗ) и повремено од нивните општини. Засолништата за СН се наоѓаат во: Ѓаковица, Урошевац, Приштина, Пеќ, Гнилане, Призрен, Јужна Митровица и Ново Брдо, а новоотвореното засолниште се наоѓа во Северно Косово.¹⁶² Државата, исто така, управува со привремен безбеден објект за лица кои биле тргувани. Привремено карантинско засолниште со кое управува Владата беше формирано од Агенцијата за родова еднаквост (АРЕ), Министерството за правда и Министерството за здравство за време на карантините при пандемијата со ковид-19.¹⁶³ Се користеше за засолнување на жртвите на СН/преживеаните од СН пред да бидат примени во постојните засолништа за да се осигури дека нема ширење на вирусот ковид-19 меѓу вработените и жителите.¹⁶⁴

Засолништата за СН обезбедуваат сместување до шест месеци, но тоа може да се продолжи во договор со МТЦЗ. Засолништата им помагаат на жртвите/преживеаните во процесите на закрепнување и на реинтеграција. Персоналот е лиценциран од МТЦЗ и, иако им дава квалитетни услуги на жртвите/преживеаните, заработува само минимална плата.

Со оглед на тоа што зависат од институционално финансирање, женските граѓански организации кои работат во засолништата се соочуваат со постојани борби за финансирање, понекогаш ризикувајќи целосно затворање.¹⁶⁵ Во 2019 година, прифатилиштата се соочија со сериозна криза на финансирање поради недостаток на специфична буџетска линија на МТЦЗ посветена на засолништата, како и постојани доцнења со финансирањето. Мотивирано од застапувањето на женските граѓански организации кои беа предводени од Мрежата на жени во Косово (МЖК), Собранието на Косово обезбеди финансирање на засолништата за жртви на СН преку посебна измена на Законот за буџет за 2019 година. Сепак, засолништата не добија никаква поддршка првите месеци од годината. МТЦЗ објави одложен повик за финансирање за 2020 година со што предизвика уште еден јаз во финансирањето за засолништата.¹⁶⁶ Финансиските, а со тоа и оперативните празнини во овој, како и во претходниот период на известување се сериозно загрижувачки и имаат огромни влијанија врз жртвите на РБН/преживеаните од РБН. Во текот на 2019 година, Народниот правобранител извести дека 111 жени жртви на РБН/СН/преживеани од РБН/СН¹⁶⁷ биле сместени во прифатилиштето во Приштина, 105 случаи во прифатилиштето во Ѓаковица и 47 случаи во прифатилиштето во Урошевац.¹⁶⁸ Меѓу јануари и јули 2020 година, женските граѓански организации пријавија вкупно 218 жени и деца сместени во

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Halilović, M., *Analysis of the Cost of Domestic Violence: Estimating the Cost of Multi-Sectoral Response at the Local Level in Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo, UN Women, 2019. <<https://tinyurl.com/y2y6s6nw>> пристапено на: 23 септември 2020, 53.

¹⁶⁰ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Bosnia and Herzegovina*, OSCE, 2019, 55.

¹⁶¹ Ministry of Justice of the Republic of Kosovo, *Public Information Calling the Victims of Domestic Violence to Report their Cases Providing the Contacts of the Shelters and Police* [website]. <<https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2208>> пристапено на: 12 мај 2020.

¹⁶² Засолништето е претежно за Срби. Државата раководи со него преку соработка меѓу три општини.

¹⁶³ UN Women Europe and Central Asia, 'Temporary Shelters set up to Quarantine Safely Domestic Violence Survivors in Kosovo', UN Women Europe and Central Asia, 2020. <<https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2020/5/temporary-shelters-set-up-to-quarantine-safely-domestic-violence-survivors>> пристапено на: 12 мај 2020.

¹⁶⁴ E. Travers, 'Reports of Domestic Violence Increase in 2020', *Prishtina Insight*, 13 May 2020.

<<https://prishtinainsight.com/reports-of-domestic-violence-increase-in-2020/>> пристапено на: 4 август 2020.

¹⁶⁵ Kosovo Women's Network, 'Letër shqetësuese nga Strehimoret e Kosovës për Koordinatorin Nacional', Prishtina, Kosovo Women's Network, 2019. <<https://womensnetwork.org/sq/leter-shqetesuese-nga-strehimoret-e-kosoves-per-koordinatorin-nacional/>> пристапено на: 12 мај 2020.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Republic of Kosovo Ombudsperson Institution, *Raporti Vjetor 2019* (Annual Report 2019), Prishtina, Republic of Kosovo Ombudsperson Institution, 2020. <<https://www.oik-rks.org/2020/04/02/raporti-vjetor-2019/>> пристапено на: 9 мај 2020.

¹⁶⁸ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

засолништа во: Ѓаковица, Пеќ, Призрен, Урошевац, Гнилане, Приштина, Митровица.

Постојната законска рамка не им задава на институциите соодветни одговорности во врска со засолништата за СН. Должноста за давање социјални услуги е распределена меѓу општините и МТСЗ.¹⁶⁹ Раководењето на социјалните услуги е поставено како единствена одговорност на општинските власти,¹⁷⁰ додека одговорноста за воспоставување и надзор над таквите услуги останува на Министерството.¹⁷¹ Во оваа поставеност, најмувањето на лиценцирани женски граѓански организации за услуги за засолнување на жртви на СН/преживеани од СН е нарушено од ограниченото финансирање.¹⁷² Понатаму, одржливоста на финансирањето на овие услуги страда од тоа што финансирањето е недоволно и управувањето на средствата од Министерството е несоодветно. Надзорот од Одделот за социјална заштита е недоволен. И понатаму е присутен недостатокот од програми за реинтеграција, социјалното домување и опциите за обезбедување економска независност.¹⁷³ Понатамошните предизвици за финансирање се разработени подоцна во ова поглавје (види го делот: „Распределба на средства за борба против родово базирано насилство“).

Националната стратегија за заштита од семејно насилство и соодветниот Национален акциски план (НАП) за 2016 – 2020 ја признаваат одговорноста да им понудат услуги за заштита на најзагрозените групи. Ова, сепак, не е материјализирано во пракса. Иако потребата е спомената во Националната стратегија, сè уште нема засолниште за ЛГБТКИ+ лица и тие се испраќаат во Тирана. Жените со различно етничко потекло, со различни способности, родови идентитети и сексуални определби (на пр. лезбијка, бисексуалец) се соочуваат со предизвици за пристап кон

засолништата и другите социјални услуги.¹⁷⁴ Ова не е во согласност со барањата на Истанбулската конвенција и треба да се обрне посебно внимание да се осигури дека услугите се подеднакво достапни за сите жртви/преживеани.

Косовската полиција има општа 24-часовна полициска линија за итни случаи, што може да се користи за одговор на повици за СН; одговорот треба да биде обезбеден од обучени единици за истрага на семејно насилство составени од жени и мажи. Во пракса, сепак, други службеници со помалку соодветна обука, знаење и квалификации наводно може да одговорат на повиките поради распоредот за работа и персонал. Па така процедурите за известување може да останат нерешени, одложени и да не се сфаќаат сериозно бидејќи истражувањето покажува дека полициските службеници имаат тенденција да не им даваат приоритет на случаите со РБН со што се попречува пристапот на жените кон правдата.¹⁷⁵ Канцеларијата за помош и застапување на жртвите (КПЗЖ) управува со 24-часовна бесплатна телефонска линија за помош на жртвите на РБН/СН, обезбедувајќи информации за релевантните постојни услуги и механизми.¹⁷⁶ Сепак, застапниците на жртви од КПЗЖ сега исто така мора да одговорат и на други случаи, што може да ги оптовари нивните ограничени човечки ресурси. Иако КПЗЖ има соодветна експертиза за да одговори на случаите со РБН/СН, тие ги немаат потребните човечки ресурси за да ја покријат целата земја. Давањето на нивните услуги на српски, ромски, турски и босански јазик останува во голема мера недостапно поради дефицит на персонал на кој овие јазици му се мајчин јазик или персонал кој течно ги владее споменатите јазици.¹⁷⁷ Засолништата, исто така, обезбедуваат услуги за телефонска поддршка, а повеќето нудат услуги на албански и српски јазик.

¹⁶⁹ OSCE, Mission in Kosovo, *Shelters for the Victims of Domestic Violence in Kosovo*, Prishtina, OSCE, 2019.

https://www.osce.org/files/Report%20on%20Shelters%20for%20victims%20of%20domestic%20violence%20in%20Kosovo_eng.pdf пристапено на: 23 септември 2020, 7.

¹⁷⁰ Law No. 03/L- 040 on Local Self Government, Article 17(1), 2008, Republic of Kosovo.

¹⁷¹ Law No. 02/L-17 on Social and Family Services, Article 3(3), 2001, Republic of Kosovo.

¹⁷² OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Kosovo*, OSCE, 2019.

<https://www.osce.org/mission-in-kosovo/439781?download=true> пристапено на: 12 мај 2020, 28.

¹⁷³ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

¹⁷⁴ Ibid., 10.

¹⁷⁵ Kosovo Women's Network, *Kosovo Gender Analysis*, Kosovo Women's Network, 2018.

<https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf> пристапено на: 10 септември 2020, 1.

¹⁷⁶ Ibid., 27.

¹⁷⁷ S. Gavric, *Mapping of Policies and Legislation on Violence Against Women and the Istanbul Convention in Kosovo*, European Women's Lobby, 2019. <https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-kosovo_report_web.pdf> пристапено на: 13 мај 2020, 11.

ЦРНА ГОРА

Црна Гора има 6 засолништа со кои управуваат граѓански организации, од кои 4 се за жртви на СН/преживеани од СН, едно за жртви на трговија со луѓе/преживеани од трговија со луѓе и едно за припадници/припаднички на заедницата на ЛГБТКИ+ кои се жртви на насилство/преживеани од насилство.¹⁷⁸ Црна Гора сè уште ги нема постигнато барањата од Истанбулската конвенција за сместување во засолништа. Засолништата добиваат ограничено јавно финансирање и најмногу зависат од меѓународни донатори. Тие се наоѓаат нерамномерно низ целата земја, претежно во близина на поголемите градови, поради што значителен дел од земјата е без пристап кон засолништа. Па така, на жртвите/преживеаните им е тешко да посегнат кон услуги кои се наоѓаат далеку од нивните домови. Пристапноста кон засолништата и услугите за поддршка и понатаму е проблем за жените од различните етнички малцински заедници, особено за Ромките и жртвите/преживеаните со различни нивоа на способности.¹⁷⁹

Ограничените капацитети на постојните засолништа се одразуваат и на квалитетот и на квантитетот на нивните услуги за жртвите/преживеаните. Повеќето женски граѓански организации кои управуваат со засолништа им обезбедуваат на жртвите/преживеаните правна помош, медицинско и психосоцијално советување.¹⁸⁰ Сепак, за жените да можат да го живеат животот независно од насилниците, кои во повеќето случаи се нивни партнери, им треба долгорочно сместување и поддршка за вработување.¹⁸¹ На женските граѓански организации им требаат повеќе финансиски

средства за да можат да спроведат такви дополнителни услуги, иако финансирањето од националните институции е крајно ограничено (види го подиндикаторот „Распределба на средства за борба против родово насилство“ во овој извештај). Женските граѓански организации исто така изразуваат загриженост во врска со лиценцирањето и другите ограничувања со кои се соочуваат граѓанските организации кои обезбедуваат специјализирани услуги.¹⁸²

Црна Гора не направи никаков напредок во спроведувањето на членот 25 од Истанбулската конвенција кој бара обезбедување услуги за жртвите на силување и сексуален напад/преживеаните од силување и сексуален напад. Кризните центри за упатување при силување или при сексуално насилство сè уште се недостапни. Загрижувачки е што жените покажуваат ограничена свест и познавање за постојните засолништа и нивните услуги. Ова е поизразено кај жените кои живеат во руралните области, постарите жени и невработените жени.¹⁸³

Постои една национална СОС-линија во Никшиќ со која раководат женски граѓански организации со делумно финансирање од Министерството за труд и социјална политика и од меѓународни донатори. Оваа СОС-линија обезбедува бесплатни 24-часовни услуги на црногорски, албански и англиски јазик.¹⁸⁴ Покрај националната линија за помош, во Црна Гора има уште пет локални линии за помош кои обезбедуваат поддршка за жртвите на СН/преживеаните од СН, а со овие линии управуваат женски граѓански организации.¹⁸⁵

¹⁷⁸ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Montenegro*, OSCE, 2019.

<https://www.osce.org/secretariat/424985?download=true> пристапено на: 12 мај 2020, 16.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

¹⁸³ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Montenegro*, OSCE, 2019, 16.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), GREVIO's (Baseline) *Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Montenegro*, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), 2018. <<https://rm.coe.int/grevio-report-montenegro/16808e5614UNDP>> пристапено на: 23 септември 2020, 36.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Од декември 2019 година, Северна Македонија го зголеми бројот на специјализирани служби за жртви на РБН/СН/преживеани од РБН/СН на 11: осум засолништа и три кризни центри. Одвкупно 11 служби, со три раководат женски граѓански организации, а со останатите управува Министерството за труд и социјална политика (МТСП) преку центрите за социјална работа. Сепак, зголемувањето на бројот на служби не беше проследено со зголемување на нивната финансиска одржливост, па затоа нивните ограничени капацитети ги оставаат неисполнети потребите на жртвите на СБН/РН/преживеаните од СБН/РН. Женските граѓански организации ја изразија својата загриженост за квалитетот на услугите кои ги обезбедуваат државните засолништа и државните кризни центри, сомневајќи се во квалификациите и знаењето на ангажираниот персонал да обезбеди соодветна поддршка на жртвите/преживеаните.¹⁸⁶

Како што е вообичаено на регионално ниво, повеќето засолништа се наоѓаат во неколку поголеми градови и не се достапни за жените од оддалечените области.¹⁸⁷ Дополнително, свеста на жените за постоењето на услуги за поддршка останува ограничена; неодамнешното истражување на ОБСЕ покажува дека жените од руралните области веруваат дека нема услуги за поддршка кои им се достапни, додека оние од урбаната област знаат за засолништата, иако некои од нив веруваат дека тие обезбедуваат краткорочна поддршка која е достапна само во текот на денот.¹⁸⁸ Испитаниците од истражувањето, исто така, се сомневаат во безбедноста на жртвите/преживеаните со оглед на тоа што локациите на засолништата се јавно познати.¹⁸⁹

Постојат три центри за упатување жртви на силување и сексуално насилство како дел од гинеколошко-акушерските клиники во: Скопје, Тетово и Куманово, кои се управувани од Министерството за здравство.¹⁹⁰ Тие им даваат медицинска нега на жртвите/преживеаните и собираат форензички докази кога сакаат да го пријават својот случај во Полиција. Доброволното пријавување на случаите од страна на жртвите/преживеаните е резултат на тоа што стандардните оперативни процедури на центрите за упатување не се во склад со внатрешните полициски протоколи и протоколите за кривична постапка.¹⁹¹ Бројот на жени кои ги посетиле центрите од нивното основање во 2018 година останува многу низок и го одразува недостатокот на знаење за нивните услуги. Ова е причина за загриженост бидејќи РБН и понатаму е проблем низ целата земја, додека жртвите/преживеаните не се свесни какви се нивните опции.

Северна Македонија има три национални СОС-линии кои обезбедуваат бесплатни услуги за жртви на СН/преживеани од СН. Дополнително постои една посебна линија за помош, конкретно посветена на жртвите на трговија со луѓе/преживеаните од трговија со луѓе. Со линиите за помош управуваат женски граѓански организации, иако како што е наведено во претходното издание на овој извештај на „Квина тил квина“, останува непознато дали тие работат со полн капацитет. И во текот на овој период на известување, истражувачите не беа во можност да добијат потврда за нивниот капацитет. Една линија за помош обезбедува ограничени услуги на албански јазик, додека не постојат услуги на линија за помош на други јазици на малцинските заедници како што се ромски или турски јазик. Услугите не се целосно приспособени или целосно достапни за жртвите/преживеаните со различни способности.¹⁹²

¹⁸⁶ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

¹⁸⁷ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in North Macedonia*, OSCE, 2019.

¹⁸⁸ <https://www.osce.org/secretariat/419264?download=true> пристапено на: 27 мај 2020.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid., 67.

¹⁹¹ Women Against Violence European Network, *Mapping of Sexual Violence Services in the Western Balkans and Turkey*, Vienna, Women Against Violence European Network, 2019.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in North Macedonia*, OSCE, 2019, 15.

СРБИЈА

Во Србија има петнаесет засолништа, од кои девет се наменети за жени и деца жртви на СН/преживевани од СН и три за жртви на трговија со луѓе/преживевани од трговија со луѓе, вклучувајќи и едно неодамна отворено државно засолниште.¹⁹³ Со засолништата раководат центрите за социјална работа со државно финансирање или женските граѓански организации со финансирање од национални и меѓународни донатори. Иако бројот на засолништа се зголеми од минатата година, тој останува несоодветен во споредба со потребите на национално ниво според Истанбулската конвенција.

Обемот и квалитетот на услугите што се нудат во засолништата со кои управуваат центрите за социјална работа се ограничени поради недостаток на финансирање и недоволно вработени.¹⁹⁴ Како резултат на овие недостатоци, некои засолништа се принудени да ги заклучуваат жителите преку ноќ, сè до почетокот на следната смена и промената на персоналот.¹⁹⁵ Ова ограничување на движењето на жителите на засолништата е причина за загриженост и потребно е зголемено финансирање и персонал за да се осигури дека оваа практика нема да продолжи. Стручни услуги за поддршка кои треба да ги обезбедува државата, како што е наведено во Истанбулската конвенција, речиси и да не постојат. Наместо тоа, овие услуги ги нудат женските граѓански организации.¹⁹⁶ Редовно следење на дадените услуги не е обезбедено за ниедно засолниште.¹⁹⁷ Ова е дополнителна пречка за соодветно следење на спроведувањето на

прописите на Истанбулската конвенција. Податоците од истражувањето од овој период на известување покажуваат дека само 3 % од жените кои претрпеле сериозно физичко и/или сексуално насилство контактирале засолниште, а од тие 3 % само 1 % контактирале организација за поддршка на жртви.¹⁹⁸ Ова главно се должи на чувството на срам и на страв или недоверба на давателите на услуги.¹⁹⁹ Достапноста на овие услуги во руралните области е уште една пречка.²⁰⁰ Пристапот кон засолништата за жени од етнички малцинства²⁰¹ и мигранти/бегалци и понатаму е проблем низ целата земја, што беше случај и во претходните периоди на известување. Оставено е на женските граѓански организации да ги решат овие празнини и тие одговорија со обезбедување засолништа онаму каде што беше потребно, како што е Центарот за бегалки со кој управува ГО „Атина“.

Националната стратегија за социјално домување (2021 – 2022) воведува обезбедување станови за жртви на СН/преживевани од СН, иако ограничен број општини можат да понудат такви услуги. Националната програма за услуги за вработување им помогна само на неколку жени да стекнат економска независност од нивните насилни партнери.²⁰² Сè уште е потребно многу подобрување за да се осигури дека се зголемува бројот на жени на кои им помогнале овие услуги. Од друга страна, женските граѓански организации обезбедуваат социо-економско зајакнување на жртвите на РБН/преживеваните од РБН во обид да се справат со недостатокот на такви услуги на државно ниво.

¹⁹³ UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, 2019. <<https://undocs.org/en/CEDAW/C/SRB/CO/4>> пристапено на: 16 мај 2020, 9.

¹⁹⁴ GREVIO, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Serbia*, GREVIO, 2020. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3> пристапено на: 17 мај 2020.

¹⁹⁵ Ibid., 34.

¹⁹⁶ Ibid., 33.

¹⁹⁷ M. Petronijević, *Mapping of Policies and Legislation on Violence against Women and the Istanbul Convention in Serbia*, Europeans Women's Lobby, 2019. <https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-serbia_report_web.pdf> пристапено на: 17 април 2020, 11.

¹⁹⁸ OSCE, *Well-being and Safety of Women – Serbia*, OSCE, 2019. <<https://www.osce.org/secretariat/419750?download=true>> пристапено на: 17 мај 2020.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ GREVIO, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Serbia*, GREVIO, 2020, 31.

²⁰² Ibid., 15, 31.

Националната телефонска линија за жени кои се жртви на насилство е основана како дел од Центарот за заштита на доенчиња, деца и млади во 2019 година. Институцијата нема искуство за да обезбеди такви услуги со тоа што нејзиниот персонал беше обучен само неколку дена пред да започнат со работа.²⁰³ Во четвртото издание на извештајот *Правата на жените на Западен Балкан*, и воедно како што беше известно од националната мрежа „Жени против насилство“, процесот на набавка на оваа национална СОС линија за помош беше проблематичен, како и недостатокот на обука на вработените кои беа ангажирани да работат на телефонската линија. Во овој период на известување може да се потврди дека националната телефонска линија за жени кои се жртви на насилство обезбедува само услуги за упатување. Женските граѓански организации се справуваат со овој јаз во обезбедувањето услуги преку обезбедување темелно советување како една од формите на стручни услуги. Дополнително е проблематично што упатите на националната линија за помош најчесто го вклучуваат Центарот за социјална работа и органите за спроведување на законот, а многу ретко ги вклучуваат женските граѓански организации кои обезбедуваат специјализирани услуги што им се потребни на жртвите/преживеаните.²⁰⁴

Дваесет и две женски граѓански организации во Србија раководат со СОС-линии за жени кои преживеале насилство, од кои две се за жртви на трговија со луѓе/преживеани од трговија со луѓе, а четири се за жени со различни способности.²⁰⁵ Три од линиите за помош со кои управуваат граѓански организации се достапни на јазиците на етничките малцинства,²⁰⁶ додека националните линии за помош се достапни само на српски јазик. Женската граѓанска организација АСТРА објави дека од почетокот на 2020 година бројот на повици кон СОС-линијата на АСТРА од страна на жртвите на

трговија со луѓе/преживеаните од трговија со луѓе се зголеми за 71 %.²⁰⁷ Ова зголемување е причина за загриженост и иако најверојатно е резултат на мерките за карантин поради ковид-19, тоа сепак значи дека има зголемување на бројот на луѓе чии човекови права се кршат поврзано со сегашната пандемија и мерките.

Женските граѓански организации изразија загриженост за кршењето на правата на жртвите/преживеаните во однос на заштита на податоците од страна на националната линија за помош. Како резултат на тоа, комесарот за заштита на личните податоци упати предупредување кон националната линија за помош во врска со кршење на правата на жртвите/преживеаните поради тоа што ги снимале повиците на жртвите без претходно известување или добивање согласност.²⁰⁸ Оттогаш телефонската линија воведе порака со која ги известува повикувачите дека нивниот повик ќе се снима.

Со оглед на целокупниот недостаток на државна соработка со женски граѓански организации,²⁰⁹ овие организации ја критикуваат националната линија за помош тврдејќи дека нејзиниот недостаток на професионализам и ресурси го попречуваат правилното обезбедување услуги по цена на заштита и безбедност на жртвите/преживеаните. Тие предлагаат државата да ја поддржува работата на женските граѓански организации преку распределба на соодветни финансиски средства бидејќи многу женски граѓански организации во Србија ги даваат овие услуги со децении и нивната експертиза ја надминува онаа на Центарот за заштита на доенчиња, деца и млади кога станува збор за услугите на СОС-линијата за помош.²¹⁰ Понатаму, нема јавно достапни податоци за вкупниот број на повици примени на сите линии за помош, иако повеќето граѓански организации објавуваат податоци за нивните линии за помош во нивните годишни извештаи.²¹¹

²⁰³ Autonomni Ženski Centar, 'There was No Need to Create a New National SOS Helpline: The First Independent Report on the Activities of the Newly Formed National SOS Helpline for Women with Experience of Violence', *Autonomni Ženski Centar*, 2020. <https://www.womenngo.org.rs/en/news/1484-there-was-no-need-to-create-a-new-national-sos-helpline-the-first-independent-report-on-the-activities-of-the-newly-formed-national-sos-helpline-for-women-with-experience-of-violence> пристапено на: 1 септември 2020.

²⁰⁴ GREVIO, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Serbia*, GREVIO, 2020, 31, 35–36.

²⁰⁵ OSCE, *Well-being and Safety of Women – Serbia*, OSCE, 2019, 15.

²⁰⁶ Autonomni Ženski Centar, 'National SOS Helpline: Unauthorised Recording!', *Autonomni Ženski Centar*, 2019. <https://www.womenngo.org.rs/en/news/1543-national-sos-helpline-unauthorized-recording> пристапено на: 1 септември 2020.

²⁰⁷ ASTRA – Anti Trafficking Action, *Human Trafficking Victims in Criminal Proceedings: Analysis of Judicial Practice for 2019 for the Crimes of Mediation in Prostitution, Trafficking in Human Beings and Trafficking in Minors for Adoption*, ASTRA – Anti Trafficking Action, 2020. <https://drive.google.com/file/d/1T8nMxvpcAObeVjB9Bc6MNPaz0GOY-tbb/view> пристапено на: 1 септември 2020).

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ CEDAW, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, CEDAW, 2019, 5.

²¹⁰ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

²¹¹ OSCE, *Well-being and Safety of Women – Serbia*, OSCE, 2019, 15.

Степен до кој услугите за РБН се приспособени кон потребите на Ромките

Ромките во земјите на Западен Балкан остануваат високоизложени на сите форми на РБН. Истовремено доказите за инциденти на насилство врз Ромки и ниското ниво на пријавување во институциите се малку. Извештаите од истражувањето низ целиот регион укажуваат на тоа дека меѓу причините поради кои жртвите/преживеаните Ромки не ги пријавуваат своите случаи на насилство е недостатокот на доверба во државните институции. Тие сметаат дека професионалните лица нема да веруваат во нивните искуства, дека нема да добиваат помош и поддршка и затоа ќе ризикуваат насилството да стане уште потешко.²¹²

Поголемиот дел од услугите на Западен Балкан не се ниту приспособени за Ромките ниту за нивните специфични потреби како што налага член 4²¹³ од Истанбулската конвенција. Доказите покажуваат дека жените Ромки во регионот, пред сè, не се свесни за постоењето услуги за помош²¹⁴ и второ, сметаат дека засолништата не се наменети за нив, туку за жени од општата (мнозинска) популација.²¹⁵ Регионот е обележан со нееднаква распределба на засолништа кои претежно се наоѓаат во близина на поголемите градови, што исто така претставува пречка за пристапот на Ромките кон услугите. За Ромките кои се обраќаат до институциите и прифатилиштата тешко е да ја добијат истата поддршка или услуги што им се достапни на другите жртви на СН/преживеани од СН.²¹⁶ Бројни граѓански

организации известуваат дека некои професионални лица дури и одбиваат да им дадат услуги на жените Ромки.²¹⁷ Меѓутоа, кога Ромките се придружени од претставници на граѓански организации обично добиваат подобра поддршка. Овој различен третман може да биде показател на структурниот расизам и предрасуди што, наводно, постојат во разни засолништа и институции.

Женските граѓански организации од ромската заедница ја споделуваат својата загриженост за системскиот, дискриминаторски пристап од институциите во однос на насилството извршено врз Ромките:

„Институциите често им се закануваат на Ромките дека ќе им ги одземат децата така што дури и кога одат во безбедни куќи, тие се враќаат кај сторителите од страв да не ги загубат своите деца. Кога Ромките ги напуштаат безбедните куќи, тие често немаат каде да одат, освен да се вратат кај своите сопрузи. Во многу случаи насилството се повторува, а кога тоа ќе се случи, работниците од центрите за социјална работа се лути на жените кои се вратиле затоа што 'сега повторно бараат помош'. Кога стапуваме во контакт со работниците во центрите добиваме одговори од овој тип 'и понудивме помош, таа одби' или 'се врати кај сопругот' како причина зошто одбиле да продолжат да им помагаат на жените.“²¹⁸

²¹² K. Beker et al., *Regional Report on Compliance with UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Relating to Discrimination of Roma Women in the Area of Healthcare, Child Marriages and Offering Support and Protection to Roma Women in Cases of Domestic Violence*, Belgrade, BIBIJA Roma Women Centre, 2019. <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2019/10/regional%20report%20on%20discrimination%20of%20roma%20women%20english.pdf?la=en&vs=1148> пристапено на: 11 август 2020, 53.

²¹³ Во член 4, Истанбулската конвенција повикува сите спроведени мерки да ги штитат правата на жртвите/преживеаните без дискриминација по кој било основ како што се: пол, род, раса, боја, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, поврзаност со национално малцинство, имот, раѓање, сексуална ориентација, родов идентитет, возраст, здравствена состојба, способност, брачен статус, статус на мигрант или бегалец или друг статус. Council of Europe, *Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, Istanbul, Council of Europe, 2011.

²¹⁴ K. Beker et al., *Regional Report on Compliance with UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Relating to Discrimination of Roma Women in the Area of Healthcare, Child Marriages and Offering Support and Protection to Roma Women in Cases of Domestic Violence*, Belgrade, BIBIJA Roma Women Centre, 2019, 53.

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

Според податоците од неодамнешниот извештај на Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените (ЦЕДАВ), една евидентирана причина зошто Ромките кои се жртви на СН/преживеани од СН (кои посегнале кон услуги за поддршка во минатото) понекогаш не се прифаќаат во засолништата е бројот на деца кои ги имаат затоа што жртвите на СН/преживеани од СН имаат просечно пет до седум деца.²¹⁹

Во Црна Гора, воведувањето на теренски услуги на женски ГО за ранливи групи и за ромските и египетските населби со цел промовирање на услугите на националната линија за помош на жртви на СН/преживеани од СН, финансирано од државниот буџет и раководело од женската граѓанска организација СОС-Никшиќ, резултираше со подобрување на воспоставувањето контакт со жртвите/преживеаните Ромки. Во периодот од март 2018 година до август 2019 година, 51 жена и девојка од ромската и египќанска заедница побарале помош преку националната линија за помош за СН

во Црна Гора.²²⁰ Сепак, неможноста за пристап кон податоците од претходните периоди на известување значи дека истражувачите на овој извештај немаат почетен број и затоа не можат да потврдат колкаво е зголемувањето во споредба со претходните години.

Овозможувањето на полесен пристап кон засолништата и прилагодувањето на услугите, вклучително и оние што се нудат преку линиите за помош, кон потребите на Ромките кои се жртви на РБН/преживеани од РБН е од суштинско значење за сите земји од Западен Балкан. Услугите исто така треба да се даваат на ромски јазик. Ова бара посветеност на државите во борбата против РБН меѓу ромската заедница и уништување на структурниот расизам додека истовремено се гради доверба во институциите. Координацијата на државните органи со граѓанските организации кои работат на овие прашања е клучна за подобрување на пристапноста и на услугите за Ромките.

Степен до кој услугите за РБН се прилагодени кон жените со различни способности

Повеќето засолништа низ земјите од Западен Балкан не се добро прилагодени кон потребите на жените со различни способности и затоа не ги исполнуваат условите наведени во член 4 од Истанбулската конвенција. Разликите во способностите вклучуваат разлики во подвижноста, видот, слухот, когнитивните способности и многу повеќе, иако беше многу тешко да се добијат податоци во врска со овие бројни разлики во способностите, а повеќето достапни информации се фокусирани на пристапот кон засолништа за жени со различни потреби за мобилност. Континуиран предизвик во регионот е дека сите засолништа се борат со архитектонски пречки (на пр. влезот и просториите, вклучувајќи бањи и тоалети) кои не се прилагодени кон жените со различни потреби за мобилност.²²¹ Вработените често пати немаат приспособена обука за да ги задоволат потребите на оние со различни способности,²²² вклучително и знаковен јазик, достапност на информации на Брајово писмо²²³ и знаење како да работат со корисници со различни когнитивни способности или попречености. Генерално, засолништата се соочуваат со предизвици во однос на потребните финансиски средства за ангажирање на толкувачи или квалификувани работници со искуство во оваа област.

Предизвиците да се добие помош или советување преку линиите за помош се многу очигледни. Имено, информациите за услугите на линиите за помош кои се прилагодени кон жени со различни способности се ограничени во целиот регион. Покрај тоа жените со различни способности, особено оние кои имаат финансиски ограничувања или се финансиски зависни од други, имаат потешкотии да добијат пристап кон телефони и да зборуваат приватно.

Женските граѓански организации од Западен Балкан потенцираат дека институциите кои се одговорни за обезбедување услуги на жртвите на РБН/преживеаните од РБН често ги „забораваат“ жените со различни способности, што значи дека нема услуги кои се приспособени кон нивните потреби. Ова исто така значи дека има недостаток на напредок во ублажување и отстранување на пречките со кои се соочуваат жените со различни способности при пристапот кон услугите за РБН. Во Косово, претставничка на Народниот правобранител извести дека тие не биле информирани дали на жените со различни способности им било дозволено да одат во засолништата за време на пандемијата со ковид-19 и потврди дека нејзината институција не ги проверила засолништата.²²⁴ Ова укажува дека следењето исто така не се спроведува соодветно.

²¹⁹ K. Beker et al., *Regional Report on Compliance with UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Relating to Discrimination of Roma Women in the Area of Healthcare, Child Marriages and Offering Support and Protection to Roma Women in Cases of Domestic Violence*, Belgrade, BIBIJA Roma Women Centre, 2019, 50.

²²⁰ S. Elezovic, *Gender Analysis and Recommendations for Strengthening the Inclusion of Gender Perspective in the Implementation of the Action 'Improving Procedural Safeguards in Judicial Proceedings in Montenegro'*, Council of Europe, 2019. <https://rm.coe.int/gender-analysis-final-hf7/16809963c1> пристапено на: 11 август 2020, 16.

²²¹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерски организации во БиХ и Северна Македонија.

²²² Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерски организации во Црна Гора.

²²³ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

²²⁴ Ibid.

СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОДАТОЦИ:

НАЦИОНАЛНИ ЗАСОЛНИШТА ЗА ЖЕНИ ВО 2020 ГОДИНА

Земји	Севкупно население (година на последниот попис) ²²⁵	Година	Го исполнува минималниот стандард на Истанбулската конвенција	Број на засолништа за жени	Број на постојни кревети во засолништата за жени	Број на потребни кревети во засолништата за жени	Број на кревети што недостасуваат во засолништата за жени
Албанија	2 821 977 (2011)	2016	Не	5	153	290	137
		2020	Не	9	153	287	134
Босна и Херцеговина	3 531 159 (2013)	2016	Не	9	204	379	175
		2020	Не	8	187	353	179
Косово	1 739 825 (2011)	2016	Не	8	140	179	39
		2020	Не	9	105	173	68
Црна Гора	620 029 (2011)	2016	Не	3	44	62	18
		2020	Не	4	38	62	24
Северна Македонија	2 022 547 (2002)	2016	Не	5	22	202	180
		2020	Не	11	101	202	101
Србија	7 186 862 (2011)	2016	Не	12	257	715	458
		2020	Не	9	257	715	461

НАЦИОНАЛНИ ЛИНИИ ЗА ПОМОШ НА ЖЕНИ ВО 2020 ГОДИНА

Земји	Национална линија/ национални линии за помош на жени	Бесплатна	Функционира 24/7	Повеќејазична поддршка
Албанија	Да	Да	Да	НП/НД
Босна и Херцеговина	Да	Да	Да	НП/НД
Косово	Да	Да	Да	Понекогаш
Црна Гора	Да	Да	Да	Да
Северна Македонија	Да	Да	Да*	Да
Србија	Да	Да	Да	n/a

* Услугата на малцинскиот албански јазик не се обезбедува 24/7.

²²⁵ За овој извештај, статистиката на населението е пресметана во согласност со бројот на население според достапните резултати од последниот попис за секоја земја.

РАСПРЕДЕЛБА НА СРЕДСТВА ЗА БОРБА ПРОТИВ РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО

Истанбулската конвенција бара од земјите потписнички да одвојат соодветни финансиски и човечки ресурси за спроведување на интегрираните политики, мерки и програми за борба против сите форми на РБН.²²⁶ Без соодветна количина на средства нема да може ниту да се спроведат барањата од Истанбулската конвенција правилно ниту да се набљудува нивното спроведување. Ова претставува значителна пречка за отстранувањето на РБН и за улогата на женските граѓански организации кои спроведуваат и набљудуваат слични активности бидејќи сите земји од Западен Балкан се соочуваат со големи предизвици на ова поле.

Овој дел претставува преглед на доделените средства на шесте земји од Западен Балкан за спречување и заштита од РБН. Бројот на јавно достапни информации од тој вид е ограничен, па затоа „Квина тил квина“ испрати барања за слобода на информации до релевантните институции²²⁷ користејќи ги одредбите од соодветните закони. Одговорите од сите земји се разликуваа во количината и релевантноста на обезбедените информации, а некои понудија само делумни одговори.

Добиените информации не покажуваат значително подобрување на финансиските заложби на владите од Западен Балкан за исполнување на барањата наведени во член 8 од Истанбулската конвенција. Разни министерства и/или други тела обезбедуваат владино финансирање и нема интегрирани податоци за вкупниот износ на средства наменети за РБН во ниедна од шесте земји.

Женските граѓански организации имаат најважна улога кога станува збор за РБН и обезбедување услуги на жртвите и на преживеаните. И покрај тоа, владите обезбедуваат ограничена финансиска и секаков друг вид поддршка за нивната работа. Една понова студија за финансирањето на женските граѓански организации во земјите од Западен Балкан покажува дека само 5 % од финансиите на женските граѓански организации во регионот доаѓаат од нивните државни влади.²²⁸ Од сите финансирани тематски области на Западен Балкан, за справување со РБН се распределуваат најмногу финансиски средства, што претставува најмалку 27 % од севкупно распределените средства.²²⁹

Албанија

МЗСЗ е задолжено да го следи и да го координира ефективното вклучување на родовата еднаквост во системот за управување со јавни финансии. Одговорот на барањето за податоци на „Квина тил квина“ укажува на тоа дека ги имаат распределено средствата водејќи се од обврските што произлегуваат од Националната стратегија и Акцискиот план за родова еднаквост 2016 – 2020. Во текот на 2019 година, МЗСЗ обезбеди вкупно 18 181 000 леки (приближно 146 818 евра) за економска поддршка на 505 жртви на СН/преживеани од СН, како и 11 800 000 леки (приближно 95 295 евра) за засолништа и услуги за жртви на СН/преживеани од СН.²³⁰

Се доделија вкупно 21 516 866 леки (приближно 173 769 евра)²³¹ на центрите за трговија со луѓе, од кои 31 % за регионот околу Тирана,²³² 42 % за Валона²³³ и 27 % за Елбасан.²³⁴ Центарот за престој „Стреа“ („Стрежа“) за ЛГБТКИ+ беше поддржан со 2 875 725 леки (приближно 23 224 евра).²³⁵ Албанската национална линија за помош на деца „АЛО 116“ доби 4 267 242 леки (приближно 34 462 евра), додека линијата за советување за девојчиња и жени доби 2 926 125 леки (приближно 23 631 евра).²³⁶

²²⁶ Council of Europe, *The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, Istanbul, Council of Europe, 2011.

²²⁷ Во Албанија испративме три барања за слобода на информации на релевантните владини институции од кои две одговорија. Во БиХ испративме барања на четири институции од кои три одговорија. Во Косово испративме пет барања до владините институции и добивме три одговори. Во Северна Македонија испративме шест барања на владините институции и добивме четири одговори. Во Србија испративме две барања за слобода на информации и добивме само еден одговор.

²²⁸ N. Farnsworth et al. *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, Kvinna till Kvinna Foundation, 2020. <https://kvinna.tillkvinna.org/2020/06/01/wheres-the-money-for-womens-rights-2020/> пристапено на: 26 август 2020, 7.

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Министерство за здравство и социјална заштита – Република Албанија, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 18 мај 2020 година.

²³¹ Ibid.

²³² 6 747 687 леки (приближно 54 494 евра).

²³³ 8 976 564 леки (72 494 евра).

²³⁴ 5 792 615 леки (приближно 46 780 евра).

²³⁵ Министерство за здравство и социјална заштита – Република Албанија, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 11 мај 2020 година.

²³⁶ Ibid.

Од Министерството за правда, пак, на барањето за податоци одговорија само дека поддржале бесплатна правна помош, без да наведат конкретни бројки. Во одговорот наведуваат дека повикот за финансирање на граѓански организации кои обезбедуваат бесплатна правна помош не е завршен поради предизвиците од пандемијата со ковид-19 и затоа не ни обезбедуваат информации за распределба на средства за такви услуги.²³⁷ Ова значи дека е знак прашалник колку се соодветни државните одговори со оглед на тоа што пандемиските карантини предизвикаа зголемување на СН.²³⁸

Горенаведените податоци за распределбата на средства за засолништа, за линии за помош и за финансиска поддршка за активности поврзани со поддршка за жртви на РБН/СН/преживеани од

РБН/СН од страна на албанската влада укажуваат на вкупен износ од 61 566 958 леки (приближно 494 447 евра). Во споредба со податоците од претходниот период на известување, владиното финансирање е зголемено. Сепак, недостатокот на сеопфатни официјални податоци по ова прашање ја ограничува ефективната проценка на владиното финансирање за спречување и заштита од РБН/СН и можностите за заклучоци. И покрај зголемувањето на финансирањето, вкупниот износ за ублажување, за спречување и за активности поврзани со РБН на државно ниво сепак не е доволен, особено во областа на обезбедување заштита и поддршка на жртвите/преживеаните. Различни форми на РБН се распространети во Албанија и потребно е повеќе финансирање за соодветно да им се пристапи и да се решат овие проблеми.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Агенцијата за родова еднаквост на БиХ (АРЕ) е главниот механизам за координација за родовата еднаквост во БиХ. Од јуни 2017 година, УСАИД го поддржува проектот „Градење на институционалните капацитети за борба против родово базираното насилство во БиХ“ на АРЕ со 850 000 американски долари (приближно 434 598 евра). Во рамките на овој проект, на крајот на 2018 година, АРЕ финансираше девет женски граѓански организации со вкупен износ од 16 000 конвертибилни марки (приближно 8 180 евра). АРЕ извести за трошок од 16 391 конвертибилни марки (приближно 8 380 евра) за активности поврзани со спречување на РБН/СН во 2019 година. АРЕ потроши дополнителни 8 000 конвертибилни марки (приближно 4 090 евра) за анализа на капацитетите на судскиот сектор за спроведување на Истанбулската конвенција во БиХ, со фокус на собирање податоци. АРЕ го поддржа и Родовиот центар на ФБиХ со 290 000 конвертибилни марки (приближно 148 274 евра) за неговите активности.²³⁹

Во одговорот, АРЕ наведе трошок од 180 500 конвертибилни марки (приближно 92 288 евра) за обезбедување поддршка на жртвите на РБН во 2019 година. Од јануари до мај 2020 година, АРЕ пријави дека доделила 14 780 конвертибилни марки (приближно 7 556 евра) за поддршка на жртвите на РБН и на СН. Сепак, од одговорот на АРЕ не е јасно

дали овие средства се издвоиле од државниот буџет или се грант од меѓународни донатори.

АРЕ исто така ја истакна поддршката на шест проекти од граѓанското општество насочени кон зголемување на безбедноста од родово перспектива со вкупна вредност од 80 000 конвертибилни марки (приближно 40 903 евра) во 2020 година од финансискиот механизам за спроведување на Родовиот акциски план во БиХ 2018 – 2022 финансиран од меѓународни донатори. Една од овие граѓански организации доби поддршка во износ од 14 780 конвертибилни марки (приближно 7 500 евра) за својата програма поврзана со РБН.

Родовиот центар на ФБиХ ја координира имплементацијата на *Стратегијата за спречување и борба против семејното насилство*.²⁴⁰ Според нивниот одговор на барањето за податоци, годишниот буџет на Центарот за решавање на СН во 2019 година бил 43 000 конвертибилни марки (приближно 23 000 евра), додека неговите трошоци за проекти поврзани со СН биле 58 500 конвертибилни марки (приближно 29 900 евра). Годишниот буџет за 2020 година за средства наменети за спречување на РБН е значително зголемен со планирани годишни средства од 563 000 конвертибилни марки (приближно 287 800 евра).

²³⁷ Министерство за правда – Република Албанија, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 11 мај 2020 година.

²³⁸ AWEN Network, 'COVID-19, Threefold Increase in Calls for Help at the National Hotline for Domestic Violence Cases / Up to 6 Protection Orders Issued within One Day in Durrës District', AWEN Network, 2020. <https://awenetwork.org/covid-19-threefold-increase-in-calls-for-help-at-the-national-hotlinefor-domestic-violence-cases-up-to-6-protection-orders-issued-within-one-day-in-durresdistrict/?lang=en> пристапено на: 8 август 2020.

²³⁹ Агенција за родова еднаквост, Босна и Херцеговина, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 27 мај 2020 година.

²⁴⁰ Родов центар на Федерација БиХ, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 21 мај 2020 година.

За споредба, родовиот центар Центар за еднаквост и рамноправност во Република Српска во текот на 2019 година потрошил вкупно само 14 538 конвертибилни марки (приближно 7 433 евра) за борба против РБН/СН.²⁴¹ Трошоците биле во рамките на проектот *Зголемување на пристапот кон подобри мултисекторски услуги за преживеани од насилство врз жени и семејно насилство на локално ниво – фаза 2*, финансиран од Канцеларијата на ОН за жени во БиХ. Активностите вклучувале: 1) меѓународна конференција за спроведување на Истанбулската конвенција; 2) анализа на ставовите и надлежностите на давателите на услуги за заштита во шесте општини во Република Српска; и 3) развој на програма за обука за професионални лица за работа со разни маргинализирани жртви на РБН/преживеани од РБН.

Со оглед на недоследностите на владините податоци поврзани со распределбата на средства за спречување и заштита од СН, тешко е да се процени разликата во финансирањето во БиХ од претходните години. Одговорите на државата на барањата за податоци од „Квина тил квина“ не содржеа информации за истите области на финансирање како во одговорот кој го добивме претходната година, а последниот одговор укажува на тоа дека вложуваат ограничени напори за вкупниот број доделени средства за РБН. Покрај недостатокот на финансиска поддршка од државата, донаторската поддршка за женските граѓански организации кои работат со прашања поврзани со РБН во БиХ е значаен извор на финансирање.

КОСОВО

Министерството за финансии на Косово нема официјален механизам за собирање податоци за следење на доделените средства за спречување и заштита од РБН/СН.²⁴² Ова претставува предизвик за следење на средствата што се распределуваат за РБН во Косово бидејќи во отсуство на детален систем на податоци треба одделно да се следат разни релевантни институции и не може да се одреди веродостоен и кохезивен износ.

АПЕ, која е под надлежност на Кабинетот на премиерот, е главното тело задолжено за унапредување на родовата еднаквост. Во текот на 2019 година, според извештаите, АПЕ организираше неколку обуки за развој на капацитетите за спроведување на стандардните оперативни процедури за СН кај засегнатите страни меѓу кои се вбројуваат: Полицијата, обвинителите, судиите, службениците за заштита на жртвите/преживеаните, социјалните работници, здравствените работници и персоналот на засолништата. Вкупниот потрошен износ за овие обуки бил 10 713 евра (во споредба со 16 770 евра во 2018 година).²⁴³ Извршена е проценка за примената на стандардните оперативни процедури за СН која чинела 12 159 евра, со поддршка од 9 500 евра од Германското друштво за меѓународна соработка (ГИЗ).²⁴⁴ Парламентарниот комитет за човекови права, родова еднаквост, исчезнати лица и петиции доби поддршка за процесот на ревизија на *Заколот за*

заштита од семејно насилство во износ од 5 820 евра, а експертиза за проектот обезбедија консултантските компании НИРАС и Меѓународно корпоративно јавно управување (ЦПМ Интернешнл).²⁴⁵ Се намали финансиската поддршка за женските граѓански организации кои работат со СН во 2019 година на 5 820 евра²⁴⁶ од претходните 7 490 евра за 2018 година.²⁴⁷ Ова претставува дополнително скратување на веќе малата количина. Оваа сума не е ни одблиску доволна за женските граѓански организации соодветно да работат со РБН и да создадат програми за поддршка на жртвите/преживеаните. АПЕ исто така пријави трошоци за јавни активности поврзани со РБН на ниво на подигнување на свеста меѓу кои се вбројува „16 дена активизам против насилството врз жените“ во 2019 година, во износ од 14 267 евра,²⁴⁸ што е повеќе од претходните 10 409 евра за 2018 година.²⁴⁹ Но, најголем дел од ова финансирање го обезбедија Фондот за население на Обединетите нации (УНФПА) и Шведската агенција за меѓународна соработка и развој (СИДА). Во 2020 година, АПЕ ги насочи трошоците кон развој на капацитетите поврзани со СН на своите вработени со поддршка од 25 000 евра од СИДА.²⁵⁰ Поддршката од меѓународни донатори како што се ЦПМ Интернешнл, ГИЗ, СИДА и УНФПА укажува на тоа дека меѓународните донаторски организации обезбедуваат средства за поддршка на проекти за да ги пополнат дупките во финансирање од државата.

²⁴¹ Центар за правичност и еднаквост на БиХ – Република Српска, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 27 мај 2020 година.

²⁴² Министерство за финансии – Република Косово, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен по телефон на 14 мај 2020 година.

²⁴³ Агенција за родова еднаквост – Република Косово, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 20 мај 2020 година.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid. Забелешка: СИДА ги обезбеди средствата за техничка поддршка на АПЕ.

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ L. Gačanić et al, *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019, 48.

²⁴⁸ Агенција за родова еднаквост – Република Косово, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 20 мај 2020 година.

²⁴⁹ L. Gačanić et al, *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019, 48.

²⁵⁰ Агенција за родова еднаквост – Република Косово, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 20 мај 2020 година.

МТСЗ за време на периодот на известување во 2019 година распредели 257 000 евра на шест женски граѓански организации кои раководат со засолништа за жртви на РБН/преживевани од РБН. Во 2020 година, доделените средства се зголемија на 495 000 евра за 10 засолништа.²⁵¹ Ова претставува поволно зголемување на средствата кои се распределија пред ковид-19 да пристигне во земјата. Важно е да се напомене дека оваа распределба е резултат на силното и долготрајно застапување на женски граѓански организации, меѓународни и локални институции.

Министерството за правда, како клучна институција за заштита од РБН и од СН, не пријави трошоци од државниот буџет, што е загрижувачка околност поради тоа што меѓународни донатори ги финансирале сите активности поврзани со ова

прашање. Во 2019 година, Канцеларијата на координаторот за заштита од семејно насилство (Канцеларија на координаторот) во рамките на Министерството за правда организираше обука за ажурирањето на интегрираната база на податоци за случаи на СН со Полицијата, обвинителите, судиите, бранителите на жртвите/преживеваните и социјалните работници. Наводно тие спровеле слична обука и во 2020 година. Канцеларијата на координаторот исто така известува и за работилници за проценка на Акцискиот план за Националната стратегија за заштита од семејно насилство и ефективност на релевантните механизми и засолништа под спонзорство на донатори.²⁵² Иако за релевантните службеници и институции треба редовно да се држат обуки за работа со РБН, вреди да се напомене дека конкретна обука ја финансираа меѓународни донатори, а не државата.

ЦРНА ГОРА

На државно ниво, финансиските средства за родова еднаквост во Црна Гора главно ги распределува Министерството за човекови и малцински права.²⁵³ Во 2019 година, Министерството финансираше 24 граѓански организации со вкупно 290 000 евра, од кои 10 беа женски граѓански организации кои добија вкупно 107 970 евра. Меѓутоа, женските граѓански организации укажаа на недоволно финансирање и дека комитетите за избор често пати немаат чувствителност и разбирање за родовата еднаквост.²⁵⁴ Ова претставува пречка за граѓанските организации кои добиваат државни средства за заштита и спречување на РБН. Покрај тоа, не сите средства што им се доделуваат на женските граѓански организации се наменети конкретно за прашањето на РБН. Финансирањето за заштита и спречување на насилство врз жени и за СН е ограничено. Финансирањето главно се распределува преку јавниот отворен повик на Министерството за труд и социјална заштита. Само лиценцирани граѓански организации можат да аплицираат за ова државно финансирање.²⁵⁵

Јавните информации за финансиските средства на црногорската влада за спроведување на законите, на стратегиите и на политиките за спречување и борба против РБН се ограничени. Како и во претходниот извештај, Владата и овој пат не одговори на барањето за податоци на „Квина тил квина“ засновано врз одредбите од Законот за слободен пристап до информации. Ова е голем недостаток во исполнувањето на обврските од Истанбулската конвенција кога станува збор за следењето на напредокот на Владата во спроведувањето на националниот акциски план,²⁵⁶ како и следењето на самото спроведување. Недостатокот на податоци, исто така, укажува и на нетранспарентноста на Владата, големите пречки за пристапот кон информации кои се релевантни за истражување и креирање политики, а исто така придонесува граѓанското општество да има помал простор за исполнување на улогата на набљудувач.

²⁵¹ Министерство за труд и социјална заштита – Република Косово, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 13 мај 2020 година.

²⁵² Министерство за правда – Република Косово, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 4 јуни 2020 година.

²⁵³ N. Farnsworth et al. *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, Kvinna till Kvinna Foundation, 2020, 50.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Црна Гора.

²⁵⁶ Моменталниот Национален акциски план 2016 – 2020 завршува на крајот на 2020 година, а следниот е сè уште во фаза на нацрт.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Владата на Северна Македонија го усвои *Националниот акциски план за спроведување на Истанбулската конвенција 2018 – 2023* во август 2018 година, непосредно откако ја ратификува Истанбулската конвенција во март 2018 година. Документот ги означува одговорностите на секоја релевантна институција без да го наведе нивното барање за финансиски придонес во борбата против РБН. За да се исполни обврската што произлегува од Акцискиот план, Министерството за правда го изготви *Законот за исплата на паричен надоместок на жртвите на кривични дела*.²⁵⁷ Новиот *Закон за бесплатна правна помош* беше усвоен во мај 2019 година и процесот на ревидирање на *Кривичниот законик* и *Законот за кривична постапка* започна во овој период на известување.²⁵⁸ Финансирањето на ревидирањето на правната инфраструктура, што води кон подобар опсег на заштита за жртвите на РБН/преживеаните од РБН, е од суштинско значење. Одговорот на Министерството за правда на барањето за податоци на „Квина тил квина“ не обезбеди информации за распределените средства за спречување и заштита од РБН/СН, што укажува на тоа дека законите не ги категоризираат жртвите, па затоа трошоците за жртвите/преживеаните од РБН/СН не можат да се проценат. Недостатокот на родово расчленети податоци, како и податоци расчленети според кривично дело претставува предизвик за собирање такви информации, како и за следење на какви било спроведени програми за

Националниот акциски план. Министерството за правда извести дека за наведените активности на Министерството, освен на нивниот сопствен буџет, ќе се потпираат и на финансирање од донатори.²⁵⁹

Во 2019 година, МТСП обезбеди вкупно 5 346 000 денари (приближно 87 014 евра) на шест граѓански организации кои работат со жртви на РБН/СН/преживеани од РБН/СН.²⁶⁰ Во 2020 година, поддршката на МТСП за женски граѓански организации се намали на 4 000 000 денари (приближно 65 106 евра) и поддршка беше дадена на само четири организации.²⁶¹ Распределените средства се од приходи стекнати преку продажба на билети за лотарија, игри на среќа и забава.²⁶² МТСП истакна дека тие издвојуваат средства за поддршка во различни области на интервенција, спречување и заштита од РБН/СН, но не даде точен износ на средствата во нивниот одговор.²⁶³

Владата на Северна Македонија го зголеми финансирањето за граѓански организации во последните години.²⁶⁴ Сепак, на годишно ниво, женските граѓански организации во просек добиваат 73 % помалку државни средства во споредба со другите граѓански организации.²⁶⁵ Ова укажува на недостаток на владина посветеност кон спречување и заштита од РБН/СН со оглед на тоа што женските граѓански организации обезбедуваат најголем дел од услугите за жртвите/преживеаните.

²⁵⁷ Министерство за правда – Република Северна Македонија, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 19 мај 2020 година.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Министерство за труд и социјална политика – Република Северна Македонија, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 20 мај 2020 година.

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ N. Farnsworth et al. *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, Kvinna till Kvinna Foundation, 2020, 51.

²⁶⁵ Ibid.

СРБИЈА

Координативното тело за родова рамноправност е формален владин механизам задолжен за надгледување на спроведувањето на Истанбулската конвенција,²⁶⁶ но оваа институција нема ни постојан персонал ни буџетска линија за извршување на својата надлежност.²⁶⁷ Со оглед на ова, во нивниот одговор на барањето за податоци од страна на „Квина тил квина“ ни препорачаа да побараме информации за износот за спречување и борба против РБН од други владини тела, што само по себе е интересна ситуација. Ова оградување од побараните податоци претставува пречка за добивање податоци од институција која е надлежна да ја спроведува Истанбулската конвенција. На многу сличен начин, Министерството за финансии ни посочи да побараме информации од одговорните институции според *Законот за спречување на семејно насилство* бидејќи тие немаат податоци за распределените средства за борба против РБН.²⁶⁸

Податоците на српската влада за распределените средства за спречување и борба против насилството врз жените не се соодветно евидентирани или достапни за јавноста според член 11 од Истанбулската конвенција. Владиното финансирање на ова поле е ограничено²⁶⁹ и најголем дел од средствата доаѓаат од меѓународни донатори.²⁷⁰ Ова укажува на голем недостаток во исполнувањето на обврските од Истанбулската конвенција, во следењето на напредокот на Владата во спроведувањето на Националниот акциски план, како и во набљудувањето на самото спроведување. Тоа претставува дополнителен

предизвик во застапувањето за соодветни промени во политиките бидејќи пристапот до овие податоци е неопходен за застапување и за креирање политики засновани врз докази.

За време на овој период на известување се подготвува новата национална стратегија за спречување и елиминација на насилството врз жените во семејството и во интимните врски со партнери.²⁷¹ Новиот закон за планскиот систем на Република Србија бара од властите да обезбедат финансиска пресметка и проценка на трошоците пред да се усвои.²⁷² При распределбата на средства за негово спроведување, Владата има можност да обезбеди сеопфатна заложба за спречување и заштита од РБН. Владиното финансирање за широкоопсежните политики е од суштинско значење за исполнување на обврските од Истанбулската конвенција, како и за унапредување на борбата против РБН, што допрва треба да се евидентира. Овој предлог-закон и придружните процеси се и алатка за борба и за мерење на напредокот во борбата против РБН. Меѓутоа, женските граѓански организации ја изразија својата загриженост за недостатокот на владина посветеност за поддршка на жртвите на РБН/СН/преживеаните од РБН/СН. Еден пример што го посочија организациите е од февруари 2020 година кога Министерството за правда имаше отворен повик за грантови за проекти и од вкупно 500 милиони динари (приближно 4 252 507 евра) не беше доделен ниеден грант за поддршка на жени жртви на насилство/преживеани од насилство.²⁷³

²⁶⁶ GREVIO, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Serbia*, GREVIO, 2020.

²⁶⁷ Координативно тело за родова рамноправност, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 15 мај 2020 година.

²⁶⁸ Министерството за финансии – Република Србија, податоци по барање на „Квина тил квина“, одговор добиен на 15 мај 2020 година.

²⁶⁹ Наместо зголемени заложби за финансирање за спречување на РБН, во овој период на известување српската влада се фокусираше на други инвестиции како што е војската. Во 2019 година, Србија беше рангирана на 5-то место на светско ниво за зголемување на воените трошоци, што е највисок пораст на воените трошоци на Западен Балкан и меѓу највисоките во Европа (извор: N. Tian et al., *SIPRI Fact Sheet April 2020: Trends in World Military Expenditure*, 2019, SIPRI, 2020).

²⁷⁰ GREVIO, *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Serbia*, GREVIO, 2020.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Ibid.

²⁷³ Autonomous Women's Centre, 'Press Release', *Autonomous Women's Centre*, 2020.

<https://www.womenngo.org.rs/en/news/1596-press-release> пристапено на: 1 септември 2020.

БРОЈ НА СЛУЧАИ НА РБН ЗА КОИ СЕ ИЗРЕЧЕНИ КАЗНИ

Казнувањето за РБН²⁷⁴ е основно барање на Истанбулската конвенција. Земјите од Западен Балкан постигнаа значителен напредок во прилагодувањето на законодавните мерки против СН и некои други аспекти на РБН. Сепак, спроведувањето на законот за СН и РБН и понатаму е проблем.

Предизвиците за спроведување на законот во регионот вклучуваат несоодветен полициски одговор во комбинација со несоодветно гонење и изрекување на казни за случаи на РБН/СН. На регионално ниво, полициските службеници наводно ги обвинувале жртвите, се обиделе да посредуваат во пријавените случаи, игнорирале различни форми на насилство и сериозност на злосторствата, како и ризикувале животи на жртви, одбивајќи да издаваат или правилно да спроведуваат наредби за заштита од сторителите. За сторителите, чии злосторства влегуваат во судскиот систем, казната низ целиот Западен Балкан е блага и многупати условена, што резултира само со парична казна. Надоместокот за жртвите речиси никогаш не се наметнува, дури и ако е изречена казна. Жртвите/преживеаните немаат доверба во институциите, а известувањето е тесно поврзано со стигми и стравови. Сето ова влијае врз ниските стапки на пријавување на жртвите/преживеаните, што создава негативен преседан за извршителите на насилство.

И покрај недостатокот на сеопфатни и родово расчленети податоци за случаи на РБН/СН за кои се изречени казни, овој дел дава преглед на празнините и на предизвиците во овој поглед. Овој истражувачки дел се обидува да обезбеди преглед на достапните податоци за случаи на РБН за кои се изречени казни во секоја земја од Западен Балкан. Притоа важно е да се напомене дека повеќето влади на Западен Балкан и релевантни институции немаат достапни податоци за случаи на СН. При проценка на случаите за кои се изречени казни и стапките на пријавување и имајќи предвид дека системското РБН е широкораспространет проблем низ целиот Западен Балкан, намален број на пријави не значи помалку случаи на насилство, наместо тоа тој често може да значи дека има други надворешни пречки за пријавување. Ова е важно да се забележи за време на овој период на известување, особено во врска со тековната пандемија со ковид-19, мерките за итни случаи и мерките за физичко дистанцирање кои се преземени. Намалените стапки на пријавување може да укажат на тоа дека жртвата/преживеаниот не е во можност или се чувствува небезбедно да го пријави сторителот или дека немаат доверба во соодветните институции.

Зголемувањето на пријавите, од друга страна, може да укаже на поточен приказ на стапките на насилство. Кога станува збор за феминицид (родово базирано и намерно убиство на жени), владите на Западен Балкан ретко ја разделуваат оваа форма на убиство од другите видови убиства во нивните бази на податоци. Во повеќето случаи, кога се достапни податоци, женските граѓански организации се оние кои ги следат стапките на феминициди, собираат податоци и играат надзорна улога во убиства поврзани со РБН.

²⁷⁴ Поради ограничувања во обемот на овој извештај, донесена е одлука да се изостави темата воено сексуално насилство, што беше вклучена во претходните извештаи, бидејќи за тоа е потребна поконтекстуална и подетална разработка.

АЛБАНИЈА

Имаше намалување на пријавените случаи на СН во Албанија во текот на 2019 година во споредба со претходната година. Обвинителството регистрираше вкупен број на 1 140 случаи во 2019 година (во споредба со 1 209 во 2018 година), од кои 834 (и 1 007 во 2018 година) се најдоа на судење.²⁷⁵ Регистрирани се 1 024 сторители на СН во 2019 година (во споредба со 1 195 во 2018 година), од кои 888 (и 1 069 во 2018 година) беа изведени пред суд, а 793 (826 во 2018 година) беа осудени.²⁷⁶

Трендот на намалување на пријавените случаи на СН исто така беше забележан на почетокот на 2020 година. Во февруари 2020 година беше пријавен 321 случај на СН во Полиција, додека во март оваа бројка се намали на 245 случаи, од кои 89 беа кривично гонети, 33 прекршители беа уапсени и беше издаден 141 налог за заштита.²⁷⁷ Од друга страна, линиите за помош на женските граѓански организации објавија зголемување на повиците поврзани со СН во овој период, што се совпадна со пандемијата со ковид-19, истакнувајќи ги пречките кои жртвите/преживеаните ги имаат за да ги пријавуваат своите случаи во соодветните институции поради кризните мерки и државните каранти.²⁷⁸

Бројот на пријавени случаи на сексуално вознемирување во текот на 2019 година бележи зголемување во споредба со 2018 година. Обвинителството регистрираше 57 случаи на сексуално вознемирување во 2019 година (во споредба со 51 во 2018 година), од кои 34 беа изведени пред суд (18 во 2018 година).²⁷⁹ Од пријавените случаи на сексуално вознемирување, евидентирани се 34 сторители (27 во 2018 година), истиот број на сторители се изведени пред суд (18 во 2018 година), а 23 се осудени (13 во 2018 година).²⁸⁰ Албанските власти и понатаму не го разбираат силувањето во брак, што резултира со ниска стапка на гонење.²⁸¹ Силувањето во брак често пати не се

смета за престап од страна на властите, што води кон тоа жртвите/преживеаните да се обесхрабруваат да пријават бидејќи постојат докази и искуство дека релевантните органи не го проследуваат соодветно престапот.

До јули 2019 година, албанската државна полиција извести за 11 убиства поврзани со СН.²⁸² Податоците покажуваат дека во помалку од два месеци од 2019 година, на секои осум дена една жена била жртва на феминид.²⁸³ Во јули 2020 година беше известено за случај на силување на дете во медиумите и кај институциите, привлекувајќи огромно внимание. Во овој јавен случај станува збор за 15-годишно девојче кое повеќепати го силувале нејзиниот школски чувар и уште тројца мажи и му се заканувале.²⁸⁴ Четворицата сторители се уапсени од Полицијата и истрагите се водат за време на пишувањето на овој извештај. Инцидент како овој, кој е видлив во јавноста и во медиумите, ги расветлува РБН и бруталноста на злосторствата извршени врз телата на жените и на девојчињата.

Во друг случај на РБН, кој доби внимание од јавноста, Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) ја објави својата одлука на 4 август 2020 година за случајот Тершана против Албанија, наведувајќи го неуспехот на албанските власти во ефикасното истражување на случајот на жалителката и им наложи да ѝ платат отштета.²⁸⁵ На 29 јули 2009 година, жалителката била нападна со киселина од непознат напаѓач на улица при што ѝ биле предизвикани тешки повреди.²⁸⁶ Таа се сомневала дека нападот го организирал нејзиниот поранешен сопруг.²⁸⁷ Одлуката на ЕСЧП за овој случај беше значаен потсетник за државата дека таа е одговорна за борба против РБН и значајно истражување за РБН, како што се бара со Истанбулската конвенција и националното законодавство.

²⁷⁵ Prokuroria e Pergjithshme, *Raport i Prokurorit te Pergjithshem mbi Gjendjen e Kriminalitetit per Vitin 2019*, Prokuroria e Pergjithshme, 2020, 108. http://www.pp.gov.al/web/kuvendit_raporti_vjetor_2019_28_3_2020_pp_perf_1864.pdf пристапено на: 22 мај 2020.

²⁷⁶ Ibid.

²⁷⁷ 'UNDP and Swedish Government Join Forces to Combat Domestic Violence amid COVID-19', *Medium.com*, 19 April 2020. <<https://medium.com/@albania.undp/undp-and-swedish-government-join-forces-to-combat-domestic-violence-amid-covid-19-3670c09c75b1>> пристапено на: 22 мај 2020.

²⁷⁸ E. Ballhysa, 'Debat: Karantina dhe Dhuna në Familje: Ulje e Rasteve apo mos Raportim i Saj?', *portavendore.al*, 24 April 2020.

<https://portavendore.al/2020/04/24/debat-karantina-dhe-dhuna-ne-familje-ulje-e-rasteve-apo-mos-raportim-i-saj/> пристапено на: 22 мај 2020.

²⁷⁹ Prokuroria e Pergjithshme, *Raport i Prokurorit te Pergjithshem mbi Gjendjen e Kriminalitetit per Vitin 2019*, Prokuroria e Pergjithshme, 2020, 93.

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, '2019 Country Reports on Human Rights Practices: Albania', *United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour*, 2020.

<https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/albania/> пристапено на: 22 мај 2020.

²⁸² Ibid.

²⁸³ Work with Perpetrators – European Network, 'Femicide across Albania: Every Eight Days a Woman is Killed!', *Work with Perpetrators – European Network*, 2020. <<https://www.work-with-perpetrators.eu/about-us/members/woman-to-woman-on-femicide>> пристапено на: 22 мај 2020.

²⁸⁴ N. Bogdani, 'Qindra Protestues Marshojnë në Tiranë për t'i thënë STOP Dhunës Seksuale', *Reporter.al*, 4 June 2020.

<https://www.reporter.al/qindra-protestues-marshojne-ne-tirane-per-ti-thene-stop-dhunes-seksuale/> пристапено на: 12 јуни 2020.

²⁸⁵ *Teršana v. Albania* (2020) 48756/14. <[https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR067Tq4YivtZqXoGA8xDuerd5besXwj7bbqmCchKd-AvFAAISM-uZO5-OI#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-203825"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR067Tq4YivtZqXoGA8xDuerd5besXwj7bbqmCchKd-AvFAAISM-uZO5-OI#{)> пристапено на: 11 август 2020.

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Ibid.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Законодавството во однос на СН во ФБиХ и Република Српска напредуваше со усвојувањето на нивните релевантни закони за заштита од СН и криминализација на СН/РБН. Сепак, напредокот во спроведувањето останува ограничен. Недостига мултисекторска соработка на релевантните засегнати страни со органите за спроведување на законот, главно во ФБиХ.²⁸⁸ Нема официјален систем за собирање податоци за случаи на СН.²⁸⁹ Базата на податоци на ФБиХ која ги интегрира податоците од полициските станици, центрите за социјална заштита, безбедните куќи, засолништата и СОС-линиите сè уште не е функционална и покрај тоа што беше основана во 2014 година.²⁹⁰

Во 2019 година, Полицијата на ФБиХ регистрираше 1 004 дела на СН, со 1 010 пријавени сторители, од кои 523 беа приведени.²⁹¹ Со оглед на тоа што истите податоци не се достапни за претходните години, невозможно е да се утврди дали бројот на случаи за кои извести Полицијата е зголемен или намален во овој поглед. Во Република Српска, бројот на случаи на СН кои се пријавени во Полиција во 2019 година бил 1 178, што е раст од 16 % во однос на 2018 година.²⁹² Бројот на сторители на СН во 2019 година е 1 223, што исто така претставува пораст од 16 % во споредба со податоците од 2018 година, а бројот на жртви на СН/преживеани од СН се зголеми за 14 % во 2019 година, со вкупно 1 438 идентификувани лица.²⁹³ Полицијата во Република Српска објави дека, од вкупниот број жртви/преживеани во 2019 година, 488 доживеале насилство извршено од страна на нивните сопрузи, во 39 % од вкупниот број жртви/преживеани типот на насилство е физичко насилство, додека во 33 % на случаи тоа било психолошко насилство.²⁹⁴

Недостапноста и непристапноста на податоците за СН/РБН претставува голем предизвик во следењето на ефективност на механизмите за спроведување на законот, и на државно ниво и на ниво на политичка единица. Извештаите на женските граѓански организации, сепак, ги забележуваат неточностите во проценката на бројот на случаи пријавени од Полицијата што влегле во судскиот систем.²⁹⁵ Полицијата ги обесхрабрува жртвите/преживеаните да ги пријавуваат своите случаи и да бараат заштита, обвинувајќи ги или обидувајќи се да посредуваат во нивните случаи и да ги убедат да не преземаат активности против насилниците.²⁹⁶ Има извештаи дека Полицијата доцни со издавање наредби за заштита за итни случаи со што не обезбедува ефикасна заштита за жртвите/преживеаните.²⁹⁷ Главно престапите поврзани со СН често се разгледуваат и се регистрираат како нарушување на јавниот ред и мир.

Не е забележано подобрување во однос на казните за случаи на СН/РБН од претходниот период на известување. Долгите процеси на судските постапки и понатаму се вознемирувачки и обесхрабрувачки. За време на траењето на судските постапки, на жртвите на СН/преживеаните од СН и на нивното семејство не им е обезбедена соодветна физичка заштита поради што се подложни на дополнителни закани или напади од страна на насилниците од моментот на пријавување до моментот кога судот ќе донесе пресуда. Освен тоа, наводно на обвинителите им недостасува подготвеност да водат соодветни истраги за случаите на СН со тоа што ќе се осигури дека постојат докази што ќе им овозможат да продолжат со гонењето дури и по потенцијалното повлекување на жртвите како што е предвидено со законот.²⁹⁸

²⁸⁸ The Advocates for Human Rights & Ženski Centar Trebinje, *Bosnia and Herzegovina: Stakeholder Report for the United Nations Universal Periodic Review*, 2019. <file:///C:/Users/elidel/Downloads/JS1_UPR34_BIH_E_CoverPage.pdf> пристапено на: 23 септември 2020.

²⁸⁹ United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, *2019 Country Reports on Human Rights Practices: Bosnia and Herzegovina*, United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 2020. <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/bosnia-and-herzegovina/> пристапено на: 23 септември 2020.

²⁹⁰ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Bosnia and Herzegovina*, OSCE, 2019. <https://www.osce.org/secretariat/423470?download=true> пристапено на: 23 мај 2020, 14.

²⁹¹ Federation of Bosnia and Herzegovina – Ministry of Interior, *Informacija o Stanju Sigurnosti na Području Federacije BiH za Period Januar – Decembar 2019. Godine*, Federation of Bosnia and Herzegovina – Ministry of Interior, 2020. <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2020/02/Informacija-2019.-godine-konacna.pdf> пристапено на: 25 мај 2020, 12.

²⁹² Министерство Породице, Омладине и Спорта, Република Српска, *Информација о Спровођењу Општет Протокола о Поступању у Случајева Насиља у Породици за 2019. Године у Републици Српској*, 2020. <<https://tinyurl.com/y35u436l>> пристапено на: 18 септември 2020, 6.

²⁹³ Ibid.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ The Advocates for Human Rights & Ženski Centar Trebinje, *Bosnia and Herzegovina: Stakeholder Report for the United Nations Universal Periodic Review*, November 2019.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ Ibid.

КОСОВО

Бројот на случаи поврзани со СН кои се пријавени во Полиција во 2019 година се зголеми на 1 915 од 1 541 во 2018 година.²⁹⁹ Канцеларијата за застапување и помош на жртвите прими 1 353 пријавени случаи на СН.³⁰⁰ Владините кризни мерки и воведените карантини поради пандемијата со ковид-19 резултираа со зголемен број случаи на РБН/СН во првата половина на 2020 година.³⁰¹ Од јануари до март 2020 година имаше поголем број регистрирани случаи во споредба со истиот период во 2019 година.³⁰² Зголемувањето на пријавените случаи на СН за време на пандемијата со ковид-19 беше 30 %.³⁰³ Понатаму, над 40 случаи на сексуално насилство беа пријавени во Полиција во првите пет месеци од 2020 година.³⁰⁴ Ова зголемување на случаите поврзани со СН е забележано во сите етнички групи на Косово.³⁰⁵ Убиствата поврзани со РБН/СН се чести во последниве години. Три жени беа убиени од членовите на нивните семејства во 2019 година. Во јуни 2020 година, една жена беше убиена од нејзиниот сопруг кој претходно доби условна казна за сторено физичко насилство врз жртвата во минатото.³⁰⁶ Недостатокот на јавни и достапни податоци за бројот на феминициди го отежнува споредувањето на бројките од година во година. Сепак, стапката на феминициди и понатаму е голема причина за загриженост.

Канцеларијата за застапување и помош на жртвите побара наредби за заштита за 668 случаи на СН во текот на 2019 година, од кои 447 беа одобрени од судот.³⁰⁷ Податоците за бројот на случаи на СН изнесени пред суд не беа достапни на јавноста.³⁰⁸ Интегрирана база на податоци што овозможува следење и гонење на случаите на СН во Косово беше формирана на почетокот на 2019 година,³⁰⁹ но институциите немаа желба да ја користат.³¹⁰ Оваа неволност е пречка за собирање податоци со цел истражување и застапување, но исто така укажува на тоа дека не се дава приоритет на собирање податоци за РБН или СН.

Правото на надоместок на штета за семејството на жртва на СН, убиена од нејзиниот сопруг во 2011 година, беше утврдено со пресуда на Основниот суд во Призрен во ноември 2019 година, по одлуката на Уставниот суд, со која се потврди неуспехот на државата да ја заштити жртвата.³¹¹ Сепак, Државната канцеларија за застапување поднесе жалба против одлуката тврдејќи дека одговорноста за обесштетувањето ја има Судскиот совет на Косово со што случајот се донесе во Апелациониот суд каде што и остана за време на пишувањето на овој извештај.³¹²

²⁹⁹ 'Komunikatë për Media', *Kosovo Police*, 15 April 2020. <<https://www.kosovopolice.com/komunikate-per-media-5/>> пристапено на: 13 април 2020.

³⁰⁰ B. Iberdemaj, 'Gratë dhe Thirrjet e Humbura për Mbrojtje nga Dhuna në Familje', *Kallxo.com*, 14 April 2020. <<https://kallxo.com/gjate/analize/grate-dhe-thirrjet-e-humbura-per-mbrojtje-nga-dhuna-ne-familje/>> пристапено на: 13 мај 2020.

³⁰¹ E. Bllaca, 'Worrying Increase in Cases of Domestic Violence in Kosovo', *Voice of America*, 15 April 2020. <<https://www.zeriamerikes.com/a/kosovo-osce-domestic-violence/5373091.html>> пристапено на: 13 април 2020.

³⁰² 'Komunikatë për Media', *Kosovo Police*, 15 April 2020. <<https://www.kosovopolice.com/komunikate-per-media-5/>> пристапено на: 13 април 2020.

³⁰³ 'UN Women: Ka rritje të dhunës në familje për 30 për qind', *epokaere.com*, 27 April 2020. <<https://www.epokaere.com/un-women-ka-rritje-te-dhunes-ne-familje-30-per-qind/>> пристапено на: 10 септември 2020.

³⁰⁴ B. Bajrami, 'Mbi 40 Raste të Dhunës Seksuale për Pesë Muaj në Kosovë', *Koha.net*, 25 May 2020. <<https://www.koha.net/arberi/223236/mbi-40-raste-te-dhunes-seksuale-per-pese-muaj-ne-kosove/>> пристапено на: 13 јуни 2020.

³⁰⁵ KoSsev Portal, 'Domestic Violence Cases on the Increase Compared to Last Year', *KoSsev*, 24 April 2020. <<https://kossev.info/domestic-violence-cases-on-the-increase-compared-to-last-year/>> пристапено на: 13 април 2020.

³⁰⁶ B. Iberdemaj, 'Dështimi në Parandalim, i Dyshuari për Vrasjen e Gruas e Kishte Rrahur edhe më Parë me Bisht të Sëpatës', *Kallxo.com*, 30 July 2020. <<https://kallxo.com/ligji/deshtimi-ne-parandalim-i-dyshuari-per-vrasjen-e-gruas-e-kishte-rrahur-edhe-me-pare-me-bisht-te-sepates/>> пристапено на: 26 август 2020.

³⁰⁷ B. Iberdemaj, 'Gratë dhe Thirrjet e Humbura për Mbrojtje nga Dhuna në Familje', *Kallxo.com*, 14 April 2020.

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ UN Women Europe and Central Asia, 'Kosovo to Start Using an Integrated Database for Cases of Domestic Violence', *UN Women Europe and Central Asia*, 2019. <<https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2019/04/kosovo-to-start-using-an-integrated-database-for-cases-of-domestic-violence>> пристапено на: 13 мај 2020.

³¹⁰ B. Iberdemaj, 'Gratë dhe Thirrjet e Humbura për Mbrojtje nga Dhuna në Familje', *Kallxo.com*, 14 April 2020.

³¹¹ B. Iberdemaj, 'Court Awards Family of Diana Kastrati 950000 Euros in Compensation', *Prishtina Insight*, 11 September 2019. <<https://prishtinainsight.com/court-awards-family-of-diana-kastrati-95000-euros-in-compensation/>> пристапено на: 13 мај 2020.

³¹² B. Iberdemaj, 'Shteti Ankohet për Kompensimin e Familjes së Diana Kastratit', *Kallxo.com*, 29 October 2019. <<https://kallxo.com/lajm/video-shteti-ankohet-per-kompensimin-e-familjes-se-diana-kastratit/>> пристапено на: 13 мај 2020.

Во 2018 година беше изречена казна доживотен затвор, највисока пресуда, за убиство на жена и нејзината 9-годишна ќерка од страна на сопругот на жената. Пресудата од септември 2018 година беше вратена на повторно судење со одлука на Врховниот суд во јуни 2019 година и покрај силниот протест против повторно судење од страна на женските граѓански организации.³¹³

Професионални лица, вклучително и женски граѓански организации, кои застапуваат жртви/преживеани раскажаа за често несоодветното постапување со случаи на СН од одговорните институции. Тие укажуваат на лошо водење на случајот, изрекување на блага пресуда, неиздавање на задолжителна заштита или наредби за отстранување или несоодветен одговор, сето ова

служи како поттикнувачки фактор за сторителите повторно да извршат престап. Често е незадоволството од косовската полиција за нивното севкупно постапување при случаите на СН, почнувајќи од несоодветно интервјуирање на жртвите до мерките што ги преземаат против насилниците.³¹⁴ Заедно со полициското постапување, судовите исто така беа нашироко критикувани за нивното несовесно постапување со судењата поврзани со СН, имено за ретрауматизација на жртвите/преживеаните преку повторување на непотребни интервјуа, недостаток на судска инфраструктура за заштита на жртвите/преживеаните од соочување со нивните сторители, како и кршење на другите постапки според Кривичниот законик.³¹⁵

ЦРНА ГОРА

Податоците за бројот на пријавени и казнети случаи на РБН/СН за 2019 година сè уште не беа ставени на располагање на јавноста за време на пишувањето на овој извештај. Базата на податоци што овозможува размена на информации за случаите на СН меѓу Министерството за внатрешни работи, Полициската управа, Министерството за социјална помош и центрите за социјална работа е основана во мај 2019 година.³¹⁶ Резултатите од зголемувањето на ефективностa на институциите за следење и борба против СН ќе се видат во иднина. Подготвеноста и посветеноста за ефективно користење на базата на податоци е императив за да се осигури дека таа ја исполнува својата цел за меѓуинституционална координација за решавање на СН.

Законодавството на Црна Гора за СН/РБН е во голема мерка усогласено со Истанбулската конвенција, со исклучок на сексуалното вознемирување кое останува неказниво со законот, придонесувајќи за голем број незаштитени жртви/преживеани. Освен напредното законодавство, извештаите забележуваат мал напредок во однос на неговото ефективно спроведување. Недостатокот на политичка волја за промоција и заштита од РБН главно се одразува преку слаба меѓуинституционална координација. Жртвите/преживеаните го критикуваат бавното и

несоодветно постапување со нивните случаи, што е една од главните пречки за пријавување. Пречките за пријавување се навистина загрижувачки бидејќи тие можат да доведат до постојан или зголемен ризик од насилство.

Културолошките фактори кои се вкоренети во институциите претставуваат големи предизвици за ефективната заштита на жртвите/преживеаните од РБН. Полицијата редовно го става товарот на докажување врз жртвата/преживеаниот, често пати заземајќи ја страната на сторителите.³¹⁷ Иако законот предвидува насилниците да бидат иселени од домот во случаи на СН, Полицијата ретко ги иселува.³¹⁸ Наместо тоа, жртвите/преживеаните и нивните деца се испраќаат во засолништа со привремено сместување. Во отсуство на алтернативно домување и финансиски ограничувања за да се обезбеди домување, жртвите на СН/преживеаните од СН немаат друга опција, освен да се вратат кај сторителите. Овој јаз во услугите и институционалните одговори е навистина загрижувачки и за него беше известно во претходните изданија на *Правата на жените на Западен Балкан*. За време на овој период на известување, подобрување во овој поглед не се забележува ниту во достапните податоци и ресурси ниту пак од женските граѓански организации кои се борат против РН.

³¹³ KWN, 'RrGK Kundër Kthimit në Rigjykim të Rastit të Vrasësit Pjetër Nrecaj', KWN, 2019.

<https://womensnetwork.org/sq/rrgk-kunder-kthimit-ne-rigjykim-te-rastit-te-vrasesit-pjeter-nrecaj/> пристапено на: 13 мај 2020.

³¹⁴ B. Iberdemaj, 'Gratë dhe Thirrjet e Humbura për Mbrojtje nga Dhuna në Familje', *Kallxo.com*, 14 April 2020.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Delegation of the European Union to Montenegro, 'The Domestic Violence Data Base has been Established', *Delegation of the European Union to Montenegro*, 2019. <https://eeas.europa.eu/delegations/montenegro/63167/node/63167_id> пристапено на: 30 мај 2020.

³¹⁷ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Montenegro*, OSCE, 2019.

³¹⁸ Ibid., 16.

Благите казни за СН од страна на судовите и понатаму се клучен проблем во Црна Гора и симптоматски тренд на Западен Балкан. Иако, според законот, СН се казнува со затворска казна од една до 10 години, во пракса црногорските судови генерално ги казнуваат сторителите со парични казни или затвор во просек до три години.³¹⁹ Психолошкото и сексуалното насилство и понатаму во најголем дел од случаите не се прогонуваат по судски пат.³²⁰ Во ноември 2019 година, извршителот на сексуално насилство беше осуден на само шест месеци затвор од Високиот суд во Бијело Поље по пресудата на првостепениот суд со која првично беше ослободен сторителот.³²¹ Бројот на налози за

заштита останува мал, дури и во случаи на повторено насилство.³²²

Во Црна Гора и понатаму има значителна географска разлика во спроведувањето на законот. Се верува дека полициската реакција кон жртвите/преживеаните од различни етнички заедници е несоодветна и се заснова на предрасуди. Понатаму, информациите за пријавување на СН на други јазици освен црногорскиот јазик се недостапни, што резултира со нееднаков пристап кон државната заштита за жртвите од етничките малцинства.³²³

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Северна Македонија продолжува да се соочува со предизвици кога станува збор за институционални одговори на РБН. Платформата за родова еднаквост извести дека имало три феминициди од јануари до летото 2020 година, и во сите случаи институциите знаеле за случаите бидејќи претходно било пријавено насилство, но тие не успеале да обезбедат соодветна заштита.³²⁴

За време на овој период на известување, Северна Македонија беше сведок на мало намалување на бројот на случаи на СН кои беа пријавени во Полиција. Според податоците од Министерството за внатрешни работи,³²⁵ во 2019 година имаше вкупно 989 (споредено со 1 006 во 2018 година) пријавени кривични дела поврзани со СН, од кои 588 се случаи на телесни повреди (506 жени жртви/преживеани), 23 случаи се со тешки телесни повреди (14 жени жртви/преживеани), 366 случаи на кривични дела кои ја загрозуваат безбедноста (318 жени жртви/преживеани) и пет се случаи на феминицид. Од јануари до март 2020 година имало 241 новопријавено кривично дело поврзано со СН, од кои 207 биле жени жртви/преживеани. За време на

карантините при пандемијата со ковид-19, сепак, Полицијата на Северна Македонија забележа намален број на случаи на СН во споредба со истиот период во 2019 година, што може да укаже на неможност на жртвите на СН/преживеаните од СН да пристапат кон безбеден простор од каде можат да ги пријавуваат своите случаи додека биле во самоизолација со сторителот. За време на карантините во земјата, како дел од кризните мерки поврзани со ковид-19, две жени беа убиени од нивните партнери.³²⁶ Слично на ова, во периодот од април до јуни 2020 година, Министерството за внатрешни работи извести за 193 кривични дела поврзани со СН во споредба со 226 во истиот период во 2019 година.³²⁷

Од друга страна, во 2019 година МТСП³²⁸ регистрираше 1 555 нови случаи на СН, од кои 1 135 жени жртви/преживеани и 1 73 деца жртви/преживеани. Во периодот од 1 јануари до 15 мај 2020 година имало 505 новорегистрирани случаи на СН. Психолошкото насилство (во 1 275 случаи) и физичкото насилство (во 787 случаи) беа најчесто пријавуваните форми на СН.

³¹⁹ United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, '2019 Country Reports on Human Rights Practices: Montenegro', *United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour*, 2020.

<https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/montenegro/> пристапено на: 30 мај 2020.

³²⁰ OSCE, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Montenegro*, OSCE, 2019, 12.

³²¹ Ibid.

³²² Ibid., 12.

³²³ Ibid., 58.

³²⁴ Платформа за родова еднаквост, „Реакција: Ненавремената реакција на полицијата може да резултира во феминицид“. *Gender Equality Platform*, 2020. <<https://tinyurl.com/y4lmffm5>> пристапено на: 18 септември 2020.

³²⁵ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

³²⁶ Z. Hajro Jajaga, 'Shkup: Dy Viktima nga Dhuna në Familje Gjatë Pandemisë - Nuk Raportohen Rastet', *Radio Europa e Lirë*, 16 May 2020. <https://www.evropaelire.org/a/30615661.html> пристапено на: 3 јуни 2020.

³²⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

³²⁸ Ibid.

Женските граѓански организации наведуваат дека не сите случаи на СН кои се пријавени во Полиција се евидентираат како семејно насилство. Понекогаш тие се заведуваат како прекршоци за нарушување на јавниот ред и мир, па затоа не добиваат статус на СН.³²⁹ Ваквите погрешни категоризации се потврдени и со Годишниот извештај за 2019 година на Министерството за внатрешни работи каде што е утврдено дека полициските станици примиле 3 196 жалби на СН и 470 од нив биле заведени како ситни прекршоци.³³⁰ Женските граѓански организации исто така забележуваат дека многу од случаите пријавени во Полиција се поврзани со физичко насилство, додека жртвите/преживеаните не пријавуваат други форми на насилство како што се психолошко или економско насилство затоа што сметаат дека полициските службеници нема да постапат по овој вид насилство.³³¹ Понекогаш жртвите на СН/преживеаните од СН ги повлекуваат своите изјави, што значи дека извештаите повеќе нема да бидат регистрирани како поврзани со СН, туку само како поплаки по што Полицијата не презема

понатамошни активности.³³² Покрај тоа, полициските службеници понекогаш упатуваат жртви на СН/преживеани од СН во центрите за социјална помош само доколку има вмешано и деца.³³³ Ова е проблематично затоа што жените жртви на РБН/преживеани од РБН треба да добијат упати до центрите без оглед дали имаат или немаат деца или пак дали и нивните деца биле жртви/преживеани.

Иако Министерството за внатрешни работи и МТСП се обврзани да соработуваат и да се информираат едни со други за нови пријавени случаи, тоа не се случува во пракса. Недос³³⁴ татокот на интегрирана база на податоци за случаите на РБН/СН претставува голем предизвик за да се има интегриран број на пријавени случаи во соодветните институции и за да се има интегриран број на казни за овие случаи. Во отсуство на такви податоци, тешко е да се следи трендот на пријавените случаи од една година во друга и да се спроведе анализа во врска со ефективността на институциите при справувањето со нив, а и да се изврши следење и застапување.

СРБИЈА

Во 2019 година, Полицијата регистрирала вкупно 28 214 случаи на СН во Србија. Податоците покажуваат дека 68 % од пријавените случаи на СН биле оценети од Полицијата како „висок ризик“. Она што е направено во случаите на СН кои не се оценети како висок ризик и за кои не е издаден налог за итни мерки не може да се заклучи врз основа на достапните податоци. Истражувачите исто така не можат да пристапат кон податоците за тоа кои чекори се преземени за оние случаи што Полицијата ги проценила како висок ризик. Имајќи предвид дека Србија има високи стапки на феминициди и обиди за убиства на жени во контекст на партнерски и семејни односи, потребно е дополнително да се испита дали проценката и управувањето со ризикот биле соодветни во овие ситуации.³³⁵

Родовата природа на насилство врз жените од партнерите и семејството постојано се покажува во родовото расчленување на сторителите и жртвите/преживеаните според податоците

добиеани од Автономниот женски центар во форма на барања за слобода на информации. Жените се претежно жртви на насилство/преживеани од насилство извршено од нивните сегашни или поранешни партнери (во 69 % од случаите), како и од други машки роднини (приближно 24 %). Онаму каде што мажите се жртви на СН/преживеани од СН, во 73 % од случаите насилството го извршиле други членови на семејството кои се мажи.³³⁶

Претставниците на Обвинителството предложија продолжување на 97 % од сите полициски налози за итни мерки, а претставниците на судот усвоија 96 % од предлозите на Обвинителството. Ова значи дека во 2019 година, во Србија, дури 93 % од полициските налози за итни мерки (48 часа) беа продолжени за 30 дена. Девет проценти од сторителите ги прекршиле налозите, сепак, со оглед на овие податоци, не постои начин да се процени колку прекршоци не биле пријавени или со колку од пријавените прекршоци властите постапиле несоодветно.³³⁷

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Министерство за внатрешни работи, *Годишен Извештај на Министерството за внатрешни работи*, 2019. <https://tinyurl.com/yxbo755k> пристапено на: 1 септември 2020.

³³¹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Северна Македонија.

³³² Ibid.

³³³ Ibid.

³³⁴ Ibid.

³³⁵ T. Ignjatović, *Primena Zakona o Sprečavanju Nasilja u Porodici u Srbiji za Period Januar – Decembar 2019. Godine, Osmi Izveštaj o Nezavisnom Praćenju Primene Zakona*, Belgrade, Autonomous Women's Centre, 2020.

https://www.womenngo.org.rs/images/vesti-20/Osmi_nezavisni_izvestaj_jan_dec_2019.pdf пристапено на: 11 август 2020, 1.

³³⁶ Ibid., 2.

³³⁷ Ibid., 1.

Податоците покажуваат дека долгорочната заштита на жртвите на СН/преживеаните од СН останува „слаба точка“. Обвинителството во Србија поднесе тужби за мерки на заштита само во 2 % од насилните случаи за кои се продолжени итните мерки, а граѓанските тужби, иако се итни, се покажуваат како неефикасни за што е показател повторувањето на насилството.³³⁸ Триесет проценти од сторителите кои добиле итни мерки го повториле насилството.³³⁹

Врз основа на податоците од Второстепеното основно јавно обвинителство во Белград, бројот на кривични обвиненија против сторителите на СН во околните предградија на Белград се намали од 654 во 2018 година на 414 во 2019 година. Обвинителството одби речиси една четвртина од вкупниот број на обвиненија за СН поднесени во 2019 година, сметајќи ги како неосновани. Притвор беше определен за 120 сторители на СН чии случаи поминаа низ судот, додека итни мерки за отстранување од домот и забрана за комуникација со жртвата/преживеаниот беа применети за 515 сторители. Во текот на 2019 година, врз основа на обвиненијата од Второстепеното основно јавно обвинителство во Белград, беа осудени 135 сторители на СН, спогодби за вина беа склучени за 60 сторители, а мерки за безбедност беа изречени за 33 сторители. На вкупно 230 сторители им беше изречена кривична казна. Во 2019 година, судот донесе ослободителна пресуда за пет случаи, а за една третина од случаите изрече затворска казна при што највисоката казна беше шест години.³⁴⁰

Споредбата на квантитативните податоци од евиденцијата водена во Министерството за внатрешни работи и Јавното обвинителство од 2019 година со податоците од 2018 година укажува на одредени трендови во клучните параметри: пријавите за насилство се зголемија за 10 % во споредба со 2018 година; повторувањето на актите

на насилство се зголеми на 60 % во споредба со претходната година; направени се 42 % повеќе индивидуални планови за заштита и поддршка на жртвите во споредба со 2018 година.³⁴¹

Иако е невозможно да се одреди бројот на жени кои починале како директен резултат на РБН/СН,³⁴² нема намалување во трендовите на високи стапки на феминицид со текот на годините во Србија.³⁴³ Тоа што има голем број на феминициди е крајно загрижувачки и бара итно решавање на институционално ниво.

Во врска со жртвите на трговија со луѓе/преживеаните од трговија со луѓе, податоците за 29 судски одлуки донесени во кривична постапка во текот на 2019 година беа достапни од Основниот суд, Вишиот суд и Апелациониот суд во Србија.³⁴⁴ Првостепените пресуди вклучија 16 пресуди кои опфатија вкупно 18 сторители: шест лица беа обвинети за кривично дело трговија со луѓе, две беа обвинети за трговија со луѓе и посредување при проституција, девет беа обвинети за посредување при проституција и едно беше обвинето за трговија со малолетници за посвојување.³⁴⁵ Истата година во првостепените одлуки имало вкупно 37 повредени страни, од кои 14 (38 %) биле малолетни за време на извршувањето на кривичното дело.³⁴⁶ Триесет и шест повредени лица (97 %) биле жени, додека само едно повредено лице било машко (3 %).³⁴⁷ Второстепените пресуди вклучуваат 13 судски одлуки донесени во текот на 2019 година.³⁴⁸ Вкупниот број на сторители во овие пресуди беше 21.³⁴⁹ Судските пресуди покажуваат тренд на блага казнена политика и голем број спогодби за признавање вина.³⁵⁰ Од почетокот на 2020 година, тимот за поддршка на жртви на женската граѓанска организација АСТРА идентификуваше 22 нови жртви на трговија со луѓе/преживеани од трговија со луѓе.³⁵¹

³³⁸ Ibid.

³³⁹ Ibid., 2.

³⁴⁰ Tanjug, 'Drugo Turobstvo: Pad Krivičkih Dela Porodično Nasilje', *Dnevnik*, 03 January 2020.

<https://www.dnevnik.rs/hronika/drugo-tuzilastvo-pad-krivicnih-dela-porodicnog-nasila-03-01-2020> пристапено на: 18 maj 2020.

³⁴¹ T. Ignjatović, *Primena Zakona o Sprečavanju Nasilja u Porodici u Srbiji za Period Januar – Decembar 2019. Godine, Osmi Izveštaj o Nezavisnom Praćenju Primene Zakona*, Belgrade, Autonomous Women's Centre, 2019, 3.

³⁴² K. Stevanović, 'Dan Sećanja na Žene Žrtve Nasilja u Srbiji: Od Početka Godine Šest Žena Ubijeno u Porodičnom Nasilju', *BBC na Srpskom*, 18 May 2020. <<https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-52704802>> пристапено на: 18 maj 2020.

³⁴³ K. Đorđević, 'Osam Žrtava Porodičnog Nasilja od Početka Godine', *Politika*, 18 May 2020.

<http://www.politika.rs/sr/clanak/429841/Друштво/Осам-жртва-породичног-насилја-од-почетка-године> пристапено на: 18 maj 2020.

³⁴⁴ ASTRA – Anti Trafficking Action, *Human Trafficking Victims in Criminal Proceedings: Analysis of Judicial Practice for 2019 for the Crimes of Mediation in Prostitution, Trafficking in Human Beings and Trafficking in Minors for Adoption*, ASTRA – Anti Trafficking Action, 2020, 9.

³⁴⁵ Ibid., 10.

³⁴⁶ Ibid., 14.

³⁴⁷ Ibid.

³⁴⁸ Ibid., 9.

³⁴⁹ Ibid., 21.

³⁵⁰ Ibid., 34.

³⁵¹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

Показател за неефикасните истраги за случаите на РБН се постојаните противречности меѓу бројот на кривични пријави и бројот на лица кои се осудени со тоа што мнозинството од нив добиваат условни казни.³⁵² Во 2019 година, за 514 сторители на демнење (член 138а од Кривичниот законик), кривичните пријави беа одбиени во 21 % од случаите, обвиненија беа поднесени за само 13,4 % од сторителите, а само 9 % од сторителите беа осудени.³⁵³ Кога станува збор за сексуално вознемирување, во 2019 година имаше пријави за само 231 лице, 10,4 % од пријавите беа одбиени, обвинение е поднесено за 18,2 % од лицата, а само 14,3 % биле осудени. Во 2019 година, во Србија не беше регистрирано никакво барање за присилен брак.³⁵⁴ Очигледно е дека има несоодветна проценка на ризик за да се спречи РБН, вклучително и фемицид и недостаток на навремено издавање и ефикасно спроведување на налозите за итна заштита.³⁵⁵ Жртвите/преживеаните кои го пријавуваат својот насилник и одлучуваат да влезат во судскиот систем не добиваат доволно заштита за време на судските постапки, што дополнително ги става во опасност од насилство од страна на сторителот.³⁵⁶

Тврдењата дека намален број на кривични обвиненија го одразува намалениот број на случаи на СН се сомнителни со оглед на недостатокот на јак систем за собирање и следење на податоци за случаи на РН во Србија.³⁵⁷ Дури и три години по спроведувањето на Законот за спречување на семејно насилство, за време на пишувањето на овој извештај, не се воспоставени никакви централни записи во електронска форма. Овој систем за електронско собирање на податоци ќе го олесни следењето и прегледот на податоците од клучните институции како што се: Полицијата, Обвинителството, судовите и центрите за социјална работа.³⁵⁸ Недостатокот на систем што обезбедува собирање на сите податоци за сите форми на насилство врз жените, како и институционалниот одговор на нив укажува на недостаток на напредок во спроведувањето на барањата од член 11 од Истанбулската конвенција.

³⁵² CEDAW, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, CEDAW, 2019, 7.

³⁵³ T. Ignjatović, *Primena Zakona o Sprečavanju Nasilja u Porodici u Srbiji za Period Januar – Decembar 2019. Godine, Osmi Izveštaj o Nezavisnom Praćenju Primene Zakona*, Belgrade, Autonomous Women's Centre, 2020.

³⁵⁴ Ibid.

³⁵⁵ CEDAW, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, CEDAW, 2019, 7.

³⁵⁶ OSCE, *Well-being and Safety of Women – Serbia*, OSCE, 2019.

³⁵⁷ CEDAW, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, CEDAW, 2019, 8.

³⁵⁸ T. Ignjatović, *Primena Zakona o Sprečavanju Nasilja u Porodici u Srbiji za Period Januar – Decembar 2019. Godine, Osmi Izveštaj o Nezavisnom Praćenju Primene Zakona*, Belgrade, Autonomous Women's Centre, 2020, 3.

Препораки*

Покрај супстантивната правна рамка за борба против РБН и СН, Истанбулската конвенција (и Неопходниот пакет услуги на ОН) налага воспоставување институционална рамка за креирање политики, координација на услугите,

собирање податоци, следење и проценка и соработка со ГО. Воспоставувањето на овие потребни структури останува нецелосно во регионот на Западен Балкан.

Број на случаи на РБН за кои се изречени казни

НАКРАТКО:

И покрај напредокот во усогласувањето на националните правни рамки со Истанбулската конвенција, не се пренесени сите барања на национално ниво, во најмала рака спроведувањето на нововоспоставените стандарди останува нерамномерно. Постојните законски рамки не успеваат ефикасно да ги решат сите форми на насилство, вклучително и оние од кои жените и девојчињата од ранливите групи се несразмерно засегнати. Воспоставените казни не се сразмерни со кривичните дела и не ги застрашуваат сторителите.

ВО РОК ОД ЕДНА ГОДИНА:

Законските измени и дополнувања може да се подготват за да опфатат целосно усогласување со Истанбулската конвенција, сите форми на насилство и казни кои служат за застрашување на сторителите и се сразмерни со тежината на кривичното дело.

Владите треба:

- да ги криминализираат сите форми на РБН како што се утврдени во Истанбулската конвенција
- да ги криминализираат сите форми на компјутерско малтретирање, закани и насилство
- да го изменат законодавството и/или протоколите за да побараат на пр. службени истраги и гонења за родово базирани кривични дела така што делата нема да се целосно зависни од тужбата поднесена од жртвите/преживеаните и постапката може да продолжи дури и ако жртвата/преживеаниот се повлече од изјавата или тужбата
- да обезбедат дека законодавството го дефинира силувањето со единствениот составен елемент на согласност
- да го изменат законодавството за да се отстранат паричните казни како казна за СН
- да го изменат кривичниот закон за да обезбедат вклучување на влошените околности утврдени во Истанбулската конвенција, вклучително и за злосторства извршени од членови на семејството
- да воведат долгорочни и/или трајни налози за заштита, да го изменат законодавството за да се осигури дека кршењето на налогот за заштита е криминализирано
- да ја укинат и да ја казнат практиката на посредување во случаи на РБН/СН
- да создадат специјализирани единици за решавање на РБН/СН во рамките на полицијата и обвинителството

- да развијат упатства и специјализирани форми за документирање на повреди кои ќе се користат во кривични постапки (пример: Австрија)
- да го препознаат полот, сексуалната ориентација и родовиот израз/идентитет како основа за злосторства од омраза
- да воспостават и да спроведуваат интегрирани бази на податоци со информации за случаи на РБН
- да овозможат статистиката за РБН да биде достапна за јавноста.

Институциите на ЕУ, другите меѓувладини организации и донаторите треба:

- да поддржат целосно усогласување на релевантното законодавство со Истанбулската конвенција, следејќи ги препораките на извештаите на ГРЕВИО
- да ги поддржат капацитетите на земјите да собираат статистички податоци расчленети според род, вклучувајќи пријавени и казнети случаи на РБН/СН
- да финансираат студии за распространетоста на различните форми на РБН и на стапките на известување во земјите на Западен Балкан како дел од целокупната поддршка за програмите за спречување и заштита од РБН.

* Со оглед на разновидната состојба во секоја земја, препораките се генерализирани и се однесуваат на поголемиот дел од земјите на Западен Балкан за секоја препорачана акција.

Број на засолништа и СОС-линии

НАКРАТКО:

Повеќето земји во регионот се соочуваат со хроничен недостиг на засолништа за жртви на РБН/преживевани од РБН, особено надвор од главните градови, поради ограничено финансирање од државите.

ВО РОК ОД ЕДНА ГОДИНА

Да се воспостават внатрешни механизми за поплаки и обрасци за проценка пред заминување од засолништата, за употреба во сите засолништа како прашање на внатрешните регулативи и да се обезбеди поголема распределба на средства од националните и локалните буџети за засолништата и другите специјализирани услуги.

Владите треба:

- да осигурат дека специјализираните женски граѓански организации можат да продолжат да раководат со засолништа и да обезбедуваат други услуги на жените жртви на РБН/СН/преживевани од РБН/СН
- да обезбедат одржливо финансирање на постојните засолништа и да овозможат зголемување на бројот на засолништа и линии за помош со соодветно финансирање од соодветните буџети
- да обезбедат засолништа и услуги на линии за помош за сите жртви на РБН/преживевани од сите форми на РБН, а не само на жртви на СН/преживевани од СН
- да обезбедат пропорционална распределба на засолништата низ земјите
- да обезбедат достапност на сите услуги за жените од малцинските заедници, вклучително и Ромките
- да поддржат развој на специјализирани услуги за жртви/преживевани кои се ЛГБТКИ+ лица
- да обезбедат засолништата да бидат достапни за жртвите/преживеваните со попреченост
- да осигурат дека се обезбедува помош (засолништа, ГО, социјални работници) без барање за поднесување кривична пријава и откривање на личен идентитет
- да создадат минимален стандард за засолништа и линии за помош во согласност со Истанбулската конвенција во соработка со експерти од женските граѓански организации од оваа област за да се осигури квалитетот на услугите.

Институциите на ЕУ, другите меѓувладини организации и донаторите треба:

- да ги повикаат владите да одвојат доволно средства за засолништа како што налага Истанбулската конвенција
- да вршат притисок врз владите да ја препознаат улогата на женските граѓански организации во обезбедувањето специјализирани услуги за поддршка на жените жртви на РБН/преживевани од РБН, да ги укинат непотребните административни ограничувања и да обезбедат одржливо финансирање на овие услуги преку долгорочни грантови
- да апелираат да се спроведуваат препораките кои произлегуваат од извештаите на ГРЕВИО и да ги вклучат препораките во извештаите на ЕК за земјите на Западен Балкан.

Распределба на средства за борба против РБН

НАКРАТКО:

Недоволните средства, а во некои земји и намалувањето на средствата го попречува пристапот кон засолништата, услугите и значајната заштита за жртвите на насилство/преживеаните од насилство. Поддршката за партнерите, кои се ГО во обезбедувањето услуги за кои државата е обврзана да ги понуди според нејзините меѓународни обврски, мора да се одржи.

ВО РОК ОД ЕДНА ГОДИНА:

Да се унапреди примената на родово одговорно буџетирање за да се обезбедат соодветни ресурси за услугите за РБН.

Владите треба:

- да распределат адекватни и одржливи финансиски ресурси на женските граѓански организации за инклузивно обезбедување услуги за жените жртви на РБН/преживеани од РБН во согласност со обврските што произлегуваат од член 8 од Истанбулската конвенција
- да обезбедат родово одговорно буџетирање на сите нивоа на власт
- да ги унапредат системите за финансии за да се прикажат сите распределени државни финансиски средства за РБН/СН
- да воспостават транспарентни механизми за проценка на спроведувањето на политиките и употребата на буџетот за РБН во согласност со член 10 од Истанбулската конвенција.

Институциите на ЕУ, другите меѓувладини организации и донаторите треба:

- да извршат зголемен дипломатски и политички притисок за да се обезбеди соодветно државно финансирање според барањата на Истанбулската конвенција
- да апелираат кон владите да обезбедат соодветни финансиски средства за женските граѓански организации специјализирани за обезбедување услуги за жртви на РБН/СН/преживеани од РБН/СН, вклучително и преку долгорочни грантови
- да обратат внимание на тоа што финансирањето се пренасочува од женски граѓански организации и граѓански организации кон невладини организации кои се организирани од власта низ целиот регион
- да апелираат кон владите да ги преземат сите неопходни мерки за примена на родово одговорно буџетирање на сите нивоа на власт
- да размислат за поддршка на обезбедувањето на специјализирани услуги за жртви на РБН/СН/преживеани од РБН/СН, кои ги даваат женските граѓански организации, преку регионални програми како што е ИПА III, онаму каде што националната и локалната

Референтна листа

- The Advocates for Human Rights & Human Rights in Democracy, *Albania: Stakeholders Report for the United Nations Universal Periodical Review*, The Advocates for Human Rights & Human Rights in Democracy, 2019. <https://www.theadvocatesforhumanrights.org/uploads/albania_report.pdf> пристапено на: 21 мај 2020.
- The Advocates for Human Rights & Ženski Centar Trebinje, *Bosnia and Herzegovina: Stakeholder Report for the United Nations Universal Periodic Review*, The Advocates for Human Rights & Ženski Centar Trebinje, 2019. <file:///C:/Users/elidel/Downloads/JS1_UPR34_BIH_E_CoverPage.pdf> пристапено на: 23 септември 2020.
- ASTRA – Anti Trafficking Action, *Human Trafficking Victims in Criminal Proceedings: Analysis of Judicial Practice for 2019 for the Crimes of Mediation in Prostitution, Trafficking in Human Beings and Trafficking in Minors for Adoption*, ASTRA – Anti Trafficking Action, 2020. <<https://drive.google.com/file/d/1T8nMxvpcAObeVJB9Bc6MNPaz0GOY-tbb/view>> пристапено на: 1 септември 2020).
- Autonomni Ženski Centar, 'National SOS Helpline: Unauthorised Recording!', *Autonomni Ženski Centar*, 2019. <<https://www.womenngo.org.rs/en/news/1543-national-sos-helpline-unauthorized-recording>> пристапено на: 1 септември 2020.
- Autonomni Ženski Centar, 'There was No Need to Create a New National SOS Helpline: The First Independent Report on the Activities of the Newly Formed National SOS Helpline for Women with Experience of Violence', *Autonomni Ženski Centar*, 2020. <<https://www.womenngo.org.rs/en/news/1484-there-was-no-need-to-create-a-new-national-sos-helpline-the-first-independent-report-on-the-activities-of-the-newly-formed-national-sos-helpline-for-women-with-experience-of-violence>> пристапено на: 1 септември 2020.
- Autonomous Women's Centre, 'Press Release', *Autonomous Women's Centre*, 2020. <<https://www.womenngo.org.rs/en/news/1596-press-release>> пристапено на: 1 септември 2020.
- AWEN Network, 'COVID-19, Threefold Increase in Calls for Help at the National Hotline for Domestic Violence Cases / Up to 6 Protection Orders Issued within One Day in Durrës District', *AWEN Network*. <<https://awenetwork.org/covid-19-threefold-increase-in-calls-for-help-at-the-national-hotlinefor-domestic-violence-cases-up-to-6-protection-orders-issued-within-oneday-in-durresdistrict/?lang=en>> пристапено на: 8 август 2020.
- Ballhysa, E., 'Debati: Karantina dhe Dhuna në Familje: Ulje e Rasteve apo mos Raportim i Saj?', *portavendore.al*, 24 April 2020. <<https://portavendore.al/2020/04/24/debati-karantina-dhe-dhuna-ne-familje-ulje-e-rasteve-apo-mos-raportim-i-saj/>> пристапено на: 22 мај 2020.
- Beker K. et al., *Regional Report on Compliance with UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Relating to Discrimination of Roma Women in the Area of Healthcare, Child Marriages and Offering Support and Protection to Roma Women in Cases of Domestic Violence*, Belgrade, BIBIJA Roma Women Centre, 2019. <<https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2019/10/regional%20report%20on%20discrimination%20of%20roma%20women%20english.pdf?la=en&vs=1148>> пристапено на: 11 август 2020.
- Bogdani, N., 'Qindra Protestues Marshojnë në Tiranë për t'i thënë STOP Dhunës Seksuale', *Reporter.al*, 4 June 2020. <<https://www.reporter.al/qindra-protestues-marshojne-ne-tirane-per-ti-thene-stop-dhunes-seksuale/>> пристапено на: 12 јуни 2020.
- Božović, N., 'Milutin Jeličić Jutka osuđen na tri meseca zatvora', *N1*, 10 July 2020. <<http://rs.n1info.com/Vesti/a618438/Jutka-osudjen-na-tri-meseca-zatvora.html>> пристапено на: 12 септември 2020.
- Constitutional Court of the Republic of Kosovo, *Judgment in the application of the President of the Assembly of the Republic of Kosovo (2009), Case No. K0162/18*, Prishtina, Constitutional Court of the Republic of Kosovo, 2019. <https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/2019/02/ko_162_18_agj_ang.pdf> пристапено на: 9 мај 2020.
- Council of Europe, *The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, Istanbul, Council of Europe, 2011. <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>> пристапено на: 22 септември 2020.
- Delegation of the European Union to Montenegro, 'The Domestic Violence Data Base has been Established', *Delegation of the European Union to Montenegro*, 2019. <https://eeas.europa.eu/delegations/montenegro/63167/node/63167_id> пристапено на: 30 мај 2020.
- Đorđević, K., 'Osam Žrtava Porodičnog Nasilja od Početka Godine', *Politika*, 18 May 2020. <<http://www.politika.rs/sr/clanak/429841/Друштво/Осам-жртава-породичног-насиља-од-почетка-године>> пристапено на: 18 мај 2020.
- Elezovic, S., *Gender Analysis and Recommendations for Strengthening the Inclusion of Gender Perspective in the Implementation of the Action 'Improving Procedural Safeguards in Judicial Proceedings in Montenegro'*, Council of Europe, 2019. <<https://rm.coe.int/gender-analysis-final-hf7/16809963c1>> пристапено на: 11 август 2020.
- Farnsworth, N. et al., *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020. <<https://kvinna.tillkvinna.org/2020/06/01/wheres-the-money-for-womens-rights-2020/>> пристапено на: 26 август 2020.
- Federation of Bosnia and Herzegovina – Ministry of Interior, *Informacija o Stanju Sigurnosti na Području Federacije BiH za Period Januar-Decembar 2019. Godine*, Federation of Bosnia and Herzegovina – Ministry of Interior, 2020. <<http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2020/02/Informacija-2019.-godine-konacna.pdf>> пристапено на: 25 мај 2020.

- Gaćanica, L. et al, *Women's Rights in Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2019. <<https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/11/Womens-rights-in-Western-Balkans.pdf>> пристапено на: 19 јуни 2020.
- Gavric, S., *Mapping of Policies and Legislation on Violence Against Women and the Istanbul Convention in Kosovo*, European Women's Lobby, 2019. <https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-kosovo_report_web.pdf> пристапено на: 13 мај 2020.
- Gender Equality Platform, 'Реакција: Ненавремената реакција на полицијата може да резултира во феминизам', *Gender Equality Platform*, 2020. <<https://tinyurl.com/y4lmffm5>> пристапено на: 18 септември 2020.
- Prokuroria e Pergjithshme, *Raport i Prokurorit te Pergjithshem mbi Gjendjen e Kriminalitetit per Vitin 2019*, Prokuroria e Pergjithshme, 2020. <http://www.pp.gov.al/web/kuvendit_raporti_vjetor_2019_28_3_2020_pp_perf_1864.pdf> пристапено на: 22 мај 2020.
- Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Montenegro*, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), 2018. <<https://rm.coe.int/grevio-report-montenegro/16808e5614UNDP>> пристапено на: 23 септември 2020.
- Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on Legislative and other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Serbia*, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), 2020. <<https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3>> пристапено на: 17 мај 2020.
- Hajro Jajaga, Z., 'Shkup: Dy Viktima nga Dhuna në Familje Gjatë Pandemisë - Nuk Raportohen Rastet', *Radio Evropa e Lirë*, 16 May 2020. <<https://www.evropaelire.org/a/30615661.html>> пристапено на: 3 јуни 2020.
- Halilović, M., *Analysis of the Cost of Domestic Violence: Estimating the Cost of Multi-Sectoral Response at the Local Level in Bosnia and Herzegovina*, Sarajevo, UN Women, 2019. <<https://tinyurl.com/y2ycs6nw>> пристапено на: 23 септември 2020.
- Iberdemaj, B., 'Court Awards Family of Diana Kastrati 950000 Euros in Compensation', *Prishtina Insight*, 11 September 2019. <<https://prishtinainsight.com/court-awards-family-of-diana-kastrati-95000-euros-in-compensation/>> пристапено на: 13 мај 2020.
- Iberdemaj, B., 'Dështimi në Parandalim, i Dyshuari për Vrasjen e Gruas e Kishte Rrahur edhe më Parë me Bisht të Sëpatës', *Kallxo.com*, 30 July 2020. <<https://kallxo.com/ligji/deshtimi-ne-parandalim-i-dyshuari-per-vrasjen-e-gruas-e-kishte-rrahur-edhe-me-pare-me-bisht-te-sepates/>> пристапено на: 26 август 2020.
- Iberdemaj, B., 'Gratë dhe Thirrjet e Humbura për Mbrojtje nga Dhuna në Familje', *Kallxo.com*, 14 April 2020. <<https://kallxo.com/gjate/analize/grate-dhe-thirrjet-e-humbura-per-mbrojtje-nga-dhuna-ne-familje/>> пристапено на: 13 мај 2020.
- Iberdemaj, B., 'Shteti Ankohet për Kompensimin e Familjes së Diana Kastratit', *Kallxo.com*, 29 October 2019. <<https://kallxo.com/lajm/video-shteti-ankohet-per-kompensimin-e-familjes-se-diana-kastratit/>> пристапено на: 13 мај 2020.
- Ignjatović, T., *Primena Zakona o Sprečavanju Nasilja u Porodici u Srbiji za Period Januar – Decembar 2019. Godine, Osmi Izveštaj o Nezavisnom Praćenju Primene Zakona*, Belgrade, Autonomous Women's Centre, 2020. <https://www.womenngo.org.rs/images/vesti-20/Osmi_nezavisni_izvestaj_jan_dec_2019.pdf> пристапено на: 11 август 2020.
- 'Komunikatë për Media', *Kosovo Police*, 15 April 2020. <<https://www.kosovopolice.com/komunikate-per-media-5/>> пристапено на: 13 април 2020.
- Kosovo Women's Network, *Kosovo Gender Analysis*, Kosovo Women's Network, 2018. <<https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>> пристапено на: 10 септември 2020.
- Kosovo Women's Network, 'Letër shqetësuese nga Strehimoret e Kosovës për Koordinatorin Nacional', Prishtina, *Kosovo Women's Network*, 2019. <<https://womensnetwork.org/sq/leter-shqetesuese-nga-strehimoret-e-kosoves-per-koordinatorin-nacional/>> пристапено на: 12 мај 2020.
- Kosovo Women's Network, 'Rrëgjatë Kundër Kthimit në Rigjykim të Rastit të Vrasësit Pjetër Nrecaj', *Kosovo Women's Network*, 2019. <<https://womensnetwork.org/sq/rrgk-kunder-kthimit-ne-rigjykim-te-rastit-te-vrasesit-pjeter-nrecaj/>> пристапено на: 13 мај 2020.
- Law No. 02/L-17 on Social and Family Services, 2001, Republic of Kosovo.
- Law No. 03/L- 040 on Local Self Government, 2008, Republic of Kosovo.
- Llubani, M., *Mapping of Policies and Legislation on Violence Against Women and the Istanbul Convention in Albania*, European Women's Lobby, 2019. <https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-albania_report_web.pdf> пристапено на: 21 мај 2020.
- Министарство Породице, Омладине и Спорта, Република Српска, *Информација о Спровођењу Општем Протокола о Поступању у Случајева Насилја у Породици за 2019. Године у Републици Српској*, 2020. <<https://tinyurl.com/y35u436l>> пристапено на: 18 септември 2020.
- Министерство за Внатрешни Работи, *Годишен Извештај на Министерството за Внатрешни Работи*, 2019. <<https://tinyurl.com/yxbo755k>> пристапено на: 1 септември 2020.
- Ministry of Justice of the Republic of Kosovo, *Public Information Calling the Victims of Domestic Violence to Report their Cases Providing the Contacts of the Shelters and Police* [website]. <<https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2208>> пристапено на: 12 мај 2020.
- Organisation for Security and Co-operation in Europe Mission in Kosovo, *Shelters for the Victims of Domestic Violence in Kosovo*, Prishtina, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <https://www.osce.org/files/Report%20on%20Shelters%20for%20victims%20of%20domestic%20violence%20in%20Kosovo_eng.pdf> пристапено на: 23 септември 2020.

Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Albania*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <<https://www.osce.org/secretariat/434849?download=true>> пристапено на: 21 maj 2020.

Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Bosnia and Herzegovina*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <<https://www.osce.org/secretariat/423470?download=true>> пристапено на: 23 мај 2020.

Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Montenegro*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <<https://www.osce.org/secretariat/424985?download=true>> пристапено на: 12 мај 2020.

Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Survey on Well-Being and Safety of Women in North Macedonia*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <<https://www.osce.org/secretariat/419264?download=true>> пристапено на: 27 maj 2020.

Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Survey on Well-Being and Safety of Women in Kosovo*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <<https://www.osce.org/mission-in-kosovo/439781?download=true>> пристапено на: 12 maj 2020.

Organisation for Security and Co-operation in Europe, *Well-being and Safety of Women – Serbia*, Organisation for Security and Co-operation in Europe, 2019. <<https://www.osce.org/secretariat/419750?download=true>> пристапено на: 17 maj 2020.

Petronijević, M., *Mapping of Policies and Legislation on Violence against Women and the Istanbul Convention in Serbia*, Europeans Women's Lobby, 2019. <https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-serbia_report_web.pdf> пристапено на: 17 април 2020.

Republic of Kosovo Ombudsperson Institution, *Raporti Vjetor 2019 (Annual Report 2019)*, Prishtina, Republic of Kosovo Ombudsperson Institution, 2020. <<https://www.oik-rks.org/2020/04/02/raporti-vjetor-2019/>> пристапено на: 9 мај 2020.

Stevanović, K., 'Dan Sećanja na Žene Žrtve Nasilja u Srbiji: Od Početka Godine Šest Žena Ubijeno u Porodičnom Nasilju', *BBC na Srpskom*, 18 May 2020. <<https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-52704802>> пристапено на: 18 мај 2020.

Tanjug, 'Drugo Turobstvo: Pad Krivičkih Dela Porodično Nasilje', *Dnevnik*, 03 January 2020. <<https://www.dnevnik.rs/hronika/drugotuzilastvo-pad-krivichnih-dela-porodicnog-nasila-03-01-2020>> пристапено на: 18 мај 2020.

Tershana v. Albania (2020) 48756/14.

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR067Tq4YivTzqXoGA8xDuerd5besXwj7bbqmCchKd-AvFAAISM-uZO5-OI#/"documentcollectionid2":["GRANDCHAMBER","CHAMBER"],"itemid":["001-203825"]> пристапено на: 11 август 2020.

Tian, N. et al., *SIPRI Fact Sheet April 2020: Trends in World Military Expenditure, 2019*, SIPRI, 2020.

<https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0.pdf> пристапено на: 28 април 2020.

Travers, E., 'Reports of Domestic Violence Increase in 2020', *Prishtina Insight*, 13 May 2020. <<https://prishtinainsight.com/reports-of-domestic-violence-increase-in-2020/>> пристапено на: 4 август 2020.

UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, 2019. <<https://undocs.org/en/CEDAW/C/SRB/CO/4>>
пристапено на: 16 мај 2020.

'UNDP and Swedish Government Join Forces to Combat Domestic Violence amid COVID-19', *Medium.com*, 19 April 2020.

<<https://medium.com/@albania.undp/undp-and-swedish-government-join-forces-to-combat-domestic-violence-amid-covid-19-3670c09c75b1>> пристапено на: 22 maj 2020.

United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 2019 *Country Reports on Human Rights Practices: Albania*, United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 2020.

<<https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/albania/>> пристапено на: 22 мај 2020.

United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 2019 *Country Reports on Human Rights Practices: Bosnia and Herzegovina*, United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 2020.

<<https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/bosnia-and-herzegovina/>> пристапено на: 23 септември 2020.

United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, *2019 Country Reports on Human Rights Practices: Montenegro*, United States Department of State - Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, 2020.

<<https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/montenegro/>> пристапено на: 30 мај 2020.

¹ 'UN Women: Ka rritje të dhunës në familje për 30 për qind', *epokaere.com*, 27 April 2020. <<https://www.epokaere.com/un-women-ka-rritje-te-dhunes-ne-familje-30-per-qind/>> пристапено на: 10 септември 2020.

UN Women Europe and Central Asia, *Temporary Shelters set up to Quarantine Safely Domestic Violence Survivors in Kosovo*, UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, 2020.

<<https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2020/5/temporary-shelters-set-up-to-quarantine-safely-domestic-violence-survivors>>
пристапено на: 12 maj 2020.

Women Against Violence European Network, *Mapping of Sexual Violence Services in the Western Balkans and Turkey*, Vienna, Women Against Violence European Network, 2019. <https://cssplatform.org/wp-content/uploads/2019/10/CSSPWAVE_SVReport190927_web.pdf> пристапено на: 4 август 2020.

Work with Perpetrators – European Network, 'Femicide across Albania: Every Eight Days a Woman is Killed!', *Work with Perpetrators – European Network*, 2020. <<https://www.work-with-perpetrators.eu/about-us/members/woman-to-woman-on-femicide>>
пристапено на: 22 мај 2020.

ЖЕНИ БРАНИТЕЛКИ НА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Позицијата на жените бранителки на човекови права (ЖБЧП) не се промени значително во текот на овој период на известување. Жените активистки сè уште се повеќе изложени на навреди и закани и поради нивниот активизам и поради нивниот пол. Доколку се направи анализа на состојбата во шесте земји од Западен Балкан, се забележува дека две главни прашања се најважни за позицијата на ЖБЧП: (недостаток на) признавање на правниот статус на ЖБЧП и општествените норми (вклучувајќи ги и патријархалните ставови) кон жените, а со тоа и кон ЖБЧП.

Повеќето земји од Западен Балкан немаат правни дефиниции или правни категории за бранителите на човековите права (БЧП).³⁵⁹ Во БиХ, Косово, Црна Гора и Северна Македонија, БЧП,³⁶⁰ а со тоа и ЖБЧП,³⁶¹ не се признаени како посебна правна категорија. Ова значи дека сите прекршувања и напади врз нив се сметаат за општи кривични дела. Освен тоа, нападите, заканите, физичките и психичките напади или заплашувањата пријавени во државните органи често пати се занемаруваат, се игнорираат или не се испитуваат правилно со што се придонесува кон практикување на неказнивост за сторителите. Покрај тоа БЧП немаат ниту полесен пристап до институциите што можат да ја олеснат нивната работа ниту институционална заштита во случаи на закани или притисоци од политички или општествени чинители.³⁶² Ова се фактори кои значително ќе ја олеснат нивната работа. Декларацијата за бранителите на човекови права од Генералното собрание на Обединетите нации (ОН) беше пресвртница за универзалното признавање на суштинската и легитимна улога која ја имаат БЧП. Не само што обезбеди признавање на БЧП, туку придонесе и кон зголемување на нивната видливост и легитимноста на нивната работа, како и потребата за подобра заштита. Во 2019 година, Албанија ја ратификуваше Декларацијата на ОН за

бранителите на човековите права; во Србија Декларацијата исто така беше ратификувана, иако терминот БЧП не е експлицитно признаен во правниот систем. Овде Кривичниот законик (насловен „Расна и друга дискриминација“) прецизира дека ќе се изрече казна за секој што напаѓа организации или поединци поради нивната заложба за еднаквост на луѓето. Нема докази за примена на овој член во правниот систем на Србија и покрај фактот што имаше голем број случаи дадено на суд. Опсегот на овој дел е исто така ограничен само на БЧП кои работат на прашања за еднаквост, но ги изоставува сите други БЧП.³⁶³

ЖБЧП се изложени на различни форми и размери на напади врз основа на нивниот род. Видовите и начините на напади обично се мотивираат од преовладувачките, традиционални, општествени, културолошки или религиозни норми, ставови и вредности присутни во сите земји од Западен Балкан. ЖБЧП кои се најчесто погодени од овие норми се оние кои се занимаваат со општото поле на човекови права како што се родова еднаквост, родово базирано насилство (РБН), права на ЛГБТКИ+ лица, но исто така и во области каде што бараат одговорност од владите како што се корупцијата и воени злосторства.

На Западен Балкан, уважувањето на женските граѓански организации (ГО) е растргнато меѓу потребата на националните влади од нивното знаење, искуство и податоци и рестриктивните пристапи кон граѓанското општество општо. И покрај постојаното намалување на просторот за граѓанското општество, нивниот придонес кон законодавството и унапредувањето на правата на жените продолжува. Долгата битка за пристап и влијание сè уште трае во време на неизвесност за демократиите на Западен Балкан.

³⁵⁹ A. Xhaho et al., *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019. <https://crd.org/wp-content/uploads/2019/12/Human-Rights-Defenders-Report.pdf> пристапено на: 10 јуни 2020.

³⁶⁰ БЧП дејствуваат индивидуално и/или во соработка со други со цел промовирање и залагање за заштита и остварување на човековите права и основните слободи на национално и меѓународно ниво. From: United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *Article 1, Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms*.

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/rightandresponsibility.aspx> пристапено на: 6 јуни 2020.

³⁶¹ Според дефиницијата од Канцеларијата на Високиот комесаријат за човекови права, ЖБЧП се жени кои, индивидуално или заедно со други, дејствуваат за промовирање или заштита на човековите права, вклучувајќи ги и правата на жените и прашањата за родова еднаквост. Поради сличностите на ситуациите со кои се соочуваат, терминот ќе се смета дека вклучува мажи и небинарни бранители на човекови права кои работат на прашања за родова еднаквост.

³⁶² A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 4, 50.

³⁶³ Ibid.

Регионалната коалиција за родово интегрирање во процесот на пристапување кон ЕУ (која се состои од партнерски организации на „Квина тил квина“, нивните членови и други организации во рамките на нивните мрежи) испрати отворено писмо до разни високи претставници на Европската комисија за време на Самитот за Западен Балкан што се одржа во Загреб во мај 2020 година, осврнувајќи се, меѓу другото, на недостатокот на родови перспективи во дискусиите за реформите што треба да ги направат земјите од Западен Балкан при процесот на пристапување кон ЕУ. Отвореното писмо го покренува прашањето за недостатокот на заложби на регионално ниво за унапредување на родовата еднаквост, особено во

врска со загрижувачкото зголемување на РБН на Западен Балкан и недостатокот на родова проценка за тоа како пандемијата со ковид-19 може различно да влијае врз мажите и жените, особено во однос на нивните работнички права со оглед на широкораспространетите прекршувања на работничките права.³⁶⁴ Во овој пример, како и сите други во ова поглавје, женските граѓански организации покажуваат дека реагираат брзо и доследно. Дополнително, женските граѓански организации се организираат преку нивните мрежи за да извршат притисок врз владите, на регионално и на национално ниво, претставувајќи ги гласовите на жените во области каде што инаку може биле замолчени или помалку застапени.

НАПАДИ ВРЗ ЖЕНИТЕ БРАНИТЕЛКИ НА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Овој период на известување беше обележан со напади, закани и малтретирање на ЖБЧП, вклучително и жени активистки и новинарки. Нападите не беа исклучиво мотивирани од специфични теми, туку често беа вкоренети во поимот род и сето она што го вклучува овој социјален конструкт. Затоа жените новинарки, политичарки и активистки беа цел и напаѓани на многу специфични и родови начини – кои се однесуваа на нивниот психички интегритет (закани за силување, навреди за нивниот изглед или сексуална ориентација), закани кон членовите на нивните семејства (особено нивните деца) и дискредитација на нивната работа (повикување на морални вредности, религиозни вредности, засрамување). Општествените норми и патријархалниот менталитет продолжија да репродуцираат различни форми на насилство во овој период на известување. Исто така важно е да се напомене дека на Западен Балкан канцелариите на ГО или просторите каде што тие се организираат се места на насилство и често пати се под напади на крајно десничарски националисти или групи кои имаат врски со владејачките режими. Во врска со ЖБЧП кои работат или волонтираат во овие граѓански организации и јавно се занимаваат со активизам и подигнување на свеста, нападите

можеби не се секогаш насочени кон нив лично, туку овие ЖБЧП понекогаш служат како магнет за напади врз нивните работни места. Оние кои се противат на работата на ГО на Западен Балкан и ги напаѓаат канцелариите на ГО исто така придонесуваат кон тековното намалување на просторот за што се известува во секое издание на Правата на жените на Западен Балкан, вклучувајќи го и овој извештај.

ЛГБТКИ+ лицата и активистите (особено истакнати/јавни активисти) и понатаму се повеќе изложени на напади, а нападите се постојани на јавните простори. ЛГБТКИ+ лицата се под закана едноставно врз основа на нивната сексуална ориентација, родов идентитет или родово изразување. Постигнат е многу ограничен напредок во овој поглед во која било од земјите на Западен Балкан. Нападите исто така се тесно поврзани со постојните празнини во законодавството, говорот на омраза од владините службеници и сериозниот недостаток на интервенција од полицијата и државните власти. Како резултат на непријателските контексти во кои живеат луѓето, повеќе ЛГБТИ+ лица наводно емигрирале од земји како Албанија и БиХ.³⁶⁵

³⁶⁴ Regional Coalition for Gender Mainstreaming the EU Accession Process, 'Open letter - The 2020 Western Balkans Summit: A Missed Opportunity', *Regional Coalition for Gender Mainstreaming the EU Accession Process*, 2020. https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2020/05/WB-Summit-Gender-Perspective_2020-05-15-18.pdf пристапено на: 21 јуни 2020.

³⁶⁵ ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019*, Brussels, ILGA-Europe, 2020. <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Annual%20Review%202020.pdf> пристапено на: 1 јуни 2020.

За ЖБЧП најчестите начини за вербални напади и малтретирања во текот на периодот на известување беа социјалните мрежи по кои следуваат електронската пошта и телефонските повици. Глобалната пандемија со ковид-19 исто така имаше негативно влијание врз ЖБЧП бидејќи просторот за активизам и слободата на медиумите дополнително се намали на Западен Балкан. На пример, во БиХ законските предлози насочени кон казнување на ширење на информации што можат да предизвикаат социјална паника ризикуваа да ја ограничат работата на новинарите и нивната слобода на изразување на платформите на социјалните медиуми. Во Србија имаше извештаи за новинари кои биле спречени да присуствуваат на прес-конференции, да добиваат информации од здравствените власти или да ја документираат работата на службениците за спроведување на законот.³⁶⁶ Медиумските кампањи за оцрнување продолжуваат да бидат популарен метод против БЧП, а во многу случаи особено против ЖБЧП. Физички напади врз ЛГБТКИ+ активисти и новинари се и понатаму присутни (видете примери за секоја земја посебно во ова поглавје), но се помалку во споредба со нападите преку интернет.

Во Црна Гора, според извештајот *Бранителите на човековите права на Западен Балкан*,³⁶⁷ многу БЧП се обидоа да пријават напади преку интернет (во форма на вербална злоупотреба и/или закани), но речиси сите овие поплаки беа отфрлени од обвинителите кои не најдоа во нив докази за криминална активност или доволни основи за покренување обвиненија. Гонењето за злосторства од омраза или напади врз ЖБЧП е бавно и неефикасно. Додека формалните процедури често траат многу години, ЖБЧП остануваат незащитени и изложени на продолжени закани и на притисок. Нормализацијата на неказливоста за тие злосторства испраќа опасна порака до сите поединци и групи кои целат кон напаѓање на ЖБЧП во земјите од Западен Балкан дека нивните постапки најверојатно ќе останат неказнети.

„Квина тил квина“ ги следи сите инциденти и напади врз ЖБЧП во Западен Балкан на годишно ниво. Целта на ова поглавје од *Правата на жените на Западен Балкан* е да известува за овие инциденти и да дава ажурирани информации од претходните изданија на извештајот за тековните постапки, онаму каде што е можно.

АЛБАНИЈА

Во споредба со претходните периоди на известување, немаше ниту подобрувања ниту активности во корист на заштита, на подигнување на свеста или на промоција на ЖБЧП. Регистрирани се нови напади врз ЛГБТКИ+ лицата и жените новинарки. Граѓанската организација „Бранители на граѓанските права“, со седиште во Шведска, утврди дека БЧП и ЖБЧП кои се најмногу изложени на ризик во Албанија се оние кои работат на заштита на правата на ЛГБТКИ+ заедниците, жртви на трговија со луѓе и други форми на РБН/преживеани од трговија со луѓе и други форми на РБН, како и истражувачки новинари кои ја оспоруваат Владата. ЖБЧП се особено подложни на родово базирани напади како што се заплашување преку интернет и сексуално вознемирување.³⁶⁸ Овие сексуализирани тактики на заплашување и малтретирање не се видливи кај мажите активисти. Според организацијата „Бранители на граѓански права“, ЛГБТКИ+ активистите и оние кои работат на правата на лица во проституција се подложни на насочени напади и во споредба со другите поголема е веројатноста да се соочат со постојано

психолошко насилство, сексуално насилство и анонимни закани за физички напад. ЖБЧП кои работат со жртви на трговија со луѓе или случаи на семејно насилство/преживеани од трговија со луѓе или случаи на семејно насилство (СН) се изложени на големи безбедносни ризици и вообичаено е дека тие се под сериозни закани од сторителите вклучени во случаите на кои работат. ЖБЧП се соочија со повеќекратни дискриминации и врз основа на нивниот род и нивниот специфичен личен статус – нивниот активизам.

На 12 ноември, пет мажи брутално ја претепаа Анџела, трансжена од Тирана. Анџела седела на клупа кога ја удриле на задниот дел од главата и ја тепале сè додека не изгубила свест, нанесувајќи ѝ повреди на главата и на лицето. Досега немаше апсења и покрај тоа што областа била покриена со камери. Според „Алијансата против дискриминација на ЛГБТ лицата“, Анџела била често напаѓана и одела многупати и во болниците и во полициските станици. Активизмот на Анџела ја прави видлива во јавните и граѓанските простори;

³⁶⁶ Council of Europe, 'Statement by Council of Europe Commissioner for Human Rights: Press Freedom Must not be Undermined by Measures to Counter Disinformation about COVID-19', *Council of Europe*, 2020. <https://www.coe.int/en/web/media-freedom/-/press-freedom-must-not-be-undermined-by-measures-to-counter-disinformation-about-covid-19> пристапено на: 10 јуни 2020.

³⁶⁷ A. Xhaho et al., *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019.

³⁶⁸ Ibid., 6.

таа активно учествуваше во неодамнешната меѓународна ЛГБТКИ+ конференција што се одржа во Тирана и беше во првиот ред на активисти кои маршираа на првиот марш „Тирана дајк“.³⁶⁹ Ваквиот насилан напад има големи последици за луѓето кои работат надвор од хетеронормативни контексти при што нивното здравје и безбедност можат да бидат сериозно загрозувани. Негативните изјави и говорот на омраза често пати се користеа како алатки и против жени претставнички на граѓански организации.³⁷⁰

Говорот на омраза од страна на политичките лидери и јавните личности исто така се зголеми. Во октомври, пратеникот Кујтим Ѓузи (Конзервативна партија) јавно им се закани на ЛГБТКИ+ лицата во политичка емисија на телевизија во време на најголема гледаност. Домаќинот исто така даде негативни изјави. Двата случаја беа пријавени во Советот за жалби при Албанскиот орган за медиуми кој издаде предупредување, но не изрече никакви казни за Ѓузи или за каналот.³⁷¹

Во 2020 година, Албанија падна за два бода на рангирањето на Индексот на слободата на медиумите во светот за 2020 година, од 82. на 84. место претходната година.³⁷² Две илјади и деветнаесетта година е опишана како најтешка година за новинарите во Албанија поради загрижувачкото зголемување на вербалните и физичките закани спрема нив. Речиси половина од нападите во земјата беа „напади врз физичката безбедност и интегритетот на новинарите“

проследени со „малтретирање и заплашување на новинарите“ и „други дела кои имаат застрашувачки ефект врз слободата на медиумите“.³⁷³ Албанската новинарка Сонила Мечо беше подложена на злоупотреба и на малтретирање преку интернет откако одредени медиумски портали ја обвинија за непочитување на лекарите во земјата преку објава на социјалните мрежи: по коментар на Фејсбук, критикувајќи ги коментарите на еден лекар во врска со албанските државјани заглавени на границата со Грција кои не можеа да се вратат, весникот „Газета тема“ објави текст во кој Мечо е претставена како непријател за националната безбедност, што резултираше со реакција од јавноста и навредливи коментари на интернет, вклучително и закани за сексуално насилство врз неа.³⁷⁴

Тоа што албанските власти ги игнорираат ваквите инциденти и ги занемаруваат или несоодветно ги истражуваат придонесува кон неказливост на оние кои вршат напади врз ЖБЧП. ЖБЧП исто така известуваат дека централните власти се обиделе да го замолчат нивниот активизам означувајќи ги како „непријатели“, заканувајќи им се дека ќе престанат да соработуваат со нив и дека ќе воведат дополнителни ограничувања за нив, кои ќе го ограничат нивниот пристап кон финансирање и донаторски мрежи.³⁷⁵ Ваквите активности не се само механизми за замолчување, туку тие активно придонесуваат за потиснување и намалување на просторот за ЖБЧП безбедно и целосно да ја извршуваат својата работа.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените (ЦЕДАВ) во *Заклучните забелешки за шестиот периодичен извештај за Босна и Херцеговина* ја истакна загриженоста во врска со антиродовиот дискурс и закани преку интернет кон жени политичарки, новинарки, бранителки на човекови права и женски граѓански организации,

вклучително и закани упатени од истакнати политичари и недостатокот на ефективни казни за такви дела.³⁷⁶ Како и во сите претходни изданија на *Правата на жените на Западен Балкан*, закани, нападите и притисоците продолжија во Босна и Херцеговина (БиХ) и во овој период на известување.

³⁶⁹ 'Press Release on the Latest Attack on the Albanian Trans Activist Anxhela', *Historia Ime*, 13 November 2019.

<https://www.historia-ime.com/english/press-release-on-the-latest-attack-on-the-trans-activist-anxhela/> пристапено на: 28 април 2020.

³⁷⁰ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Албанија.

³⁷¹ ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019*, Brussels, ILGA-Europe, 2020.

³⁷² Reporters Without Borders, *Albania* [website]. <<https://rsf.org/en/albania>> пристапено на: 24 април 2020.

³⁷³ 'CoE: 2019 Was Worst Year for Albanian Media Freedom', *Exit*, 29 January 2020.

<https://exit.al/en/2020/01/29/coe-2019-was-worst-year-for-albanian-media-freedom/> пристапено на: 3 јуни 2020.

³⁷⁴ 'Online Harassment and Abuse of Albanian Journalist Reported by Mapping Media Freedom', *Exit*, 17 April 2020.

<https://exit.al/en/2020/04/17/online-harassment-and-abuse-of-albanian-journalist-reported-by-mapping-media-freedom/> пристапено на: 3 јуни 2020.

³⁷⁵ A. Xhaho et al., *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 14.

³⁷⁶ CEDAW, *Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Bosnia and Herzegovina*, CEDAW, 2019.

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fBIH%2fCO%2f6&Lang=en пристапено на: 6 јуни 2020.

На крајот на 2019 година, по првата „Парада на гордоста“ во БиХ, се зголеми бројот на извештаи за напади против ЛГБТКИ+ лица.³⁷⁷ Хомофобичните инциденти опфаќаа непријателски забелешки за ЛГБТКИ+ лица од јавни личности, говор на омраза на социјалните мрежи и насилство. Насилните инциденти, сепак, ретко се појавуваат во локалните медиуми.³⁷⁸ На пример, во Бања Лука, лезбиска двојка била физички и вербално нападната. Парот веднаш ја контактираше Полицијата, но поради непријателството на Полицијата ја изгубиле вербата да го продолжат случајот, на крајот одлучиле да не поднесуваат обвиненија и да ја напуштат земјата во потрага по безбедност.³⁷⁹ Кристина Љевак, новинарка и истакнат сојузник на движењето за правата на ЛГБТКИ+ лицата, беше цел на кампања за оцрнување откако беше назначена за директорка на ТВСА, телевизиска станица за јавен пренос на Кантонот Сараево.³⁸⁰

Кога станува збор за родови напади врз жени новинарки, оние кои ги напаѓаат жените новинарки често пати користат различни епитети кои алудираат на нивниот физички изглед: „грди старки“, „проститутки“, „изроди“, „курви“, „кучки“. Напаѓачите им се обраќаат со погрден јазик и коментари во врска со нивниот физички изглед, како и закани по нивниот живот и безбедност.³⁸¹ Вања Стокиќ, уредничка на порталот еТрафика.нет (eTrafika.net), неодамна доби смртни закани преку социјалните мрежи поради нејзината фотографија со мигранти во БиХ на пат кон земјите од ЕУ. Непознат човек ѝ се заканил дека ќе ги „обезглави“ не само мигрантите туку и „сите вас кои се грижите за нив и ги пречекувате“. Таа го пријавила случајот во Полицијата во Бања Лука, која не ја сфатила сериозно и ѝ рекла да се врати за два дена. Во меѓувреме, заканиите на непознатиот маж продолжиле: тој повторно ја контактираше, дури контактираше и со нејзините пријатели повторувајќи ги заканите, па дури и оставајќи го неговиот телефонски број за таа да може да го даде на Полицијата. Само по брзата и остра реакција на јавноста Стокиќ беше повикана во полициската станица да даде изјава. По ова човекот бил уапсен, но на крајот бил ослободен.³⁸²

Новинарката на Фокус.ба (Fokus.ba), Семира Дегирменџиќ, одговорна за откривањето на аферата „Респиратори“³⁸³, во 2020 година беше јавно осудена. На социјалните мрежи се појави видеоклип во кој се вели дека најтешките невестини доаѓаат од неа и дека она што го открила не било скандал, туку „нарачано новинарство“. Потоа на јавните простори во Сараево беа залепени постери со ликот на Дегирменџиќ, со текст кој имаше политичка порака.³⁸⁴ Ова беше обид да се загрози личната безбедност на новинарката Дегирменџиќ и повик за јавен линч.

Напади беа присутни и во политичкиот дискурс. На седницата на Народното собрание на Република Српска, машкиот пратеник Небојша Вукановиќ имаше погрдни коментари за лицата со различни способности, наведувајќи дека друг пратеник се однесувал како лице со различни способности, коментар што подоцна го повторил во изјава за ТВ Н1. Ана Котур Еркиќ, активистка и жена со различни способности, реагираше на овие изјави на својот личен фејсбук-профил, посочувајќи дека ваквите изјави ги навредуваат и ги омаловажуваат луѓето со различни способности. Пратеникот Вукановиќ повторно зборувааше преку видео, инсистирајќи на тоа дека долгогодишната активистка Котур Еркиќ била политички менторирана, политички ангажирана и слуга на властите во Република Српска, додавајќи дека таа „ја злоупотребува самата група на која ѝ припаѓа“ и „им ласка на моќните“ со цел да се добијат средства и кампањи против неговите постапки.³⁸⁵ Ваквите јавни напади врз ЖБЧП извршени од владини службеници на позиции на моќ се особено штетни за ЖБЧП бидејќи динамиката на моќ е искривена во корист на владиниот службеник.

Граѓанските организации кои организираат акција за Меѓународниот ден на жената во 2019 година во Бања Лука беа предмет на полициски испрашувања поради присуство на широкопризнати активисти од различни, истакнати активистички групи. Ова беше заплашување и обид да се влее страв за да се обесхрабрат активистите да учествуваат во директни акции на јавни места.³⁸⁶

³⁷⁷ G. Katana, BH Duboko Homofobno Društvo, *LGBTI.ba*, 4 January 2020. <<https://lgbti.ba/bih-duboko-homofobno-drustvo/>> пристапено на: 3 јуни 2020.

³⁷⁸ USAID, *Fact Sheet: Strengthening LGBTI Rights in Bosnia and Herzegovina* [website]. <https://www.usaid.gov/bosnia/fact-sheets/strengthening-lgbt-rights-bosnia-and-herzegovina> пристапено на: 3 јуни 2020.

³⁷⁹ ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019*, Brussels, ILGA-Europe, 2020.

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ T. Gatačić, 'Milica Samardžić za VOA: Mrežom Novinarki do Boljeg Položaja Žena u bh. Medijima', VOA, 3 May 2020. <https://ba.voanews.com/a/milica-samardzic-za-voa-mrezom-novinarki-do-boljeg-polo%C5%BEaja-zena-u-bh-medijima/5402858.html> пристапено на: 6 јуни 2020.

³⁸² I. Sandžaktarević, 'Vanja Stokić: Napad na Vanju je manje bitan, a da se desio nekom političaru, napadač bi bio istog trena priveden', *Interview*, 29 May 2020. <<https://interview.ba/interview/item/32382-b-vanja-stokic-b-napad-na-vanju-je-manje-bitan-a-da-se-desio-nekom-politicaru-napadac-bi-bio-istog-trena-priveden>> пристапено на: 6 јуни 2020.

³⁸³ Скандал кој се случи сред пандемијата со ковид-19 при што на една босанска фарма со малини беше даден договор од владините власти за увоз на прескапи респиратори и покрај тоа што една медицинска компанија предложи да ги набави машините по пониска цена. Фармата со малини не успеа да ги испорача купените респиратори, што доведе до апсења и испрашувања на вмешаните, вклучително и премиерот на ФБиХ Фаил Новалиќ, сопственикот на фармата со малини, ТВ-водителот Фикрет Хоџиќ и суспендиран раководител на граѓанската заштита Фахрудин Солук.
³⁸⁴ BH Novinari, 'Utvrđiti ko stoji iza napada na novinarku Semiru Degirmendžić', *BH Novinari*, 2020. <https://bhnovinari.ba/bs/2014/03/26/utvrditi-ko-stoji-iza-napada-na-novinarku-semiru-degirmendi/> пристапено на: 7 јуни 2020.

³⁸⁵ Mreža za Izgradnju Mira, 'Reakcija Povodom Vrijeđanja Aktivistice Ane Kotur Erkić i Osoba sa Invaliditetom od Strane Narodnog Zastupnika Vukanovića', *Mreža za Izgradnju Mira*, 2020. <<https://www.mreza-mira.net/vijesti/aktivnosti-mreze/reakcija-povodom-vrijeđanja-aktivistice-ane-kotur-erkić/>> пристапено на: 6 јуни 2020.

³⁸⁶ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

КОСОВО

Социјалните, политичките и доминантните културни норми во Косово создадоа патријархален систем во кој активната работа во областите на родова еднаквост, насилство врз жени, права на ЛГБТКИ+ лица и слобода на изразување често пати наидува на институционален отпор.³⁸⁷

Граѓанската организација Центар за еднаквост и слобода во Косово изјави дека ЛГБТКИ+ активистите добиле повеќе од 150 закани за смрт на интернет во текот на 2019 година. Сите биле пријавени во Полиција, но ниеден не бил кривично гонет.³⁸⁸ Кога ЛГБТКИ+ активистите пријавуваат кривично дело, прекршување на право или опструкција извршена против нив, Полицијата во повеќето случаи не ги сфаќа сериозно, не спроведува соодветни истражни постапки и не ги информира за развојот на настаните во нивниот случај.³⁸⁹ Истиот однос го доживеале и другите ЖБЧП. Ардијана Мехмети, една од добитничките на наградата на ЕУ за истражувачко новинарство во Западен Балкан и Турција за сторијата „Експлоатација во Телеком“, сведочеше за борбите со кои се соочувала додека пишувала за својата истрага за Телеком: „Ме прашаа директно 'колку [пари]' сакам за да ја запрам мојата работа. Ми ги исекоа гумите. Полицијата не стори ништо“.³⁹⁰

Полицијата накратко ја уапси главната уредничка на порталот КоССев (KoSSev), Татјана Лазаревиќ, за наводно кршење на полицискиот час најавен како одговор на пандемијата со ковид-19. Според КоССев, Лазаревиќ била на пат да известува за

состојбата во однос на пандемијата во Здравствениот центар во Звечан. За време на апсењето таа се легитимирала пред полицајците, покажувајќи им ја својата прес-картичка. Таа наводно се соочува со кривична постапка сега.³⁹¹ Порталот КоССев и претходно бил подложен на ограничување на слободата на медиумите од страна на локалните власти. Овој инцидент беше уште еден пример за намалување на просторот за новинарите, особено за жените новинарки.

Извршната директорка на Мрежата на жени во Косово (МЖК), Игбале Рогова, рече дека секој пат кога МЖК работи на стратешки парници за РБН или кога таа лично ги покренува проблемите со ЛГБТКИ+ во јавноста добива закани преку интернет и понекогаш е вознемирувана во јавноста. „Јас сум онаа која [сторителите] ја обвинуваат. Бараме правда за оние кои ги убиваат своите жени, кои ги тепаат своите жени. Затоа сторителите не напаѓаат нас. Зад нападите стојат луѓе кои го мразат тоа што ние се залагаме за заштита на жените. Значи секогаш кога ќе го разнишаме светот на насилниците, тие се лутат – сакаат да ги нападат оние кои го тресат нивниот свет“.³⁹² Друг активист од МЖК, исто така, доби закани откако маршираше за правата на ЛГБТКИ+ во септември 2019 година. На ЖБЧП во Косово, наводно, им дофрлувале, добивале вербални закани на улица кога луѓето знаат кои се тие. Повеќето од овие закани не се пријавуваат.³⁹³

³⁸⁷ A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 39.

³⁸⁸ Human Rights Watch, *World Report 2020 – Events of 2019*, Human Rights Watch, 2019.

https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2020_0.pdf пристапено на: 6 јуни 2020, 338.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Strengthening Quality News and Independent Journalism in the Western Balkans and Turkey, 'Winners of EU Investigative Awards in Kosovo Announced', *Strengthening Quality News and Independent Journalism in the Western Balkans and Turkey*, 2019.

<https://euwbmedia.com/2019/10/winners-of-eu-investigative-awards-in-kosovo-announced/> пристапено на: 6 јуни 2020.

³⁹¹ OSCE, 'OSCE Media Freedom Representative concerned about pressure on KoSSev online portal and its editor-in-chief in Kosovo', OSCE, Vienna 2020. <<https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/450085>> пристапено на: 6 јуни 2020.

³⁹² Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

³⁹³ Ibid.

ЦРНА ГОРА

ЖБЧП во Црна Гора се изложени на постојано негативно влијание на црквата и верските заедници во однос на ширење на конзервативни идеи. Редовните медиумски напади против ЖБЧП, предводени од провладините медиуми, вклучуваат „интензивна мизогинија“ со цел да се дискредитираат и интегритетот на ЖБЧП и нивната репутација во јавноста.³⁹⁴ Во Црна Гора, најмногу изложени на напади се оние ЖБЧП кои работат во областа на ЛГБТКИ+ правата и правата на жените, како и жените новинарки.

Постапувањето со злосторства од омраза, вклучително и напади врз ЛГБТКИ+ лица, има озлогласено бавен напредок. Нападот на трансжена во 2017 година беше осуден на четири месеци затвор во овој период на известување, три години по инцидентот. Изречената казна беше помала од минималната казна, а Високиот суд подоцна ја суспендираше казната.³⁹⁵ Адвокатот што го застапува тужителот не беше информиран за ова од Високиот суд, туку информацијата ја добил преку други канали. Само обвинителот има моќ да ја оспори оваа пресуда и не го стори тоа и покрај барањето поднесено од адвокатот.³⁹⁶

Во 2019 година, заменик-народниот правобранител Синиша Бјековиќ објави мислење, утврдувајќи дека две медицински сестри во Здравствениот дом во Подгорица се однесувале трансфобично и дискриминирачки кога ѝ се смееле на Хана Конатар, гласен трансактивист за правата на ЛГБТКИ+ лицата, од ГО „Спектра“, кој дошол на хормонска терапија.³⁹⁷ Случајот во моментот го испитува Комисијата за контрола на квалитетот.

Нарушувањата во хетеронормативноста во рамките на доминантниот општествен наратив се обесхрабруваат и се осудуваат.

Според „Цивикус“, постои постојана загриженост за слободата на медиумите во Црна Гора и сè уште има многу нерешени случаи на насилство врз новинари.³⁹⁸ Многу од овие проблеми и закани по безбедноста вклучуваат жени новинари. Оливера Лакиќ е истражувачка новинарка која редовно известува за корупција во Владата. Во претходното издание на *Правата на жените на Западен Балкан*, „Квина тил квина“ извести за нејзиниот случај во врска со нападот во 2018 година кога таа беше застрелана во ногата и случајот останува нерешен во овој период на известување.³⁹⁹

На почетокот на јануари 2020 година, Полицијата ја уапси и ја приведе главната уредничка на ФОС Медија, Ангела Ѓикановиќ, под сомнение дека предизвикала паника и неред за наводна дистрибуција на лажни вести. Инцидентот започна кога Ѓикановиќ објави статија во која се наведува дека Владата може да ги користи безбедносните сили во соседно Косово за да помогне во задушувањето на протестите на приврзаниците на Српската православна црква.⁴⁰⁰ По апсењето и 72-часовниот притвор, новинарката беше отпуштена од функцијата главна уредничка поради „сериозна професионална грешка“.⁴⁰¹ Случајот на Ѓикановиќ е пример за тоа колку е небезбедно опкружувањето за жените новинарки кои го испитуваат владејачкиот режим⁴⁰² во Црна Гора и колку сериозни може да бидат последиците за нивната кариера.

³⁹⁴ A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 57.

³⁹⁵ ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019*, Brussels, ILGA Europe, 2020.

³⁹⁶ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Црна Гора.

³⁹⁷ *Zaštitnik Ljudskih Prava i Sloboda Crne Gore Ombudsman, Ispunjenje Preporuka o Poštovanju Prava Transrodne Osobe* [website], 2019. <https://www.ombudsman.co.me/article.php?id=34128&display=1> пристапено на: 28 септември 2020.

³⁹⁸ CIVICUS, 'Attacks on Journalists on the Rise as Religious Groups Clash with Police', CIVICUS, 2020.

<https://monitor.civicus.org/updates/2020/04/03/attacks-journalists-rise-religious-groups-clash-police/> пристапено на: 23 април 2020.

³⁹⁹ Reporters Without Borders, *Montenegro* [website]. <<https://rsf.org/en/montenegro>> пристапено на: 24 април 2020.

⁴⁰⁰ CIVICUS, 'Measures to Combat "Fake News" Used to Silence Journalists', CIVICUS, 2020.

<https://monitor.civicus.org/updates/2020/02/18/measures-combat-fake-news-used-silence-journalists/> пристапено на: 23 април 2020.

⁴⁰¹ Committee to Protect Journalists, 'Montenegro journalist Anđela Đikanović charged with incitement over retracted report', *Committee to Protect Journalists*, 2020. <<https://cpj.org/2020/01/montenegro-journalist-andela-dikanovic-charged-wit/>> пристапено на: 6 јуни 2020.

⁴⁰² Владејачкиот режим за овој период на известување, кој е до 1 јуни 2020 година и вклучувајќи го 1 јуни 2020 година.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

За време на периодот на известување, ЖБЧП во Северна Македонија доживеаја бројни случаи на сексуално вознемирување и закани за сексуално насилство и силување, според извештајот *Бранителите на човековите права на Западен Балкан*. Нападите се разликуваат и меѓу бранителките има и ЖБЧП која е лезбијка и која се соочи со физички напади за време на јавни феминистички настани.⁴⁰³

Минатогодишното издание на Правата на жените на Западен Балкан извести за седум ЛГБТКИ+ активисти кои беа нападнати од група од 20 напаѓачи по првата „Парада на гордоста“ во Скопје. Активистите биле извлечени од такси-возилата, тепани и им се заканиле со убиство и силување. Тројца полицајци исто така биле нападнати кога се обиделе да интервенираат. За време на овој период на известување има само малку напредок во случајот, истрагата е во тек, а судската постапка допрва треба да се покрене.⁴⁰⁴ Во неколку наврати Канцеларијата на ГО Центар за поддршка на ЛГБТИ во Скопје беше оштетена. Сè уште не се идентификувани напаѓачите, а некои случаи се нерешени неколку години.⁴⁰⁵ Според организацијата „Бранители на граѓанските права“, во Северна Македонија досега нема ниеден кривично гонет случај за злосторство од омраза засновано врз род, родов идентитет или сексуална ориентација.⁴⁰⁶

Злосторствата од омраза или злосторствата со мотив заснован врз предрасуди се забранети со Кривичниот законик и добиваат поостра казна. Меѓутоа, проблемот е тоа што има простор за судско толкување на злосторствата од омраза затоа што законодавство за антидискриминација е ограничено во своите дефиниции за тоа кои одредби претставуваат кривично дело од омраза.

Родовото изразување или сексуалната ориентација не се експлицитно дефинирани како мотиви засновани врз предрасуди или дискриминација кои би добиле поостри казни, оставајќи простор за судско толкување од страна на одделни судии за време на изрекувањето на казната наместо јасно дефинирани одредби во законодавството. Групите за правата на медиумите известуваат за нагло зголемување на закани кон медиумските работнички. Додека бројот на физички напади врз новинари е намален, постои растечка практика на сајбер-малтретирање и вербални навреди.⁴⁰⁷ На 15 јануари 2020 година, Здружението на новинари во Северна Македонија реагираше за две новинарки кои добија заканувачки пораки. Мери Јордановска, уредничка на А1он.мк и Искра Коровешовска, уредничка на Алфа ТВ, беа на нишан на поранешен вработен во Владата поради нивната работа како истражувачки новинарки. И двете жени добија пораки од Емил Јакимовски, во тоа време вработен во Централниот регистар, при што тој се заканува дека тој „ќе им направи погреб“ и ги нарекува „сороспија“ (што може да се преведе како „курва на Сорос“) заедно со друг родов, погрден јазик. Јакимовски беше отпуштен откако излегоа на виделина неговите коментари на интернет. Подоцна беше пријавен случајот во Полицијата во Северна Македонија што резултираше со апсење на Јакимовски, а Обвинителството во моментот подготвува случај против него. Сличен инцидент се случи со новинарката на ТВ 21 Алмедина Исмаили и во овој случај сторителот беше член на политичка партија. Исмаили беше на нишан откако работеше на истражувачка приказна според која Нешат Адеми, долгогодишен член на Алијансата за Албанците, наводно ја напушта партијата. Адеми реагираше така што ѝ се јави на Исмаили и ѝ остави низа навреди и закани на нејзината говорна пошта.⁴⁰⁸

⁴⁰³ A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 76.

⁴⁰⁴ ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019*, Brussels, ILGA-Europe 2020.

⁴⁰⁵ A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 68.

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ Reporters Without Borders, *North Macedonia* [website]. <<https://rsf.org/en/north-macedonia>> пристапено на: 24 април 2020.

⁴⁰⁸ CIVICUS, 'Media Watchdogs Raise the Alarm After Female Journalists Threatened', CIVICUS, 2019.

<https://monitor.civicus.org/updates/2020/03/30/media-watchdogs-raise-alarm-after-female-journalists-threatened/> пристапено на: 23 април 2020.

СРБИЈА

Во овој период на известување во Србија продолжија сериозни напади врз ЖБЧП. Активистите, како и ГО беа подложни на различни форми на напади од страна на Полицијата, неидентификувани цивили и групи. За време на набљудуваниот период беа документирани различни примери и за различни области на работа. На многу фронтови ЖБЧП, новинари и граѓански организации беа на нишан претежно во врска со нивната работа за правата на жените, правата на ЛГБТКИ+, човековите права и воените злосторства. Општото население е под значително влијание на медиумите контролирани од Владата, кои ги величаат воените злосторници, промовираат говор на омраза и дискриминаторски говор насочен кон активисти.⁴⁰⁹ Провладините медиуми често пати оцрнуваат независни медиуми и новинари, опишувајќи ги како „предавници“ и „странски платеници“.⁴¹⁰ Ова неверојатно влијае врз положбата и безбедноста на ЖБЧП кои се подложни на медиумски кампањи, физички напади, кршење на нивното достоинство и закани по нивната безбедност. Постојат „зголемен број на случаи на антиродов дискурс во јавниот домен и јавна реакција за перцепцијата на родова еднаквост; мизогинистички изјави што се изразуваат во медиумите, а исто така и од високи политичари, верски водачи и академици неказнето“, како што заклучи ЦЕДАВ во *Завршните забелешки за четвртиот периодичен извештај за Србија*.⁴¹¹

Наташа Кандиќ, основач на Центарот за хуманитарно право (ЦХП), заедно со уште петмина активисти на ЦХП, Младинската иницијатива за човекови права и форумот „Зивилер фриденсдиенст“, беше физички нападната од членови на крајно десничарската политичка партија Српска радикална партија (СРС) на настан за промоција на книга. Домаќин на настанот беше лидерот на партијата и осуден воен злосторник Воислав Шешељ, авторот на книгите, во кои тој систематски го негира геноцидот во Сребреница во БиХ и други злосторства против човештвото извршени од српските сили во војните во 90-тите години. Кандиќ и другите активисти беа физички

нападнати од приврзаниците на СРС на настанот додека делеа извештај на ЦХП во кој детално се изложува доказ за воени злосторства извршени врз Хрвати во Покраината Војводина. БЧП беа турнати на земја и клоцани од припадниците на СРС по наредба од Шешељ. Нападот се случи во просториите на Општина Стари Град во Белград, што е јавен простор, сепак никој од вработените или од безбедносниот персонал не се обидел да интервенира за да се спречи конфронтацијата.⁴¹²

Во друга прилика на Твитер, Шешељ повика на силување на Бранкица Јанковиќ, комесарката за заштита на еднаквоста во 2019 година. Шешељ исто така континуирано и јавно антагонизира и им се заканува на женската мрежа на активистки за мир „Жени во црно“ и на една од нејзините основачки Сташа Зајовиќ, вклучително и подбивни, јавни изјави како смртни закани и исмевања кои сè уште траат.⁴¹³

Новинарката Ана Лалиќ, која беше уапсена за објавување напис во кој ги критикуваше состојбата и условите во Клиничкиот центар во Војводина за време на пандемијата со ковид-19, беше подложна на напади од таблоиди и лажни страници на социјалните мрежи. Како дел од нападите беше платено рекламирање со нејзина слика и натпис како работи против интересите на Србија.⁴¹⁴ Последен напад во низата напади на Лалиќ, за време на периодот на известување, се случи во мај 2020 година, кога некој ѝ ја дупна гумата на автомобилот во Нови Сад.⁴¹⁵

Порталот Надзор (Присмотра) објави два текста во кои открива несоодветни информации за работата и приватниот живот на жените новинарки Вања Ѓуриќ и Жаклина Таталовиќ. Новинарката на Н1 телевизија Вања Ѓуриќ беше обележана како личност која „снимала филмови против Србија“, алудирајќи на нејзиното учество во филмот Албанките се наши сестри. На порталот беа објавени приватни фотографии од Таталовиќ.⁴¹⁶ Слично на тоа, веб-порталот Истрага објави список насловен како „Жени новинарки кои ја засрамија

⁴⁰⁹ A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 88.

⁴¹⁰ Human Rights Watch, *World Report 2020 – Events of 2019*, Human Rights Watch, 2020, 496.

⁴¹¹ CEDAW, *Concluding observations on the fourth periodic report of Serbia*, CEDAW, 2019.

https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/CEDAW_Concluding_observations.pdf пристапено на: 6 јуни 2020.

⁴¹² Civil Rights Defenders, 'Attack Against Civil Rights Defender of the Year Recipient Natasa Kandic in Belgrade' *Civil Rights Defenders*, 2020. <https://crd.org/2020/02/06/attack-against-civil-rights-defender-of-the-year-recipient-natasa-kandic-in-belgrade/> пристапено на: 6 јуни 2020.

⁴¹³ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

⁴¹⁴ Građanske Inicijative, *Tri Slobode Pod Lupom: Prikaz Slučajeva Kršenja Osnovnih Ljudskih Prava u Srbiji Tokom Vanrednog Stanja*, Građanske Inicijative, 2020. <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/04/Tri-slobode-pod-lupom-13-15-april-.pdf> пристапено на: 22 јуни 2020.

⁴¹⁵ 'Novi napad na novinarku Anu Lalić', *Patria*, 1 May 2020. <https://nap.ba/news/65099> пристапено на: 6 јуни 2020.

⁴¹⁶ Građanske Inicijative, *Tri Slobode Pod Lupom: Prikaz Slučajeva Kršenja Sloboda Udruživanja, Okupljanja i Izražavanja u Srbiji 16-28. Februar 2020. Godine*, Građanska Inicijativa, 2020. <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/02/Tri-slobode-pod-lupom-16-28-februar.pdf> пристапено на: 22 јуни 2020.

Србија“ поради истиот филм. Објавени се информации за овие новинарки, вклучувајќи и нивни фотографии и работни места, како и имињата на ГО во кои тие работат и износот на финансирање што го добиле тие организации без да се наведат изворите на информациите.⁴¹⁷ ТВ Н1 тврди дека нова стратегија на провладините медиуми во Србија е да ги фотографираат жените новинарки од Н1 на официјални прес-конференции на претседателот, на безобразен начин, за да се создаде слика која ќе ги понижува и ќе ги проектира најлошите сексистички предрасуди за нив.⁴¹⁸

Активистката Милинка Николиќ беше испрашувана неколку пати од полицајци, дури беше подложена и на полиграфско испитување поради „запалив говор“ одржан во 2019 година пред зградата на претседателот во Белград на протестот на екологистите против изградбата на мини хидроцентрали.⁴¹⁹

Анита Митиќ, активистка и претставничка на „Иницијативата на млади за човекови права“, беше нападна од главниот уредник на „Информер“, Драган Ј. Вучичевиќ, на судењето против него. Вучичевиќ ѝ рекол дека таа е „шиптарска“⁴²⁰ курва и ја плаќале српски убијци“ и ја навредувал врз основа на нејзиниот физички изглед.⁴²¹

Во март 2020 година, активистката и уметничка Јована Поповиќ беше уапсена и приведена во Пожаревац за наводно напуштање на нејзиниот домашен карантин, кој беше државна мерка, по влегувањето во Србија од странство за време на пандемијата ковид-19. Поповиќ тврди дека таа се вратила во Србија пред да се воведат задолжителниот карантин. Бројни граѓански организации побараа нејзино ослободување, потсетувајќи дека одредбите и законите не можат да се применуваат ретроактивно. Тие, исто така, оценија дека нејзиното апсење е одмазда за политички ангажираната песна „Багра“ која Поповиќ ја снимиле и во која ги критикуваше состојбата во Србија и владејачката влада.⁴²²

Информативниот центар за гордост во Белград беше нападна на 6 октомври 2019 година од банда навивачи на фудбалскиот тим Црвена ѕвезда, кои удираа врз прозорци и фрлаа стаклени шишиња. Српските власти одбија да го истражат нападот бидејќи никој не е повреден и имотот не е оштетен.⁴²³ Од отворањето во август 2018 година, Центарот е нападна десет пати, а ниеден од досегашните инциденти не е решен од релевантни органи. Подемот на десничарскиот национализам во Србија оди паралелно со зголемувањето на хомофобијата и трансфобијата, како и со зголемувањето на извештаите за хомофобични инциденти, многу извршени од младите, на годишно ниво.

⁴¹⁷ D. Popović et al., *Udruženje Građana: Sužavanje Prostora za Delovanje, Srbija 2019*, Belgrade, Građanske Inicijative, Fondacija za Otvoreno Društvo, 2020. <<https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/02/Udruzenja-gradana-Suzavanje-prostora-za-delovanje-OCD-2019-.pdf>> пристапено на: 22 јуни 2020.

⁴¹⁸ 'N1 traži reakciju države na seksističke napade na novinarku', *N1 Beograd* 25 April 2020.

<http://rs.n1info.com/Vesti/a592978/N1-trazi-reakciju-drzave-na-seksisticke-napade-na-novinarku.html> пристапено на: 7 јуни 2020.

⁴¹⁹ D. Popović, et al., *Udruženje Građana: Sužavanje Prostora za Delovanje, Srbija 2019*, Građanske Inicijative, Fondacija za Otvoreno Društvo, Belgrade, 2020.

⁴²⁰ Понижувачки израз за Албанец/Албанка или за лице кое зборува албански, често користен за луѓе од Албанија или Косово.

⁴²¹ 'Vučićević mi govorio da sam šiptarska kurva?!', *Direktno.rs*, 2 June 2020.

<https://direktno.rs/beograd/278213/vucicevic-mi-govorio-da-sam-siptarska-kurva.html> пристапено на: 8 јуни 2020.

⁴²² M.P., 'Jovana Popović, Autorka Pesme "Bagra", Puštena na slobodu', *Danas*, 13 April 2020.

<https://www.danas.rs/drustvo/umetnica-iz-kikinde-jovana-popovic-pustena-na-slobodu> пристапено на: 22 април 2020.

⁴²³ ILGA-Europe, Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019, Brussels, ILGA-Europe, 2020.

Проследување на нападите врз жени бранителки на човековите права

Во претходното, четврто издание на *Правата на жените на Западен Балкан*, „Квина тил квина“ објави рекорден број напади врз ЖБЧП во Србија – толку многу што неколку напади не можеа да бидат вклучени во извештајот за да не биде предолг. Во ова петто издание истражувачите следеа настани што се случиле во претходниот период на известување, но не биле вклучени во извештајот. Еден таков инцидент во Србија се случи на 6 март 2019 година кога активистки од бројни женски организации и групи („Жени во црно“, Центар за студии на жени, меѓу другите) организираа симболична акција при што беа насликани пораки на престилки, а тие престилки беа поставени на врвот на статуите на историските машки фигури низ Белград, вклучувајќи ја и статуата на Никола Тесла и на Павле, поранешниот патријарх на Српската православна црква. Следеше жестока реакција од јавноста низ сите медиуми и сите платформи на социјалните медиуми, која траеше многу денови по акцијата. Надја Духачек, една од вклучените активистки, ја интервјуираа тој ден и нејзините фотографии се појавија на десничарските веб-страници и форуми, како и на оние на екстремните националисти. Жените активистки кои учествуваа во акцијата беа цел на говор на омраза, вербално малтретирање и закани. Поднесена е прекршочна пријава од здружението „Кој ни ги труе децата?“ (Ко нам трује децу?) за наводно сквернавање на статуата на патријархот Павле на која беше поставена престилка на која пишуваше „Абортусот

е право на жената“. Предлогот против Центарот за студии на жени и останатите активисти беше отфрлен поради недостаток на активен легитимитет на „Кој ни ги труе децата?“ и недостаток на активен легитимитет на самиот предлог на организацијата за покренување постапка бидејќи организацијата не спаѓаше во опсегот на оштетена страна според српскиот закон со оглед на тоа што немаше повреда на правата на организацијата што поднесе пријава.⁴²⁴

Во последните четири години извршени се 13 (снимени) напади врз активистките од „Жени во црно“.⁴²⁵ За време на овој период на известување има мал напредок со пријавата поднесена против „Жени во црно“ во поглед на нивниот протестен перформанс пред Патријаршијата на Српската православна црква со наслов „Мое тело – мое право“, што се случи на 28.5.2019 година. Неколку дена по настапот, десничарската националистичка политичка партија „Заветници“ поднесе кривична пријава против „Жени во црно“, наведувајќи дека изведбата предизвикува национална, расна и верска омраза и нетрпеливост.⁴²⁶ За протестот имаше претходно полициска дозвола и беше законска протестна изведба. Без оглед на ова, многу активисти кои учествуваа на протестот беа изведени на суд од Обвинителството и сослушани пред судот. Овие судења се процеси кои одземаат многу време, им го исцрпуваат времето на активистите кое би можело да се искористи за нивната работа и организациски активности. Па така, ова се покажа како една тактика што придонесува кон понатамошно намалување на просторот за граѓанското општество во Србија. Процесот сè уште е на суд и пресудата сè уште не е донесена.⁴²⁷

”

„Кога си активист – тоа не е доволно. Треба да ги знаеш сите закони ако те повикаат во Полиција за да не се најдеш во позиција на 'не дај Боже'. И, тоа е страшно: дека треба да бидеме внимателни цело време во оваа земја за некој да не не измами.“

Драгана Дардиќ, Хелсиншки парламент на граѓани, Бања Лука, БиХ

”

„Под достоинство ми е полицаец да ме дискриминира и да ми каже: Слушај девојко, шеташе навечер во парк, да не го испровоцира ти него?“

Дајана Дангубиќ, во врска со напад во Бања Лука, БиХ, додавајќи дека претпоставува дека полицаецот ѝ зборувал на тој начин затоа што се сомневал дека е лезбијка

⁴²⁴ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на YU KOM (YUCOM).

⁴²⁵ 'Međunarodni dan Braniteljki Ženskih Prava', *Peščanik*, 29 November 2019. <<https://udruzenjepescanik.org/aktuelnosti/medjunarodni-dan-braniteljki-zenskih-ljudskih-prava/>> пристапено на: 8 јуни 2020.

⁴²⁶ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на YU KOM (YUCOM).

⁴²⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

”

„Сите овие години тие се обидоа да ми ја затворат устата користејќи ја мојата сексуалност. Кога и да работев на нешто големо за правата на жените, тие наоѓаат начин да ја изнесат во јавноста мојата сексуална ориентација со намера да ме понижат.“

Игбале (Иго) Рогова, извршна директорка на МЖК

”

„За време на Шарената револуција, за мажите никогаш не се коментираше во сексуална конотација, ниту се коментираше за нивниот изглед или облека, додека тоа сè уште се случува со жените во македонското општество. 'Како се осмелувате да ја критикувате Владата, да одите дома и да готвите' – ова беа пораките што ги добив од луѓето кои не беа дел од нашата борба за време на Шарената револуција.“

Уранија Пировска, Хелсиншки комитет во Северна Македонија⁴²⁸

”

„Не ми влијае стравот, туку исцрпеноста.“

Игбале (Иго) Рогова, извршна директорка на МЖК

”

„Од своето основање, 'Жени во црно' биле изложени на секој можен вид напад. Ниеден од напаѓачите врз активистките на 'Жени во црно' никогаш не бил казнет. Имаше неколку судски постапки кои секогаш имаа ист исход – судските институции на државата Србија ги ослободија сите напаѓачи на 'Жени во црно'. Нападите врз 'Жени во црно' не се случуваат случајно, сторителите не се неорганизирани, не е спонтано. Напротив.“

Милош Урошевиќ, активист во „Жени во црно“⁴²⁹

⁴²⁸ J. Georgievski, Civil Rights Defenders: *Regional Solidarity Crucial for Defending European Values*, European Western Values. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/04/civil-rights-defenders-regional-solidarity-crucial-for-defending-european-values/> пристапено на: 6 јуни 2020.

⁴²⁹ J. Diković, 'Vučićev Režim - Stanje Gore od Zločina', *Danas*, 3 January 2020.

<https://www.danas.rs/drustvo/suocavanje/vucicev-rezim-stanje-gore-od-zlocina/> пристапено на: 28 април 2020.

УВАЖУВАЊЕ И ПРИЗНАВАЊЕ НА ЖЕНСКИТЕ ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ ОД СТРАНА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ВЛАДИ

Има сериозна тенденција која е постојана во секое издание на *Правата на жените на Западен Балкан*, а тоа е намалувањето на просторот за женските граѓански организации и за ЖБЧП на Западен Балкан. Длабоко вкоренетиот национализам, популизам, конзервативизам и придружните антиродови движења придонесуваат за намалување на просторот за активистите за правата на жените и женските граѓански организации.⁴³⁰ ЖБЧП се соочуваат со кротења во финансирањето⁴³¹ и ресурсите, прогласување на граѓанските организации за странски платеници и повикување на бојкот, политички притисок, бавна или никаква реакција од судството за напади врз активисти и/или граѓански организации.⁴³² Исто така американскиот „Фридом хаус“ во својот годишен извештај *Нации во транзит* објави дека Србија и Црна Гора не можат да се сметаат како демократии по невиденото демократско назадување.⁴³³ Рангирањата на „Фридом хаус“, почнувајќи од овој период на известување, за прв пат ги вбројуваат сите земји од Западен Балкан како преодни или хибридни режими. Ова има огромни влијанија врз женските граѓански организации.

Уважувањето на работата на женските граѓански организации на Западен Балкан, речиси по правило, се појавува во форма на придонес што тие го имаат во официјалните државни процеси. Во повеќето случаи, сепак, женските организации се тие што иницираат процеси. Женските ГО на крајот служат како извор на информации и експертиза во овие процеси. Во сите контексти на земјите од

Западен Балкан има значаен напредок во однос на вклучувањето на женските граѓански организации во законодавните процеси и работните групи,⁴³⁴ користејќи го нивното знаење и капацитет за обука на институциите и нивните претставници, и во однос на подобрувањето на соработката со релевантните институции. Овие подобрувања, сепак, се резултат на долгорочната работа што ја вложуваат женските граѓански организации и долгогодишните ресурси и енергија за да побараат да бидат дел од овие процеси. Државите главно остануваат пасивни, со недостаток на интерес и посветеност на процесите што треба да бидат инклузивни за граѓанското општество или директно да го вклучуваат, додека родовата еднаквост останува главно маргинализирана област. Вистинското уважување на работата на женските граѓански организации сè уште е најчесто сведено на употреба на капацитетите и достигнувањата на овие организации. Долгогодишната работа на подобрување на правата на жените во земјите од Западен Балкан, сепак, ги постави женските граѓански организации како незаменлив ресурс и активни учесници во развојот на законодавството, политиките и стратешките документи (особено во законодавството за РБН и правата на ЛГБТКИ+ лицата во сите земји) и како оние кои идентификуваат точки за акција и едукатори за официјални лица во некои земји од Западен Балкан. Сè уште има многу празнини и тешкотии во соработката и вклучувањето во процеси клучни за правата на жените во секоја земја, но постигнат е

⁴³⁰ N. Farnsworth et al. *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020. https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2020/06/Funding-WCSOs_FINAL_2020-06-11.pdf пристапено на: 26 август 2020, 6.

⁴³¹ На пример, српските ЖБЧП кои се занимаваат со насилство врз жени, кои традиционално беа поддржувани (иако со мали средства) од државата да обезбедат поддршка за жртвите на РН преку СОС-линиите за помош, веќе не добиваат државно финансирање. Наместо тоа финансирањето беше насочено кон новосоздаден државен субјект (извор: A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019). На Западен Балкан, државите немаат воспоставено одржливо финансирање за граѓанските организации, додека опкружувањето за финансирање на Западен Балкан останува расцепкано со многубројни донатори кои се вклучени, но се ретко добро координирани (извор: N. Farnsworth et al. *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020).

⁴³² По пет години судење, во март 2020 година, три здруженија во БиХ – „Транспаренси интернешнл“, списанието БУКА и Граѓанското собрание на Хелсинки добија заедничка тужба за клевета како тужители против издавачката кука „Беседа“ која ја објави книгата „Уривање на Република Српска, теорија и технологија на пуч“. Книгата, која сè уште е достапна на интернет, наведува „лажни невладини организации кои се спремни, чекајќи сигнал од странски команданти да се вклучат во поттикнување немири и поткопување на уставниот поредок“. Судот заклучи дека оваа конструкција навистина имала цел да ги оцрни и да ги дискредитира тужителите (извор: E. Padošević, 'Donesena Presuda: Izdavačka Kuća "Besjeda" i Stefan Karganović Krivi Zbog Objave Liste Rušilaca Republike Srpske', БУКА, 2 March 2020).

⁴³³ 'Hungary, Serbia, Montenegro "No Longer Democracies": Report', *Al Jazeera*, 6 May 2020. <<https://www.aljazeera.com/news/2020/05/hungary-serbia-montenegro-longer-democracies-report-200506161223889.html>> пристапено на: 8 јуни 2020.

⁴³⁴ Забелешка за читателите: ова не е исто што и донесувањето одлуки. Предлозите и придонесите поднесени од женските граѓански организации не мора да се почитуваат, а женските граѓански организации по правило се очекува да придонесат без надоместок додека извршуваат задачи како што се водење белешки, па дури и изготвување законска регулатива, задачи кои треба да ги извршува платениот персонал од дадениот орган.

одреден напредок. Во однос на интеграцијата во ЕУ, од владите на Западен Балкан се бара да ги вклучат чинителите од граѓанското општество во потребните реформи преку консултации и како набљудувачи на нивното спроведување, што понекогаш води кон тоа тоа да се прави само на „проформа начин бидејќи тоа го бара ЕУ“.⁴²⁵ Некои форми на формална рамка за соработка меѓу владата и граѓанското општество се присутни во сите земји. Женските граѓански организации се присутни во некои преговори за поглавјето за правото, но нивните придонеси и препораки не се секогаш вклучени, па дури и не секогаш се разгледуваат во конечните одлуки. Регионалниот напредок во набљудуваниот период за ова издание на извештајот е документиран, особено во активното учество во експертските и работните групи и во развојот на стратешки документи.

Во поглед на ова петто издание на *Правата на жените на Западен Балкан* би требало да се напомене дека трендовите забележани во петгодишниот период на следење на индикаторите за извештајот укажуваат на регионално влошување

на демократијата и уназадување на основните слободи. На Западен Балкан има зголемување на национализмот за што придонесе растечкото движење на десницата на општествено и државно ниво. Кога зборувавме за смалувањето на просторот за женските граѓанските организации и жените активистки во регионот, за почеток би можело да се напомене дека просторот за кој зборуваме, дури и пред пет години, беше значително мал. Влошувањето на демократијата во Западен Балкан и сите последици што доаѓаат со ова ги натераа авторите на ова издание да забележат дека државното уважување и признавање на женските граѓански организации веќе го немаат истото значење што го имаа кога беше издадено првото издание. Затоа во контекстот на континуирано влошување на овој регион, важно е признавањето на неопходната работа која ја прават женските граѓански организации за родовата еднаквост да не се изгуби и признанијата да доаѓаат од страната на конституентите на организациите и од меѓународната заедница.

АЛБАНИЈА

Во септември 2019 година, Албанија го усвои својот прв Национален акциски план (НАП) за спроведување на Резолуцијата 1325 на Советот за безбедност на ОН за жените, мирот и безбедноста. Процесот беше партиципативен и ја вклучи коалицијата „Жените, мирот и безбедноста во Албанија“ составена од 32 локални граѓански организации.⁴³⁶ Оваа коалиција е водечка организација во лобирање и застапување за подготовка на Акцискиот план за 1325.⁴³⁷

Албанската мрежа за зајакнување на жените (АВЕН) продолжува да се смета како еден од главните чинители во борбата за родова еднаквост во земјата, обезбедувајќи информации и препораки за клучните национални документи и документите на ЕУ во врска со состојбата на жените во земјата. За време на периодот на известување, АВЕН ја одржуваше соработката со властите преку различни форми: учество во дискусијата за родово буџетирање за 2020 година заедно со министерот за здравство и социјална заштита; учество и обезбедување информации на конференција за

прашања во врска со родова еднаквост организирана од Народниот правобранител во Албанија; давање придонес кон Законот за социјални услуги со доставување информации со фокус на девојчиња и жени жртви на РБН/преживевани од РБН; организирање состаноци за застапување за родовите политики и инструменти на ЕУ со претставници на Сојузот на жени советнички од Валона, Химара и Селеница.

Што се однесува до процесот на интеграција во ЕУ, партнерската платформа за европска интеграција е модел за информирање, консултации, комуникација и вклучување на граѓанското општество, засегнатите страни, академската заедница и локалната власт во процесот на преговори за членство во ЕУ во Албанија. Сепак, има недостаток на активност на Националниот совет за европска интеграција, на одговорниот орган за ова прашање, како и недостаток на политичка волја за понатамошно унапредување на процесот на развој на граѓанското општество и други недржавни чинители.⁴³⁸

⁴²⁵ J. Juzová, 'Civil Society and the EU Integration Process: Key Importance, Little Impact?', *European Western Balkans*, 11 September 2019. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/09/11/civil-society-and-the-eu-integration-process-key-importance-little-impact/> пристапено на: 7 јуни 2020.

⁴³⁶ UN Women, 'The First Report on the Implementation of Resolution 1325 in Albania Launched', *UN Women*, 2019. <https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2019/10/the-first-report-on-the-implementation-of-resolution-1325-in-albania-launched> пристапено на: 7 јуни 2020.

⁴³⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Албанија.

⁴³⁸ J. Marović, I. Stefanovski, and I. Ivanovik, *Comparative Study, Civil Society in the Western Balkans: Involvement in the EU Accession Negotiation and EU Integration Processes from Initiatives to a Structured Dialogue*, Belgrade, CRTA, 2019. <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/comparative-study-civil-society-in-the-western-balkans.pdf> пристапено на: 16 април 2020, 23–24.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Женските граѓански организации редовно им даваат помош на институциите во специфичните области во кои работат и за кои поседуваат подлабока експертиза.⁴³⁹ Претставниците на женските граѓански организации беа назначени во работни групи на различни нивоа на власт во текот на овој период на известување. Во 2019 година, проектната координаторка од женската ГО Фондација ЛЕК, Селма Хаџихалиловиќ, беше официјално назначена од Владата на Кантонот Сараево да учествува во работниот тим одговорен за изготвување на родовиот акциски план и финансискиот план на Кантонот Сараево. Женската ГО Фондација „Обединети жени“ е една од избраните претставници на граѓански организации во Советот за борба против семејното насилство на Република Српска, што овозможува посилно вклучување на граѓанските организации во процесите на донесување одлуки во врска со РБН. Претставници на Фондацијата, исто така, се назначени за членови на Советодавното тело при Советот на министри на БиХ за соработка со ГО.⁴⁴⁰

За време на периодот на известување, женските граѓански организации продолжија да воспоставуваат и да ја подобруваат соработката со давателите на услуги. Здружението „Хоризонти“ од Тузла и Форумот „Жена Братунац“ ја подобрија соработката меѓу женските лоби групи во Тузла, Братунац, Миличи, Сребреница и Грачаница и нивните родови општински комисии преку состаноци кои на женските граѓански организации им дадоа конкретни можности да се залагаат за креирање на локални родови акциски планови во нивните општини.⁴⁴¹ Во 2019 година беше потпишан Меморандум за соработка меѓу Фондацијата „Лара“ и Министерството за внатрешни работи на Република Српска, овозможувајќи им на женските ГО да спроведат независно следење на полицискиот одговор на РБН на територијата на Република Српска. Меморандумот за соработка исто така им овозможи на Фондацијата „Лара“ и на женската граѓанска организација „Женски центар“ да соберат податоци за прекинати истраги за случаи на СН во Република Српска во 2016 и 2017 година. Пристапот кон овие податоци што произлегоа од соработката меѓу женските граѓански организации и соодветните институции е голем успех за женските граѓански организации кои работат во полето на борба против РБН.

ГО и понатаму се уважувани како едукатори. И за време на периодот на известување, женските граѓански организации обезбедија бројни важни обуки и работилници за претставници на институциите. „Судење интернешнл“ разви алатка за едукација на обвинители и на судии во врска со недоследности во политиките за казнување за злосторства на сексуално насилство поврзано со конфликти и лобираше кај центрите за судска и обвинителска обука. За прв пат темата за недоследности во политиката на казнување беше вклучена во официјалните програми за обука на двата центри за судска и обвинителска обука во 2020 година како директен резултат на овие обуки.⁴⁴² Центарот за женски права „Зеница“ одржа низа обуки за Полицијата и за претставници од центрите за социјална работа. Дополнително, обуките за судии и обвинители спроведени во 2018 и 2019 година создадоа модалитет на влијание за промена на ставовите и пристапите кон жртвите на РБН/преживеаните од РБН во судските постапки.⁴⁴³ Добрата практика покажува дека редовните и тековните обуки на претставниците на институциите кои работат на одговор на РБН или спречување на РБН имаат најголем ефект. Важно е исто така да се напомене дека судиите и обвинителите во БиХ ги забележаа женските граѓански организации, препознавајќи ја нивната стручност во нивните напори за обука.

Иницијативите на граѓанските организации во однос на законските измени беа успешни во набљудуваниот период. Република Српска ги усвои предложените измени и дополнувања на Законот за заштита од семејно насилство, вклучувајќи ги сите измени побарани од Фондацијата⁴⁴⁴ „Обединети жени“ и нивните партнерски организации. „Обединети жени“ се залагаа за измени на Законот за бесплатна правна помош на Република Српска⁴⁴⁵ со цел признавање на жени жртви на СН/преживеани од СН како кориснички на бесплатна правна помош без оглед на пописот на имот, иницијатива што оттогаш е прифатена во нацрт-законот усвоен од Народното собрание на Република Српска.⁴⁴⁶ Фондацијата ЛЕК започна иницијатива на општинско ниво во Општина Центар во Сараево за решавање на проблемите со кои се соочуваат семејства со самохран родител, што во 2019 година резултираше со студијата *Мапирање на правата и на потребите на семејства со самохрани родители во Општина Центар во Сараево*,⁴⁴⁶ финансирана од општината.⁴⁴⁷

⁴³⁹ Ibid., 27.

⁴⁴⁰ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

⁴⁴¹ Ibid.

⁴⁴² Ibid.

⁴⁴³ Ibid.

⁴⁴⁴ Нови членови во врска со воведување лица од доверба за жртвите на насилство/преживеаните од насилство се донесени во Законот за заштита од семејно насилство. Ова вклучува задолжително информирање на жртвите на насилство/преживеаните од насилство за нивните права. Другите клучни измени во законот вклучуваат напуштање на казни за помали прекршоци за СН и неговото признавање на СН единствено како кривично дело според Кривичниот законик на Република Српска.

⁴⁴⁵ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

⁴⁴⁶ S. Sadic, A. Ždralović, and M. Emirhafizović, *Jedno Roditeljske Porodice - Mapiranje Prava i Potreba Samostalnih Roditelja/ki na području općine Centar Sarajevo*, Fondacija CURE, 2020. <http://www.fondacijacure.org/files/jednoroditeljske_.pdf> пристапено на: 7 јуни 2020.

⁴⁴⁷ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во БиХ.

hu

Тековните обуки за претставници на институциите беа успешно продолжени во набљудуваниот период на овој извештај. Како резултат на добрата соработка со локалните власти, Мрежата на ромски, ашкарски и египќански женски организации во Косово беше поканета од Единицата за семејно насилство на косовската полиција да спроведат заеднички предавања за РБН/СН за ромските, ашкарските и египќанските заедници кои живеат во општините на Митровица и на Косово Поле за време на кампањата „16 дена активизам против насилство врз жените“.

Женските граѓански организации беа вклучени во законодавните процеси и успехот на овие иницијативи ја истакнува важноста на вклучување на женските граѓански организации во законодавните процеси и процесите на креирање политики поврзани со нивните полиња на експертиза. На пример, „Медика“ Косово, МЖК и КЦПС меѓу бројните други граѓански организации беа фокусирани на прегледување и на финализирање на стандардните оперативни процедури за пристап на жртвите на РБН/преживеаните од РБН кон законодавството и правдата, а исто така учествуваа во изготвувањето на овие постапки и нивните предлози⁴⁴⁸ беа вклучени во крајниот нацрт. МЖК му помогна на Министерството за европска интеграција така што ги прегледа нацрт-верзијата на европската агенда за реформи II, националната програма за спроведување на договорот за стабилизација и асоцијација (НПИСАА), како и бројни други нацрт-политики и закони што треба да се донесат во иднина, поврзани со пристапување на Косово кон ЕУ.⁴⁴⁹ МЖК исто така беше еден од клучните чинители во процесот на изготвување на Националниот план за родова еднаквост за периодот 2020 – 2024 година и во осигурувањето

дека тој се заснова врз рационална анализа и анализа поткрепена со докази и препораки од експерти во оваа област.⁴⁵⁰ КЦПС стана дел од работната група за изготвување на новиот Закон за попис на населението и домувањето во Косово, организиран од Агенцијата за статистика.⁴⁵¹

Во септември, трансактивист во Косово го доби случајот според кој на транслицата треба да им биде дозволено да го менуваат своето име и род во граѓанскиот регистар и документите издадени од Владата.⁴⁵² Оваа судска пресуда немаше да се постигне да не беа напорите за застапување на граѓанските организации за правата на ЛГБТИ+ и нивните напори да извршат притисок врз релевантните институции.

Друг успешен пример е одлуката на косовската влада, заедно со ЕУ, да преземе 11 чекори за подобро да се дава приоритет на прашањата за човековите права на жените во врска со процесот на пристапување кон ЕУ како директен резултат на работата за застапување на МЖК. Други примери на промени што беа директен резултат на МЖК и на застапувањето од страна на други женски граѓански организации за време на периодот на известување се: Парламентот на Косово воспостави буџетска линија за доволна финансиска поддршка на засолништата за 2019 година; придонеси од ГО се вклучени во НПИСАА за 2019 – 2023 година; Министерството за труд и социјална заштита (МТСЗ) ја измени внатрешната регулатива при што Комитетот на слепи жени на Косово е додаден како официјален претставник на слепите лица; и Комисијата за здравство, труд и социјална заштита го суспендираше нацрт-законот за работни односи со образложение дека исклучува породилно отсуство.

⁴⁴⁸ На пример: задолжителна психосоцијална поддршка за жртвите/преживеаните кои влегуваат во процес на документирање во Обвинителството на Косово да се обезбеди пред судењето, за време на судењето и по судењето.

⁴⁴⁹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

⁴⁵⁰ Kosovo Women's Network, 'KWN Welcomes the Adoption of the National Plan on Gender Equality 2020 – 2024', Kosovo Women's Network, 2020. <<https://womensnetwork.org/kwn-welcomes-the-adoption-of-the-national-plan-on-gender-equality-2020-2024/>> пристапено на: 7 јуни 2020.

⁴⁵¹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Косово.

⁴⁵² X. Bami, 'Kosovo Pride Activists Put Law Under Spotlight', *BIRN*, 10 October 2019.

<https://balkaninsight.com/2019/10/10/kosovos-3rd-pride-parade-demands-law-implementation/#gsc.tab=0> пристапено на: 7 јуни 2020.

ЦРНА ГОРА

Анкетите на јавното мислење спроведени во 2019 година покажаа високо ниво на доверба во граѓанските организации во Црна Гора, повисоко од нивото на доверба на јавноста во Владата.⁴⁵³ Европската комисија, сепак, истакна дека вистинското вклучување на ГО во процесот на креирање политики допрва треба да се обезбеди во пракса.⁴⁵⁴ Позитивните примери за уважување на женските граѓански организации се гледаат во нивното вклучување во изготвување закони, во едукација и обука за институциите кои ги спроведуваат женски граѓански организации и нивното учество во владините работни групи како експерти.

Во 2019 година беше усвоена нова ЛГБТИ-стратегија. Оваа стратегија вклучува поконкретни мерки, појасен буџет и појасни индикатори од претходната стратегија која истече во 2018 година. Комитетот за социјални работи во Општина Колашин го усвои првиот локален акциски план на Црна Гора за ЛГБТ со мнозинство гласови. Бијело Поље беше втор град што го направи ова. Овие позитивни случувања се резултат на континуирана соработка меѓу општините и граѓанските организации како што се „Јувентас“ и „Квир“ Црна Гора. Двете организации работат и со Подгорица и Котор во надеж дека овие општини ќе бидат следни. Акцискиот план за ЛГБТ за Општина Мојковац, сепак, беше одбиен.⁴⁵⁵

За време на периодот на известување, Министерството за правда ја започна постапката за изменување и дополнување на Законот за заштита од семејното насилство и создаде работна група во која е член извршниот директор на Центарот за права на жените (ЦПЖ). ЦПЖ подготви законски предлози и ги координираше организациите за заеднички да поднесат предлози за измени и дополнувања на Законот за заштита од семејно

насилство врз основа на долгогодишно практично искуство во обезбедување поддршка за жени и деца жртви на насилство. Извршниот директор на ЦПЖ беше исто така член на Оперативниот тим за борба против семејното насилство и насилството врз жените, основан во рамките на Министерството за внатрешни работи на Црна Гора.

Понатаму ЦПЖ продолжи со застапување преку членство во неколку работни групи основани од државата: работна група за подготовка на новиот протокол за спречување, постапување и заштита од СН и насилство врз жени; работна група за 23-то поглавје во рамките на процесот на пристапување кон ЕУ; и работни групи за промена на Законот за семејно насилство и за дополнување на Кривичниот законик на Црна Гора. Во 2019 година се одржаа две средби со премиерот за важни прашања во врска со недостатоците во заштитата на жртвите/преживеаните, недостатокот на заштита на децата кои се сведоци на СН, институционалната дискриминација и неказнивоста на јавните службеници при заштитата на правата на жените и на децата.

За жал, учеството на граѓанските организации во работните групи за преговори, со текот на времето, станува сè повеќе *проформа* делумно поради застарените акциски планови кои не оставаат можност за отворање дискусија за реформите. Иако учеството на граѓанските (женски) организации и на национално и на локално ниво на донесување одлуки е добредојдено, се известува дека претставниците од граѓанскиот сектор се надгласани во многу од работните групи бидејќи односот на силите е природно на страна на оние кои доаѓаат од телата на јавната администрација и Владата.⁴⁵⁶

⁴⁵³ A. Xhaho et al. *Human Rights Defenders in the Western Balkans: Intimidation Instead of Recognition*, Civil Rights Defenders, 2019, 52.

⁴⁵⁴ European Commission, *Montenegro 2019 Report*, Brussels, European Commission, 2019.

⁴⁵⁵ ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019*, Brussels, 2020.

⁴⁵⁶ 'The role of CSOs in Montenegro's EU integration: Substantial or Make-believe?', *European Western Balkans*, 21 February 2020. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/02/21/the-role-of-csos-in-montenegro-eu-integration-substantial-or-make-believe/> пристапено на: 7 јуни 2020.

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Иако капацитетите и резултатите од работата на женските граѓански организации се видливи преку нивна соработка и учество во законодавни процеси, во исто време нема промена на парадигмата во односот на државата кон женските граѓански организации. Како и порано, женските граѓански организации често пати се третираат како „секретарки“ на Владата со очекување дека тие ќе обезбедат истражување и придонес наместо државните службеници, но без уважување на нивната работа или експертиза. За време на периодот на известување забележани се недостаток на експертиза во институциите во врска со родовата еднаквост и истоштување на активистите од дополнителната работа. Исто така, во текот на овој период, женските граѓански организации беа поканети да учествуваат во работните групи за подготовки, измени и дополнувања на законите, на документите и на политиките. Нивните препораки и придонеси беа во голема мера признати и вклучени во крајните верзии на подготвените документи, но беше очигледен недостаток на давање приоритет на прашањата од областа на правата на жените.

За време на периодот на известување, ГО известија дека Владата избрана во 2017 година е многу поотворена за соработка со граѓанското општество отколку претходниот режим. Во рамките на државните институции се формирани различни работни групи каде што беа повикани да учествуваат женски граѓански организации со цел да изготват нови или да ги изменат постојните закони. Ова е позитивен аспект бидејќи вклучувањето на женски граѓански организации има позитивно влијание врз законодавството донесено во 2019 година како што се Законот за прекинување на бременоста и Законот за социјална заштита. За време на периодот на известување, Законот за спречување и заштита од дискриминација беше донесен по деценискиот процес на изготвување од страна на институциите и на граѓанското општество. По овој процес, законот беше донесен во 2019 година, воведувајќи нови заштити против дискриминација, особено за маргинализираните заедници. Иако усвојувањето на Закон против дискриминација во Северна Македонија беше широко прославно поради неговата содржина и кооперативниот процес при изготвувањето, важно е да се напомене дека државата го укина законот на 14-ти мај 2020 година по одбивањето на Уставниот суд да го прифати законот без уставно потребното мнозинско гласање.⁴⁵⁷ Националното собрание прво го усвои законот во мај 2019 година со 55 гласови од 120, што беше помалку од потребните 61 глас за уставно

потребното мнозинство.⁴⁵⁸ Укинувањето на новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација значеше дека сите нови заштитни мерки кои им се даваат на маргинализираните заедници, особено заштитата за ЛГБТКИ+ заедниците исто така се укинати. За време на пишувањето на овој извештај не беа направени никакви измени во однос на статусот на Законот за спречување и заштита од дискриминација.

Исто така беше изготвено ново законодавство за РБН заедно со препораките и придонесите од тинк-тенк организацијата „Реактор – Истражување во акција“ и мрежата на женски ГО – Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство „Глас против насилство“ (Национална мрежа). Заедно со Министерството за труд и социјална политика (МТСП), двете организации учествуваа во процесите на консултации и настаните за одобрување каде што предлозите се разгледуваат и одобруваат пред да бидат усвоени. Дополнително Националната мрежа го зајакна своето партнерство со Парламентарниот клуб на жени, организираше неколку заеднички состаноци, еден јавен настан и заеднички се залагаше за усвојување на модел за реинтеграција и социјализација на жените жртви на РБН/преживевани од РБН.

Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“ (Коалиција МАРГИНИ) потпиша Меморандум за соработка со Бирото за развој на образованието и беше прифатено оваа коалиција да биде дел од работната група за изготвување на новиот закон за средно образование, обезбедувајќи можност да се осигури дека спречувањето на РБН и на малтретирање во средните училишта е вклучено во законодавството.

„Реактор“ продолжи да работи на поддршка на работата на владините институции во однос на родовото интегрирање во процесот на пристапување кон ЕУ и унапредување на родовата еднаквост во земјата. Во текот на 2019 година, Националната мрежа воспостави соработка со повеќе од 10 засегнати страни, вклучително и МТСП, Министерството за здравство, Министерството за образование и наука, Министерството за внатрешни работи, Министерството за правда, Парламентарната комисија за еднакви можности на жените и мажите, Клубот на пратенички, унијата/форумите на жени во рамките на политичките партии, Град Скопје и уште четири други општини во Скопскиот Регион.

⁴⁵⁷ European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination, *Flash Report: The Constitutional Court Repealed the 2019 Anti-Discrimination Law*, European Commission, 2020. <<https://www.equalitylaw.eu/downloads/5148-north-macedonia-the-constitutional-court-repealed-the-2019-anti-discrimination-law-104-kb>> пристапено на: 3 јули 2020.

⁴⁵⁸ Civil Rights Defenders, 'North Macedonia's Repeal of Anti-Discrimination Law Poses Major Setback to Human Rights Protection', *Civil Rights Defenders*, 2020. <<https://crd.org/2020/05/19/north-macedonias-repeal-of-anti-discrimination-law-poses-major-setback-to-human-rights-protection/>> пристапено на: 3 јули 2020.

Хелсиншкиот комитет за човекови права во Северна Македонија воспостави одлична соработка со разни релевантни институции и важни чинители за спроведување на Истанбулската конвенција како што се МТСП, Министерството за внатрешни работи, Министерството за здравство и општините. Оваа соработка резултираше во успешно организирани настани и активности како што се обуки и дијалози за политики поврзани со Истанбулската конвенција и РБН. Работата на Асоцијацијата за здравствена едукација и истражување (ХЕРА) беше уважена и некои од препораките на организацијата беа воведени во извештајот на Европската комисија за Северна Македонија за 2019 година во областа на сексуално и репродуктивно здравје и права.

На локално ниво, Општина Штип потпиша договор со ГО Едукативно-хуманитарна организација (ЕХО)

со кој организацијата се овластува да изготви акциски план на општината за заштита од РБН. Општината исто така најави финансиска поддршка за организацијата од Програмата за социјална заштита, како и локални мултисекторски тимови на заедницата против РН кои ќе работат на зајакнување и подобрување на односите меѓу агенциите.

„Акција Здруженска“ направи важни придонеси кон политиката во однос на ревидирањето на Законот за еднакви можности меѓу жените и мажите, вклучително и реформа и подобрување на ефективност на локалниот и националниот механизам за родова еднаквост. Документите за проценка и политика ќе послужат како основни документи за работната група (од која е дел и „Акција Здруженска“) основана од МТСП за предлагање на законски измени.

СРБИЈА

За време на овој период на известување, Србија е поставена во пониска категорија според рангирањето на алатката за следење на граѓанскиот простор на меѓународната мрежа на граѓански организации ЦИВИКУС и сега се наоѓа во категоријата на земји чии основни слободи се попречени.⁴⁵⁹ Рејтингот укажува на контекст каде што државата воведува различни законски и вонправни ограничувања на граѓанското општество преку понижувачки изјави и бирократски процедури.⁴⁶⁰ Ова се одразува во третманот и недостигот на признавање на женските граѓански организации од страна на националната влада и тековниот простор за намалување на граѓанското општество.

Автономниот центар за жени извести дека комуникацијата со владините тела на сите нивоа била намалена за време на периодот на известување поради доцнење со сите планирани законски измени, со изготвувањето на стратегии и акциски планови, што се должеше на политичките случувања во Парламентот, како и фактот дека ставовите на стручните женски организации беа значително игнорирани, што резултираше со бојкот на работната група за изготвување на новата стратегија за спречување на насилство врз жените за 2020 – 2025 година. Ова е силна мерка која се користи само по внимателна проценка и свесност за потенцијалниот негативен публицитет кој може да следува по таквата одлука, судејќи дека нејзината

Во Општина Александровац, на јавна зграда беше насликан мурал за женска солидарност. Овој мурал беше резултат на Женската мрежа на Расинскиот Округ (Мрежа жена расинског округа), на која е член женската граѓанска организација „Сендглас“ и на соработката на мрежата со општинската власт.⁴⁶¹ Муралот е симболична претстава за зајакнување на жените во селата и во малите урбани средини, а во Александровац ја прикажува логистичката и политичката волја за изразување во јавност.

Претставниците на српското граѓанско општество продолжија да се соочуваат со значителни пречки во нивните напори да учествуваат во процесот на пристапување кон ЕУ. Затоа влијанието на граѓанското општество во процесите на преговори со ЕУ е ограничено и покрај неопходните процеси на консултации со ГО кои се клучен дел од пристапувањето кон ЕУ. Транспарентноста на овие процеси во Србија останува ограничена, додека предизвиците со кои се соочуваат организациите при пристапот кон овие процеси и при обезбедувањето придонес во нацрт-законите ги спречува тие да придонесат значајно.⁴⁶² Владината соработка со граѓанските организации е повеќе симболична, без вистинско почитување на мислењето и експертизата. Блокирање или прекинување на комуникацијата со (автономни и критички настроени) граѓански организации од страна на државните органи е честа појава.⁴⁶³

⁴⁵⁹ CIVICUS, *Monitor Tracking Civic Space: Serbia* [website]. <<https://monitor.civicus.org/country/serbia/>> пристапено на: 23 април 2020.

⁴⁶⁰ CIVICUS, 'Serbia's Civic Space Downgraded', CIVICUS, 2019.

<https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/4113-serbia-s-civic-space-downgraded> пристапено на: 22 април 2020.

⁴⁶¹ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

⁴⁶² J. Marović, I. Stefanovski, and I. Ivanovik, *Comparative Study, Civil Society in the Western Balkans: Involvement in the EU Accession Negotiation and EU Integration Processes from Initiatives to a Structured Dialogue*, Belgrade, CRTA, 2019, 18.

⁴⁶³ Информации споделени со „Квина тил квина“ од страна на партнерска организација во Србија.

Два последователни извештаи на ГО Индекс на одржливост за Србија (во 2017 и 2018 година) посочија дека ситуацијата во врска со намалувањето на просторот за граѓанските организации во Србија се влошила во тие периоди.

Важно е да се напомене дека Европската комисија во 2019 година заклучи дека „не е постигнат напредок кон воспоставување погодна околина за развој и финансирање на граѓанското општество“.⁴⁶⁴

”

„Во сегашниот политички контекст, женските граѓански организации се меѓу главните гласови што бараат добро управување и унапредување на човековите права. Родовите нееднаквости остануваат широко распространети на Западен Балкан и женските граѓански организации се добро подготвени за решавање на овие проблеми, вклучително и преку истражување засновано врз докази, застапување, предлози за политики, следење на владата и обезбедување услуги од јавен интерес. Доказите покажуваат дека женските граѓански организации придонеле кон неколку општествени промени, што укажува на тоа дека поддршката за женските граѓански организации значи инвестирање во општествени промени.“⁴⁶⁵

Where's the Money for Women's Rights?
Funding Trends in the Western Balkans report

”

„На глобално ниво, 2019 година ни донесе зголемен национализам што ги влошуваше условите за жените бранителки на човекови права кои се цел на закани и говор на омраза. Истовремено, исто така, видовме жени како излегуваат на улица и ги бараат своите права на форумите за донесување одлуки, од локалните совети, па сè до меѓународните мировни преговори.“

Петра Тотерман Андорф, генерална секретарка, Фондација „Квина тил квина“⁴⁶⁶

”

„Притисокот се изразува преку (...): Исклучување од преговори, особено во однос на процесот на интеграција кон ЕУ; а владините институции имаат 'ограничено време' да учествуваат во различни активности иницирани од граѓански организации, особено женски граѓански организации како нашата. Ова испраќа порака дека организациите не се важни. Исто така забележуваме отсуство на волја да се одговори на нашите повици за соработка со креаторите на локална политика.“

ЖБЧП, БиХ⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ „Tangled up in Bureaucracy. What is Hindering Serbian CSOs to Participate the EU Negotiation Process?“, *European Western Balkans*, 28 January 2020. <<https://europeanwesternbalkans.com/2020/01/28/what-is-hindering-serbian-csos-to-participate-the-eu-negotiation-process/>> пристапено на: 7 јуни 2020.

⁴⁶⁵ N. Farnsworth et al., *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020, 7.

⁴⁶⁶ The Kvinna till Kvinna Foundation, *Annual Report 2019*, Stockholm, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020. <https://kvinna.tillkvinna.org/2020/04/29/annual-report-2019/> пристапено на: 1 септември 2020.

⁴⁶⁷ C. Wassholm, *Suffocating the Movement - Shrinking Space for Women's Rights*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2018. <https://kvinna.tillkvinna.se/wp-content/uploads/2018/03/kvinna-till-kvinna-suffocating-the-movement-report-eng-2018.pdf> пристапено на: 20 август 2020, 18.

Препораки*

Напади врз ЖБЧП

НАКРАТКО:

Нападите врз ЖБЧП, покрај жените новинарки и политичарки, недоволно се пријавуваат и несоодветно се следат. Кога нападите се пријавуваат релевантните институции често пати не ги сфаќаат сериозно пријавите. Не постојат механизми за поплаки и поддршка и не се собираат систематски податоци за креирање политики засновани на докази.

ВО РОК ОД ЕДНА ГОДИНА:

Да се додаде БЧП како правна категорија во сите земји од Западен Балкан така што сите прекршувања, напади и закани кон БЧП ќе бидат судени како нивен личен специфичен правен статус за да се обезбеди зачувување на нивната важна позиција како оние кои промовираат мир и човекови права. Да се воспостави собирање на податоци и следење на случаите на напади врз овие групи.

Владите треба:

- да ги дефинираат БЧП како правна категорија во релевантното законодавство за да се наведат нивните посебни ранливости и да се осигури дека нападите и заканите против (Ж)БЧП се третираат од страна на судските институции како категорија со посебен правен статус и во согласност со меѓународните стандарди (како што е Декларацијата за бранителите на човековите права⁴⁶⁸)
- да развијат акциски план конкретно насочен кон решавање на насилство, малтретирање (и преку интернет и офлајн) и говор на омраза насочен кон ЖБЧП, политичарки, новинарки и други групи на жени во јавниот дискурс (на пример, уметници), (примери: Финска, Шведска).
- да се осигури дека родовата пристрасност е отежнувачка околност за казнување на овие злосторства
- од националните институции за човекови права и/или телата за родова еднаквост да се побара да собираат, да анализираат и да шират податоци за нападите на ЖБЧП и на новинарките (примери: Финска).

Институциите на ЕУ, другите меѓувладини организации и донаторите треба:

- да обезбедат дека стратегиите на ЕУ за човекови права во земјата вклучуваат анализа на потребите и предизвиците на ЖБЧП и вклучуваат специфични мерки за нивно решавање
- значајно да ги вклучат женските граѓански организации во развојот и спроведувањето на специфични политики како што се стратегиите на ЕУ за човекови права во земјата и Родовиот акциски план на ЕУ II (наскоро III)
- да финансираат истражување и собирање податоци за ЖБЧП и жени новинарки на Западен Балкан, кои ќе се користат како основа при документирање на инциденти, одговори и соодветната законска рамка
- да притискаат за развој на акциски план или политика за сеопфатно решавање на РБН против ЖБЧП, вклучително и дигитално вознемирување.

* Со оглед на разновидната состојба во секоја земја, препораките се генерализирани и се однесуваат на поголемиот дел од земјите на Западен Балкан за секоја препорачана акција.

⁴⁶⁸ Целосно име: Декларација на Канцеларијата на високиот комесар за човекови права на ОН за правото и одговорноста на поединците, групите и органите на општеството да ги промовираат и штитат универзално пријатите човекови права и основни слободи.

Уважување на женските ГО од страна на националните влади

НАКРАТКО:

Трендовите на демократско уназадување ги нарушија моделите на соработка меѓу граѓанските организации и државните чинители. Некои земји станаа понепријателски расположени кон концептите на родова еднаквост и ја дискредитираат како цел со јасни импликации за начините на работа на женските граѓански организации и за демократијата заснована на еднакви права.

ВО РОК ОД ЕДНА ГОДИНА:

Да се обезбеди градење на вештини и поддршка за развој на стратегија на женските граѓански организации за да ги преориентираат своите односи со владините и опозициските чинители во граѓанското општество.

Владите треба:

- да ја формализираат институционалната соработка со ГО низ секторите на политики, како на пример преку меморандумите за разбирање за меѓуагенциска соработка
- да обезбедат учество на ГО во креирањето политики за целиот спектар на прашања во врска со пристапувањето кон ЕУ и на сите нивоа
- да обезбедат механизми за придонес од граѓанските организации во националните процеси за известување до меѓународните тела.

Институциите на ЕУ, другите меѓувладини организации и донаторите треба:

- да поттикнат системско вклучување на меѓусектор на граѓански организации во дијалозите за креирање политики во согласност со член 11 од Лисабонскиот договор и особено во сите консултации во врска со процесот на пристапување кон ЕУ
- да дадат приоритет на програмите и на политиките за борба против намалувањето на просторот за женските ГО во земјите на Западен Балкан, вклучително и преку:
 - финансирање на анализа на можните последици од демократското уназадување во односите меѓу државите и женските ГО
 - обезбедување безбеден простор за средба и организирање консултации меѓу ЕУ и граѓанското општество
 - вклучување на женските граѓански организации во развојот и спроведувањето на специфичните политики на ЕУ насочени кон поддршка на демократските принципи, родовата еднаквост и улогата на независни граѓански организации
- да поддржат индивидуални женски граѓански организации и мрежи на женски граѓански организации на национално и регионално ниво преку Капацитетот на граѓанското општество на ЕУ ИПА III за да се консолидира нивното присуство, да се зајакнат нивните капацитети и да се поттикне ангажман на ниво на политика да вклучат точка на агендата за улогите и учеството на жените во секој дијалог за политики со претставници на националните влади
- да развијат флексибилни, долгорочни и иновативни модалитети на финансирање на женски граѓански организации засновани врз нивните потреби, капацитети и способност за управување со средства. Да размислат за распределба на долгорочно и основно финансирање за да им овозможат на организациите да работат во ограничени услови и да бидат поотпорни.⁴⁶⁹ Треба да се стават на располагање и средства за итни случаи.

⁴⁶⁹ Farnsworth, N. et al., *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020.

Референтна листа

Bami, X., 'Kosovo Pride Activists Put Law Under Spotlight', *BIRN*, 10 October 2019.

<<https://balkaninsight.com/2019/10/10/kosovos-3rd-pride-parade-demands-law-implementation/#gsc.tab=0>> пристапено на: 7 јуни 2020.

BH Novinari, 'Utvrđiti ko Stoji iza Napada na Novinarku Semiru Degirmendžić', *BH Novinari*, 2020.

<<https://bhnovinari.ba/bs/2014/03/26/utvrđiti-ko-stoji-iza-napada-na-novinarku-semiru-degirmendi/>> пристапено на: 7 јуни 2020.

CIVICUS, 'Attacks on Journalists on the Rise as Religious Groups Clash with Police', *CIVICUS*, 2020.

<<https://monitor.civicus.org/updates/2020/04/03/attacks-journalists-rise-religious-groups-clash-police/>> пристапено на: 23 април 2020.

CIVICUS, 'Measures to Combat "Fake News" Used to Silence Journalists', *CIVICUS*, 2020.

<<https://monitor.civicus.org/updates/2020/02/18/measures-combat-fake-news-used-silence-journalists/>> пристапено на: 23 април 2020.

CIVICUS, 'Media Watchdogs Raise the Alarm After Female Journalists Threatened', *CIVICUS*, 2019.

<<https://monitor.civicus.org/updates/2020/03/30/media-watchdogs-raise-alarm-after-female-journalists-threatened/>> пристапено на: 23 април 2020.

CIVICUS, *Monitor Tracking Civic Space: Serbia* [website]. <<https://monitor.civicus.org/country/serbia/>> пристапено на: 23 април 2020.

CIVICUS, 'Serbia's Civic Space Downgraded', *CIVICUS*, 2019. <<https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/4113-serbia-s-civic-space-downgraded>> пристапено на: 22 април 2020.

Civil Rights Defenders, 'Attack Against Civil Rights Defender of the Year Recipient Natasa Kandic in Belgrade' *Civil Rights Defenders*, 2020. <<https://crd.org/2020/02/06/attack-against-civil-rights-defender-of-the-year-recipient-natasa-kandic-in-belgrade/>> пристапено на: 6 јуни 2020.

Civil Rights Defenders, 'North Macedonia's Repeal of Anti-Discrimination Law Poses Major Setback to Human Rights Protection', *Civil Rights Defenders*, 2020. <<https://crd.org/2020/05/19/north-macedonias-repeal-of-anti-discrimination-law-poses-major-setback-to-human-rights-protection/>> пристапено на: 3 јули 2020.

'CoE: 2019 Was Worst Year for Albanian Media Freedom', *Exit*, 29 January 2020. <<https://exit.al/en/2020/01/29/coe-2019-was-worst-year-for-albanian-media-freedom/>> пристапено на: 3 јуни 2020.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding Observations on the Fourth Periodic Report of Serbia*, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 2019.

<https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/CEDAW_Concluding_observations.pdf> пристапено на: 6 јуни 2020.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Bosnia and Herzegovina*, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 2019.

<https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fBIH%2fCO%2f6&Lang=en> пристапено на: 6 јуни 2020.

Committee to Protect Journalists, 'Montenegro Journalist Anđela Đikanović Charged with Incitement over Retracted Report', *Committee to Protect Journalists*, 2020. <<https://cpj.org/2020/01/montenegro-journalist-andela-dikanovic-charged-wit/>> пристапено на: 6 јуни 2020.

Council of Europe, 'Statement by Council of Europe Commissioner for Human Rights: Press Freedom Must not be Undermined by Measures to Counter Disinformation about COVID-19', *Council of Europe*, 2020. <<https://www.coe.int/en/web/media-freedom/-/press-freedom-must-not-be-undermined-by-measures-to-counter-disinformation-about-covid-19>> пристапено на: 3 јуни 2020.

Diković, J., 'Vučićev Režim - Stanje Gore od Zločina', *Danas*, 3 January 2020. <<https://www.danas.rs/drustvo/suocavanje/vucicev-rezim-stanje-gore-od-zlocina/>> пристапено на: 28 април 2020.

European Commission, *Montenegro 2019 Report*, Brussels, European Commission, 2019. <<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-montenegro-report.pdf>> пристапено на: 7 јуни 2020.

European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination, *Flash Report: The Constitutional Court Repealed the 2019 Anti-Discrimination Law*, European Commission, 2020. <<https://www.equalitylaw.eu/downloads/5148-north-macedonia-the-constitutional-court-repealed-the-2019-anti-discrimination-law-104-kb>> пристапено на: 3 јули 2020.

Farnsworth, N. et al., *Where's the Money for Women's Rights? Funding Trends in the Western Balkans*, Kvinna till Kvinna Foundation, 2020. <<https://kvinnatillkvinna.org/2020/06/01/wheres-the-money-for-womens-rights-2020/>> пристапено на: 26 август 2020.

Gatarić, T. 'Milica Samardžić za VOA: Mrežom Novinarki do Boljeg Položaja Žena u bh. Medijima', *VOA*, 3 May 2020. <<https://ba.voanews.com/a/milica-samardzic-za-voa-mrezom-novinarki-do-boljeg-polo%C5%BEaja-zena-u-bh-medijima/5402858.html>> пристапено на: 6 јуни 2020.

Georgievski, J., 'Civil Rights Defenders: Regional Solidarity Crucial for Defending European Values', *European Western Balkans*, 4 December 2019. <<https://europeanwesternbalkans.com/2019/12/04/civil-rights-defenders-regional-solidarity-crucial-for-defending-european-values/>> пристапено на: 6 јуни 2020.

- Građanske Inicijative, 'Tri Slobode Pod Lupom: Prikaz Slučajeva Kršenja Osnovnih Ljudskih Prava u Srbiji Tokom Vanrednog Stanja', *Građanske Inicijative*, 2020. <<https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/04/Tri-slobode-pod-lupom-13-15-april-.pdf>> пристапено на: 22 јуни 2020.
- Human Rights Watch, *World Report 2020 – Events of 2019*, Human Rights Watch, 2020. <https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2020_0.pdf> пристапено на: 6 јуни 2020.
- 'Hungary, Serbia, Montenegro "No Longer Democracies": Report', *Al Jazeera*, 6 May 2020. <<https://www.aljazeera.com/news/2020/05/hungary-serbia-montenegro-longer-democracies-report-200506161223889.html>> пристапено на: 8 јуни 2020.
- ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People Covering Events that Occurred in Europe and Central Asia between January-December 2019*, Brussels, ILGA-Europe, 2020. <<https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Annual%20Review%202020.pdf>> пристапено на: 1 јуни 2020.
- Juzová J., 'Civil Society and the EU Integration Process: Key Importance, Little Impact?', *European Western Balkans*, 11 September 2019. <<https://europeanwesternbalkans.com/2019/09/11/civil-society-and-the-eu-integration-process-key-importance-little-impact/>> пристапено на: 7 јуни 2020.
- Katana, G., 'BH Duboko Homofobno Društvo', *LGBT.ba*, 4 January 2020. <<https://lgbti.ba/bih-duboko-homofobno-drustvo/>> пристапено на: 3 јуни 2020.
- Kosovo Women's Network, 'KWN Welcomes the Adoption of the National Plan on Gender Equality 2020 – 2024', *Kosovo Women's Network*, 2020. <<https://womensnetwork.org/kwn-welcomes-the-adoption-of-the-national-plan-on-gender-equality-2020-2024/>> пристапено на: 7 јуни 2020.
- The Kvinna till Kvinna Foundation, *Annual Report 2019*, Stockholm, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2020. <<https://kvinna.tillkvinna.org/2020/04/29/annual-report-2019/>> пристапено на: 1 септември 2020.
- Marović, J., Stefanovski, I., and Ivanovik, I., *Comparative Study, Civil Society in the Western Balkans: Involvement in the EU Accession Negotiation and EU Integration Processes from Initiatives to a Structured Dialogue*, Belgrade, CRTA, 2019. <<http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/comparative-study-civil-society-in-the-western-balkans.pdf>> пристапено на: 16 април 2020.
- 'Međunarodni dan Braniteljki Ženskih Prava', *Peščanik*, 29 November 2019. <<https://udruzenjepescanik.org/aktuelnosti/medjunarodni-dan-braniteljki-zenskih-ljudskih-prava/>> пристапено на: 8 јуни 2020.
- M.P., 'Jovana Popović, Autorka Pesme "Bagra", Puštena na slobodu', *Danas*, 13 April 2020. <<https://www.danas.rs/drustvo/umetnica-iz-kikinde-jovana-popovic-pustena-na-slobodu>> пристапено на: 22 април 2020.
- 'N1 Traži Reakciju Države na Seksističke Napade na Novinarku', *N1*, 25 April 2020. <<http://rs.n1info.com/Vesti/a592978/N1-trazi-reakciju-drzave-na-seksisticke-napade-na-novinarku.html>> пристапено на: 7 јуни 2020.
- 'Novi Napad na Novinarku Anu Lalić', *Patria*, 1 May 2020. <<https://nap.ba/news/65099>> пристапено на: 6 јуни 2020.
- 'Online Harassment and Abuse of Albanian Journalist Reported by Mapping Media Freedom', *Exit*, 17 April 2020. <<https://exit.al/en/2020/04/17/online-harassment-and-abuse-of-albanian-journalist-reported-by-mapping-media-freedom/>> пристапено на: 3 јуни 2020.
- OSCE, 'OSCE Media Freedom Representative concerned about pressure on KoSsev online portal and its editor-in-chief in Kosovo', *OSCE*, Vienna 2020. <<https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/450085>> пристапено на: 6 јуни 2020.
- Padalović, E., 'Donesena Presuda: Izdavačka Kuća "Besjeda" i Stefan Karganović Krivi Zbog Objave Liste Rušilaca Republike Srpske', *BUKA*, 2 March 2020. <<https://www.6yka.com/novosti/donesena-presuda-izdavacka-kuca-besjeda-i-stefan-karganovic-krivi-zbog-objave-liste-rusilaca-republike-srpske>> пристапено на: 9 јуни 2020.
- Popović, D. et al., *Udruženje Građana: Sužavanje Prostora za Delovanje, Srbija 2019*, Belgrade, Građanske Inicijative, Fondacija za Otvoreno Društvo, 2020. <<https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/02/Udruzenja-gradana-Suzavanje-prostora-za-delovanje-OCD-2019-.pdf>> пристапено на: 22 април 2020.
- 'Press Release on the Latest Attack on the Albanian Trans Activist Anxhela', *Historia Ime*, 2019. <<https://www.historia-ime.com/english/press-release-on-the-latest-attack-on-the-trans-activist-anxhela/>> пристапено на: 28 април 2020.
- Mreža za Izgradnju Mira, 'Reakcija Povodom Vrijeđanja Aktivistice Ane Kotur Erkić i Osoba sa Invaliditetom od Strane Narodnog Zastupnika Vukanovića', *Mreža za Izgradnju Mira*, 2020. <<https://www.mreza-mira.net/vijesti/aktivnosti-mreze/reakcija-povodom-vrijedanja-aktivistice-ane-kotur-erkic/>> пристапено на: 6 јуни 2020.
- Regional Coalition for Gender Mainstreaming the EU Accession Process, 'Open letter - The 2020 Western Balkans Summit: A Missed Opportunity', *Regional Coalition for Gender Mainstreaming the EU Accession Process*, 2020. <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2020/05/WB-Summit-Gender-Perspective_2020-05-15-18.pdf> пристапено на: 21 јуни 2020.
- Reporters Without Borders, *Albania* [website]. <<https://rsf.org/en/albania>> пристапено на: 24 април 2020.
- Reporters Without Borders, *Montenegro* [website]. <<https://rsf.org/en/montenegro>> пристапено на: 24 април 2020.
- Reporters Without Borders, *North Macedonia* [website]. <<https://rsf.org/en/north-macedonia>> пристапено на: 24 април 2020.
- 'The Role of CSOs in Montenegro's EU Integration: Substantial or Make-Believe?', *European Western Balkans*, 21 February 2020. <<https://europeanwesternbalkans.com/2020/02/21/the-role-of-csos-in-montenegros-eu-integration-substantial-or-make-believe/>> пристапено на: 7 јуни 2020.

Šadić, S., Ždralović, A., and Emirhafizović, M., *Jednoroditeljske Porodice - Mapiranje Prava i Potreba Samostalnih Roditelja/ki na Području Općine Centar Sarajevo*, Fondacija CURE, 2020. <http://www.fondacijacure.org/files/Jednoroditeljske_.pdf> пристапено на: 7 јуни 2020.

Sandžaktarević, I., 'Vanja Stokić: Napad na Vanju je Manje Bitan, a da se Desio Nekom Političaru, Napadač bi bio Istog Trena Priveden', *Interview.ba*, 29 May 2020. <<https://interview.ba/interview/item/32382-b-vanja-stokic-b-napad-na-vanju-je-manje-bitan-a-da-se-desio-nekom-politicaru-napadac-bi-bio-istog-trena-priveden>> пристапено на: 6 јуни 2020.

Strengthening Quality News and Independent Journalism in the Western Balkans and Turkey, 'Winners of EU Investigative Awards in Kosovo Announced', *Strengthening Quality News and Independent Journalism in the Western Balkans and Turkey*, 2019. <<https://euwbmedia.com/2019/10/winners-of-eu-investigative-awards-in-kosovo-announced/>> пристапено на: 6 јуни 2020.

'Tangled Up in Bureaucracy. What is Hindering Serbian CSOs to Participate the EU Negotiation Process?', *European Western Balkans*, 28 January 2020. <<https://europeanwesternbalkans.com/2020/01/28/what-is-hindering-serbian-csos-to-participate-the-eu-negotiation-process/>> пристапено на: 7 јуни 2020.

UN Women, 'The First Report on the Implementation of Resolution 1325 in Albania Launched', *UN Women*, 2019.

<<https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2019/10/the-first-report-on-the-implementation-of-resolution-1325-in-albania-launched>> пристапено на: 7 јуни 2020.

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms*.

<<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/rightandresponsibility.aspx>> пристапено на: 6 јуни 2020.

USAID, *Fact Sheet: Strengthening LGBTI Rights in Bosnia and Herzegovina* [website], 2019. <<https://www.usaid.gov/bosnia/fact-sheets/strengthening-lgbt-rights-bosnia-and-herzegovina>> пристапено на: 3 јуни 2020.

'Vučićević mi Govorio da sam Šiptarska Kurva?!', *Direktno.rs*, 2 June 2020. <<https://direktno.rs/beograd/278213/vucicevic-mi-govorio-da-sam-siptarska-kurva.html>> пристапено на: 8 јуни 2020.

Wassholm, C., *Suffocating the Movement - Shrinking Space for Women's Rights*, The Kvinna till Kvinna Foundation, 2018. <<https://kvinnaillkvinna.se/wp-content/uploads/2018/03/kvinna-till-kvinna-suffocating-the-movement-report-eng-2018.pdf>> пристапено на: 20 август 2020.

Khaho, A. et al., *Human Rights Defenders in the Western Balkans*, Civil Rights Defenders, 2019. <<https://crd.org/wp-content/uploads/2019/12/Human-Rights-Defenders-Report.pdf>> пристапено на: 1 јуни 2020.

Zaštitnik Ljudskih Prava i Sloboda Crne Gore Ombudsman, *Ispunjenja Preporuka o Poštovanju Prava Transrodne Osobe* [website], 2019. <<https://www.ombudsman.co.me/article.php?id=34128&display=1>> пристапено на: 28 септември 2020.

**For all women's rights,
in every corner of the world.**